

műhely

2022

/2

Kapecz Zsuzsa, Meliorisz Béla, Kiss Judit Ágnes, Szentirmai Mária, Villányi G. András, Boda Magdolna, Gellén-Miklós Gábor, Horváth Florencia, Márton Ágnes, Cyöri László, Szabó Dárió versei; A Tehetőségondozó Műhelyben: **Szilágyi Máté** versei; **Egressy Zoltán, Olivier Friggieri (Boda Magdolna fordításában)** prózája; **Edvard Kocbek** írásai (**Lukács Zsolt** fordításában); **Kovács I. Gábor - Takács Árpád** tanulmánya; kritikák Karátson Endre (**Radnai Dániel Szabolcs**), Meliorisz Béla (**Görföl Balázs**), Mészáros Urbán Szabó Gábor (**Ujlaki Csilla**), Bognár Péter (**Domján Edit**) kötetéről; az **Art World Hungary Egyesület** alkotásai; **Pápai Emese** írása az Egyesület tevékenységéről

Kulturális folyóirat
Megjelenik kéthavonta
2022. XLV. évfolyam, 2. szám

Kiadja:
a Műhely Folyóiratkiadó Nonprofit
Korlátolt Felelősségű Társaság.

A kiadásért felel:
Horváth Nóra ügyvezető.

Szerkesztőség:
9022 Győr, Rákóczi u. 1.
Levél cím: 9002 Győr, Pf. 45.
Tel.: 96/326-845
E-mail: szerkesztoseg@gyorimuhely.hu
Honlap: www.gyorimuhely.hu
Facebook:
https://hu-hu.facebook.com/muhely_folyoirat/

Főszerkesztő:
HORVÁTH NÓRA

Szerkesztők:
TAKÁCS NÁNDOR
(vers és próza)

HORVÁTH-MÁRJÁNOVICS DIÁNA
(kritika)

KURCSIS LÁSZLÓ
(kiadványszerkesztő grafikus)

Szerkesztéségi titkár:
SZIKONYA GÁBRIELLA

Korrektor:
CSISZÁR LÁSZLÓ

Tördelés:
VISIONEXT Vizuális Stúdió, Győr

Nyomás, kötés:
PALATIA Nyomda és Kiadó Kft., Győr
Felelős nyomdavezető:
Radek József ügyvezető igazgató

A Műhelyt Budapesten és vidéken
terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt. és
a Könyvtárellátó Kht.
Előfizetésben terjeszti
a Magyar Posta Zrt.
Üzleti Ügyfelek Üzletág, Központi
Előfizetési és Árusmenedzsment
Csoport, 1900 Budapest.

Előfizethető az ország bármely
postáján, a hírlapot kézbesítőknél,
valamint e-mailen:
hirlapelofizetes@posta.hu.

A befizetéseknel kérjük minden
esetben feltüntetni:
Műhely c. folyóirat.
Előfizetési díj 2022. évre: 4560 Ft
Folyóiratunk megrendelhető
a szerkesztőség címén is!

Index: 25975 HU ISSN0138-922 X.

Köszönet Sipos Boglárka grafikaiért!

Az új címfórmát, logót
és a hozzájuk kapcsolódó
animációt (www.gyorimuhely.hu)
Farkas Gergő Tamás tervezte.

Első pillantásra az embert átható energiaörvényt véltem felfedezni borítóképünk nőalakján. A külvilág számára a látható és jelentéseket hordozó test szinte háttérbe kerül a rávetülő spirális árnyék miatt. Az életenergia tudatos vagy nem tudatos fotografiai lenyomatát pszichológiai feladványként is használhatjuk. Vajon ki, mit lát meg elsőként a képen? Az árnyékkal való elidőzés fotóművészeti evidencia, pszichológiai szempontból viszont speciális és élethossziglani feladat. Az árnyéktudatosítás fogalmát Jungnak köszönhetjük, mint ahogy annak megállapítását is, hogy az árnyékhoz tartoznak a tudattalanul uralkodó elfojtások. Saját árnyoldalunk tudatosítása és elfogadása egyben igent mondás az ösztönre és annak fenyegető dinamikájára. Még szerencse, hogy az egyének árnyékai nem mutatkoznak meg ilyen egyértelmű módon, az azonban biztos, hogy veszélyeztetik az életenergia egészséges áramlását. Egy gyönyörűen megformált árnyékspirál szinte önellentmondás. Talán túl messziről indulok lapszámunk költeményei felé, de egyben elolvassa a teljes szépirodalmi anyagot, valami nyugtalanító mélység dimenziójába ütközhetünk. Rábízom olvasóinkra szerzőink őszinte, feltárulkozó, sokszor szívbemarkoló sorainak felfedezését, s inkább annak a boldogító motívumnak a hangulatát emelném ki, mely Meliorisz Béla és Villányi G. András bizonyos versein hullámszik át: egy-egy felragyogó tegnapi emlékével (27.), mely ugyanúgy a végtelené, ahogy egy „borostyánba fagyott pillangó” (46.).

Folytatjuk *Tehetség gondozó Műhely* című rovatunkat, melyben ez alkalommal Szilágyi Mátéval ismerkedhetnek meg.

Lukács Zsolt remek fordításában a huszadik század második felének egyik legmeghatározóbb szlovén szerzőjétől, Edvard Kocbektől, a *Ki vagyok?* című esszét olvashatjuk, mely nemcsak Kocbek legszemélyesebb gondolatait, de a '60-as évek Jugoszláviájának tükrét tárja elénk. Szintén izgalmas felfedezést ígér Oliver Friggieri kortárs máltai író prózája, Boda Magdolna fordításában.

2022/2-es lapszámunk ismét kikaesint Győr történelmére, Kovács I. Gábornak és Takács Árpádnak köszönhetően olvasóink részletes betekintést nyerhetnek az 1848 és 1944 között élt kiemelkedő győri születésű egyetemi tanárok munkásságába.

Bár a kánikula közepén vagyunk, most sem könnyed lapszámot ajánlok Önöknek, hanem súlyosat és tartalmasat – reméljük elnyeri tetszésüket!

Horváth Nóra
főszerkesztő

Tartalom

PÁPAI EMESE:	Az Art World Hungary Egyesület	5
ART WORLD HUNGARY EGYESÜLET – A TAGOK ÉLETRAJZAI.....		6
A KÉPEK JEGYZÉKE.....		7

•

EDVARD KOCBEK:	Ki vagyok? (Lukács Zsolt fordítása).....	9
	Véráztatta vér (Lukács Zsolt fordítása).....	23
	[Ősidők óta kutya voltam...] (Lukács Zsolt fordítása)	23
KAPECZ ZSUZSA:	A feledés kapuja	24
	Laterna Magica.....	25
MELIORISZ BÉLA:	Mégis mindent.....	27
KISS JUDIT ÁGNES:	Halloween	28
	Jóléti állam	29
KOVÁCS I. GÁBOR – TAKÁCS ÁRPÁD:	Győri születésű egyetemi tanárok a polgári korszakban, 1848–1944.....	30

•

TEHETSÉGGONDOZÓ MŰHELY

SZILÁGYI MÁTÉ:	Ágnes	38
	Múlik	38
	Kívánság.....	39
	Madárkelepce	39

•

EGRESSY ZOLTÁN:	Hova állít majd engem	41
SZENTIRMAI MÁRIA:	Azon a napon.....	43
	Jegyzetek egy diófáról.....	44
VILLÁNYI G. ANDRÁS:	ékszer.....	45
	poéta	45
	szavak	45
	pala	46
	pala II.	46
BODA MAGDOLNA:	anyám	47
	a kicsi kert	48
	karnevál	48
	ne rontsd el.....	49
	körforgalom.....	49

GELLÉN-MIKLÓS GÁBOR:	A mi szegénységünk.....	50
	Tudom, hogy létezik.....	51
HORVÁTH FLORENCIA:	Utoljára anyám	52
	Retúr.....	53
MÁRTON ÁGNES:	Az irdalt élű.....	54
	Cordeliade	54
	Odalett.....	55
GYŐRI LÁSZLÓ:	Kihalás	56
	Merre jár, hol van kedvesem?	56
	Szemközt.....	57
	Temetetlen rózsa.....	58
SZABÓ DÁRIÓ:	Csobbán.....	59
OLIVER FRIGGIERI:	Egy sötét, viharos éjjel (Boda Magdolna fordítása).....	61

•

RADNAI DÁNIEL		
SZABOLCS:	Az idegenség aktivistája (Karátson Endre: <i>Más szóval. Tanulmányok, esszék, interjúk</i>)	64
GÖRFÖL BALÁZS:	Talán örökké (Meliorisz Béla: <i>Vagyunk örökké</i>).....	67
UJLAKI CSILLA:	A kapuőrök magányossága (Mészáros Urbán Szabó Gábor: <i>A győri regény</i>)	69
DOMJÁN EDIT:	Kint is vagyok, bent is vagyok (Bognár Péter: <i>Hajózni kell, élni nem kell</i>)	73

PÁPAI EMESE

AZ ART WORLD HUNGARY EGYESÜLET

„A művész számára az Idő megszentelt pillanataiban megnyíló tér végtelen tágasságában a szabad akarat teremtő fénye ünnepel. Hogyan lehet ezt az élményt megosztani másokkal, és vajon kit érdekel ez ma? A kérdés első része a művész szakmai dolga, a második mindannyiunk és az utánunk következő nemzedékek ügye.” (Borbély Károly)

A Győr Kultúrájáért díjas Art World Hungary Egyesület tavaly ünnepelte fennállásának tízéves jubileumát. A civil művészeti szervezet célja – a tagjai számára teremtett inspiráló közegen és közös érdekképviseleten túl – egy működő, a kortárs vizuális kultúrára épülő szellemi platform teremtése itthon és a Kárpát-medencében. Mivel a kép sajátos kifejezési formája univerzális, mondanivalója pedig egyetemes, a képző- és iparművészet a legalkalmasabb a kultúrák közötti határok fellazítására, megszüntetésére. Olyan metakommunikációs eszköz, mely hatékonyan szolgálja eszmék, gondolatok, érzések kifejezését, a harmónia közvetítését.

Az Art World Hungary Egyesület az utóbbi évtizedben új, nemzetközi színpoltot képvisel Győr és a tágabb régió kulturális életében. A tizenhat főt számláló képző- és iparművészekből, valamint fotóművészekből álló csoport Lengyelországgal, Ausztriával, Szlovéniával, Németországgal és Szlovákiával ápol szakmai kapcsolatokat, nyitottan a további kulturális partnerségekre.

Az Egyesület 2013 óta számos hazai és külföldi kiállítóhelyen és tárlaton mutatkozott be. Első közös szereplésük a *World Art Games Croatia* horvátországi vándorkiállításon történt egy nagyszabású művészeti világtalálkozó keretében, melynek állomásai Osijek, Vukovar, Ludbreg és Umag voltak. Ezt a bemutatkozást egy bécsi kiállítás követte a Horváth Kultúra Házában, melyen az alkotók az ausztriai testvéregyesület tagjaival közösen vettek részt. 2014-ben az Egyesület a győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeumban állított ki a *World Art Games* nemzetközi tárlaton. Az évet az Egyesület egy újabb kiállítással zárta a bécsi Horváth Kultúra Házában. 2015-ben és 2016-ban két győri kiállítást rendeztek, egyiket a Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeumban, egy másikat pedig a József Attila Művelődési Házban. 2018-ban a dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeumban vendégeskedett az Egyesület *Világ-Kép* című kiállításával. Kiemelt fontosságú volt a művésztszásaság életében a 2018-as év. Ekkor rendezték legfőbb partnerükkel, a Lengyel Művészek és Tervezők Szövetségével közösen a katalógussal kísért *Híd-Most* nemzetközi tárlatot a krakkói Műszaki Egyetem Kotłownia Galériájában. Egy évvel később a lengyel művészek látogattak Győrbe és mutatták be az Egyesülettel közös tárlatukat *Híd-Most II.* címen a győri Széchenyi Egyetemen. 2019-ben az Egyesület tagjai *Metamorfózis* című kiállításon szerepeltek a lengyel testvéregyesülettel a Győri Egyházmegye Triangulum Galériájában. Ez az év egy újabb fordulópontot hozott az Egyesület életében. Azóta folyamatos az együttműködésük a tárlataiknak és rendezvényeiknek helyt adó Győr-Moson-Sopron Megyei Kereskedelmi és Iparkamarával. 2019-ben *Ady 100*, 2020-ban *Tavaszi tárlat*, illetve *Összetartozunk* címen nyílt kiállításuk a Kamara színházában. 2020 nyarán a csoport *Nyitott tér* címen rendezett kiállítást Győr egyik új kiállítóhelyén, a Torula Művészterben. 2021 őszén *Zárójelentés*, idén pedig *Feltámadás* címen rendezték meg soron következő kiállításukat a Kamara kiállítóterében.

2017-ben és 2018-ban az Egyesület az *Art Agora* projektben vett részt a Rotary Club Győr-Rábával közösen, tavaly novemberben és decemberben pedig az Egyesület tagjainak alkotásai az *Open Art Night* show keretében óriáskivetítőkön szerepeltek Győr három kiemelt pontján.

Az egyesület tagjai: Rovács Jolanta elnök, Borbély Károly, Csizmadia István, Kovács-Gombos Gábor, Malasits Zsolt Ferenc, Milu Milanovich Ildikó festőművészek, Horváth Ákos, Kurcsis László, Mózes László grafikusművészek, Kustán Melinda textilművész, Lipovics János szobrászművész, Muzsai Viktória alkotó, Szabó Béla, Varga György fotóművészek. Tiszteletbeli tagok: Koren Edit festőművész és Pápai Emese művészettörténész.

Pápai Emese

művészettörténész,
főmuzeológus.
1974. október 8-án született Marosvásárhelyen. 2001-ben diplomázott az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, művészettörténet szakon. Posztgraduális tanulmányait ugyanezen intézményben kezdte el, doktori fokozatot 2021-ben szerzett a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Történelem és Filozófia Karán. 2001 óta dolgozik a győri múzeumban muzeológusként. Szakterülete a 20. századi és kortárs képző- és iparművészet.

DOBOZVILÁG – Kortárs dobozművészet Magyarországon (szerkesztés), Győr, Városi Művészeti Múzeum 2008

KÉP-ÍRÓ – Almási Tibor és Belovitz Ferenc több évtizedes munkássága tiszteletére (szerkesztés), Győr, Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum, 2015

SCHIMA A. BANDI IPARMŰVÉSZ, ARANYKOSZORÚ MESTER (1882–1959) (szerkesztés), Győr, Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum, 2018

Csizmadia István

„Munkásságom motiváló ereje a fény és a kisugárzás láttatása az emberi kapcsolatok, érzelmek, hangulatok absztrakt kifejezése.”

Közel 50 éve fejleszttem a kifejezési eszköztáramat. 1980 Fialat Művészek Országos Szövetségének tagja; 1981 a Győri Grafikai Műhely alapító tagja; 2016 Artistic Move Europe /AME/ tagja; Lengyel–Magyar Művészkör; Artworld Hungary. Kiállításai: 1983 óta 60 egyéni és 50 csoportos /hazai és külföldi/; New York, Sydney, Luxemburg, Delhi, Krakkó, Bécs, Pozsony, pécsi bazilika, Tihanyi Bencés Apátság, keszthelyi Helikon Kastélymúzeum, Budapest. Alkotásai megtalálhatók: Magyar Nemzeti Galéria, Győr közterülete, Sydney, New York, New Delhi magángalériáiban.

Milu Milanovich Ildikó

38 éve tanít, rajz–média szakos művésztanár, mesterpedagógus, festőművész. A Győri Tánc- és Képzőművészeti Általános Iskola, Szakközépiskola és Kollégium tanára.

Sikeres festői pályája egyik állomásaként 2006-ban megalapította az ART 9000, Alkotó Rajztanárok Egyesületét. 2008-ban 10. önálló kiállítását ünnepli, 2009-ben már MAOE-tag.

Az Art World Hungary Egyesület munkáját, kiállításait 2015 óta gazdagítja. Mindkét egyesület Győr Művészetéért díjas. Munkáinak egyik legfontosabb kérdése, hogy miként tudjuk valós értelemmel és mélységgel megtölteni az életünket, hogy megeljük a belső harmóniánkat. Képei, kompozíciói a generáción átívelő kapcsolatokat, a nőket összekötő örökségeket is érzékenyen tematizálják. Különleges festészeti világát a szokatlan képkivágások, a különböző anyagok használata, valamint a lírai megfogalmazásmód jellemzi. Újabban az upcycling art érdekli, ami kreatív újrafelhasználást jelent, amelynek során a kidobásra ítélt, leértékelt, nagyáruházi, tömeggyártású képeket, vásznakat, felületeket úgy használja fel az alkotó, hogy azzal új művészi, esztétikai és tartalmi értéket közvetít.

Horváth Ákos

Mesterei: Cziráky Lajos festőművész, Hefter László iparművész, Farsang Sándor festőművész.

Önálló kiállítások: 1980 Veszprémi Egyetem, Veszprém; 1981, 1987, 1988 Móra Könyvkiadó, Budapest; 1986 Művelődési Ház, Kapuvár; 1989 Városi Úttörőház, Tatabánya; 1993 Művelődési Központ, Tata; 1995 Ceglédi Galéria.

Csoportos kiállítások: 1982 Hungarocon III., Veszprém; 1983 Planetárium, Budapest • Hungarocon, Gödöllő; 1994 Művelődési Központ, Nagykőrös; 2017, 2018 Art Agora, Zsinagóga, Győr; 2018, 2019, 2020 Art World Hungary, Kereskedelmi és Iparkamara, Győr; 2018 HÍD – MOST I. Kottownia Galéria, Krakkó, Lengyelország; 2019 HÍD – MOST II. Széchenyi István Egyetem, Győr; 2019 VI. Art/Tárlat, Napóleon-ház, Győr; 2020 Torula Művész-tér, Győr • Győr Megyei Őszi Tárlat, Magyar Ispita, Győr; 2021 Győr Megyei Őszi Tárlat, Magyar Ispita, Győr.

Díjak: 1989 Nagydíj, Fandom Directory Artwork Contest, Springfield, Virginia, USA; 1991 Különdíj, Fandom Directory Artwork Contest, Springfield, Virginia, USA; 1992 Első Díj (három kategóriában), Champagne Silhouettes, Regina, Saskatchewan, Canada; 2008–2018 Első Helyezés (több ízben HOPA kategóriában), Big Fish Games, Seattle, Washington, USA; 2019 Különdíj, VI. Art/Tárlat, Győr, Hungary.

Szabó Béla

Hivatásos fotográfus és autonóm alkotó. Munkatársa volt 1986-tól napi- és hetilapoknak, színházi-kulturális folyóiratnak, a FotóArt és a Természetfotó Magazinnak, jelenleg a Győri Szalon kulturális portálon publikál. Szabadúszó fotográfusként dolgozik 1993-tól. Munkássága sokrétű, de elsősorban természeti és kulturális területen fotografil. Több helyen tanítja a fotográfus szakmát.

Megjelent 32 könyve és több tucatban volt közreműködő. Több mint 200 csoportos és 150 egyéni kiállítása volt Európában, de szerepelt Kínában is képeivel.

Számos hazai és nemzetközi szakmai szervezetnek tagja. A Magyar Sajtófotó Pályázat díjazottja.

Kurcsis László

Tagság: Magyar Grafikusművészek Szövetsége, Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete, Győri Grafikai Műhely, Art Flexum Művészeti Társaság, Nyugat-Szlovákiai Képzőművészek Egyesülete, Art World Hungary Egyesület. 1975 óta szerepel csoportos és egyéni kiállításokon Magyarországon és külföldön egyaránt. Rendszeres résztvevője a magyar és nemzetközi művésztelepeknek. Alkotásai számos közgyűjteményben és magánkollekcióban megtalálhatók itthon és külföldön egyaránt. Szuverén alkotói munkáját gazdagítja és végigkíséri a művészetoktatói, kiállításrendezői és tervezőgrafikus tevékenysége, amit a győri Műhely kulturális folyóirat harminc évfolyamának arculattervei, több mint száz könyvborító, kereskedelmi és kulturális plakát is reprezentál.

Kovács-Gombos Gábor

Egyetemi docens a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Karán.

Tanulmányok: Pécsi Tanárképző Főiskola (1978); Magyar Iparművészeti Egyetem (2001); Doktori (DLA) fokozat, Magyar Képzőművészeti Egyetem (2009).

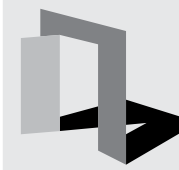
Tagságok művészeti szervezetekben: Magyar Művészeti Akadémia központi köztestülete; MKISZ; MAOE; Magyarországi Német Írók és Művészek Szövetsége (VUdAK); AWH; FidelissimArt.

Képzőművészként egy újfajta, korszerű szakrális festészet megteremtése foglalkoztatja. 1980 óta több mint 250 csoportos kiállításra szerepelt festményeivel hazánkon kívül Európa számos országában.

Harmincnégy önálló tárlata közül a legmeghatározóbbak: Pannonhalmi Főapátság (2000); Budapest, Vízvárosi Galéria (2002); Sopron, Sopronbánfalvi Pálos-Karmelita Kolostor (2012); Budapest, Scheffer Galéria (2015); Budapest, San Marco Galéria (2015); Győr, Triangulum Galéria (2019); Budapest, Klebelsberg Kultúrkúria (Kovács-Gombos Dáviddal) (2022).

Díjak: 13 alkalommal kapott művészeti díjat, egyetemi kitüntetést; 2016-ban Pro Cultura Újbuda Díjat kapott (Scheffer Líviával [1941–2018], a Scheffer Galéria alapítójával megosztva).

Borbély Károly

A Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Karának oktatója. Művészeti tanulmányait 1988-ban fejezte be a Magyar Képzőművészeti Főiskolán. 2006-ban képzőművészet-terapeuta oklevelet szerzett a Pécsi Tudományegyetemen, majd 2017-ben doktori fokozatot a komáromi Selye János Egyetemen, művészetpedagógia témában. 1980-óta szerepel kiállításokon, számos hazai és külföldi művészeti program és szimpózium résztvevője. A '90-es évek óta teljesít megbízásokat, hatvannégy alkotása található templomokban és gyűjteményekben, köztük négy keresztút és két oltárkép. Műveiben az emberi létezés alapkérdéseire kérdez rá. A születés és az elmúlás folyamatai az anyagstruktúrák és felületek érzékeny minőségeivel jelennek meg alkotásain. Műveit számos díjjal ismerték el. Tagja a Magyar Képzőművészek Országos Egyesületének, alapító tagja a Győri Grafikai Műhelynek és a Prima Díjjal kitüntetett Art-Flexum Művészeti Társaságnak.

Malasits Zsolt

Képzőművészeti tanulmányait 1989–1993 között Finnországban folytatja. 1998-ban megnyitja Győr történelmi belvárosában a Malasits Galériát, ahol a mai napig alkot. 2000-ben megalakul a Korszakváltó csoport, melynek alapító tagja és művészeti vezetője. 2008-ban létrehívja a Három kéz művészeti csoportot. 2017-ben megfesti *Szent László Ikon* című képét – több technikával –, melyekből egy a Krakkói Magyar Főkonzulátusra kerül állandó bemutatásra, Szent László krakkói születésű lévén. Kiállításain díjat nyer Olaszországban és két alkalommal Franciaországban. 2021-ben Győr 750 éves évfordulója alkalmából nagyméretű festményt készít a Városháza Polgármesteri Tárgyalójába, amelyben 14 négyzetméteren megfogalmazza városunk jelentősebb történelmi eseményeit. 2022-ben az előbbi kép folytatását készíti el, amelyben megjelenik a győri piac, a belvárosi kiskereskedelem és a vendéglátás is. Hazáján kívül kiállított Szlovákiában, Finnországban, Svédországban, Ausztriában, Olaszországban, Franciaországban, Svájcban, Horvátországban és Lengyelországban is.

Mózes László

Művészi hitvallásom mély emberi gondolatok, amelyekkel tükröt akarok állítani az életnek, embereknek. Alkotásaimmal mindig gondolatokat akarok közölni, a művek emberközpontúak, melyek helyet keresnek és kritikát közölnek a képzőművészet különböző képi eszközeivel. 1954 óta élek Győrben. Tanulmányaimat Budapesten és Győrben végeztem. Gépészmérnöki diploma után Budapesten végeztem el a reklámgrafikai és nyomdai tipográfiai tanulmányaimat. Kitalálója és alapító tagja voltam a Győri Grafikai Műhelynek. Kezdetben itt született számos grafikám és litográfiám. Legsikeresebb alkotói éveim voltak. Jelenleg alkalmazott grafikával foglalkozom, különböző kiadványok grafikai és tipográfiai tervezését készítem. Az emberi élet részéket rengeteg izgalmas, kellemes és lehangoló hatás ért, ezt a saját képi világommal közlöm az engem körülvevő világgal. Győr az életem, minden házával, terével, varázsával, szerelmével, gyermekkorom örömeivel, a felnőttkor reményeivel, vágyaival, házasságommal, gyermekemmel. Mottóm: Mindig kell valamilyen nyomot, jelet hagyni a világnak a jövőért.

Muzsai Viktória

45 éve dolgozom az oktatásban. Több ezer diákot tanítottam történelem–orosz–német szakos középiskolai tanárként, vezettem továbbképzéseket, tréningeket, nemzetközi projekteket. 15 éve az Apáczai Kar egyetemi docense vagyok nyelvtudományi PhD-fokozattal. Érdekel a művészet. 2017 óta foglalkozom művészetmenedzseléssel. Régóta fotózom, eleinte analóg, majd digitális géppel, mobiltelefonnal. 2019-től tudatosan, nemzetközi és hazai, online, offline fotós és művészeti csoportokban képezem magam. 2017 óta dolgozom az ART WORLD Hungary Egyesület (AWHE) tiszteletbeli, 2021-től rendes alkotó tagjaként. 2019-től tagja vagyok a 60 éves Győri Fotóklub Egyesületnek. 2021 elején meghívtam a győri fotósok és verselők KÉVE (Kép-Vers) Művészeti Társaságba. 2022 januárjában bemutatkoztam a *Gondola – Művészejáró* című online művészeti magazinban. 2020–2022 között tizenegy kiállításon szerepeltek fotóim, verseim.

Lipovics János

Diplomái: Magyar Iparművészeti Főiskola – Budapest – 1991–1992. 1992-től Győrben él, 22 évig itt is tanít. Szobrászati megbízásokból él, munkássága a vert érmektől a kispasztikákon, domborműveken keresztül a köztéri szobrászatig terjed. Kerámia és porcelán munkái egyedi „Edényszobrok”, grafikai offset-litográfiák. Jelentős a kiállító és a nemzetközi művésztelepi munkássága is.

Varga György

EFIAP, MAFOSZ/b
2010 óta rendszeresen részt veszek hazai és külföldi fotópályázatokon, ahol a díjazott és elfogadott képeim kiállításra kerültek.
2007-ben felvételt nyertem a Győri Fotóklub Egyesület tagjai közé.
2019-ben beválasztottak az ART WORLD HUNGARY Egyesület kiváló művészei közé.
Nagyon közel áll hozzám a tájfotó és az emberábrázolás.
Fotóim bemutatásával célozom, hogy a saját látásmódom a többi emberből érzéseket és érzelmeket váltson ki.
A fekete-fehér képkidolgozás, ábrázolás áll legközelebb a belső világomhoz.
Fotóim számos nyomtatott kiadványban és katalógusban szerepelnek.
Az első önálló kiállításomat *Tájak és Emberek* címmel 2020 februárjában rendezték meg az ART WORLD HUNGARY Egyesület keretén belül, a Győr-Moson-Sopron Megyei Iparkamarában.
A Magyar Fotóművészeti Alkotócsoportok Országos Szövetsége MAFOSZ/B minősítését értem el 2017–2018-ban.
A Nemzetközi Fotográfiai Szövetségtől (FIAP) AFIAP minősítést 2016-ban, valamint EFIAP minősítést 2019-ben kaptam meg.

A képek jegyzéke

- Borító 1 (címlap): Szabó Béla – Akt 1.
 Borító 2 (hátlap): Malasits Zsolt Ferenc – Sorshajó
 Borító 3: Kurcsis László – Üzenet
 Borító 4: Lipovics János – Szent László Király
     2. o.: Borbély Károly – A kereszt fényei
     8. o.: Varga György – Bokod esőben
    13. o.: Kovács Gombos Gábor – Tükörben
    17. o.: Kovács Gombos Gábor – Imago mundi I.
    22. o.: Horváth Ákos – Zuhanás 1.
    26. o.: Milanovich Ildikó – before
    27. o.: Milanovich Ildikó – after
    40. o.: Horváth Ákos – Zuhanás 2.
    42. o.: Csizmadia István – Találkozás
    46. o.: Varga György – Jesse James
    47. o.: Muzsai Viktória – Telep
    51. o.: Mózes László – Ady-illusztráció
    53. o.: Szabó Béla – Akt 2.
    55. o.: Borbély Károly – Stáció
    59. o.: Csizmadia István – Nirvana
    60. o.: Kurcsis László – Üzenet
    63. o.: Lipovics János – Edényszobrok

*Ki vagyok?*¹

Vagyok, bár sosem az, kinek
hisztek, csalóka a látszat,
rám nem ott lelték,
hová szemeitek meresztitek.
Ellenségeim a trónvárományos
képzetét keresik bennem,
barátok közt terjed a susmus:
titokban biztosan diakónus,
higgyék csak a tréfás társak,
egy süllyedő flotta
naplója indított bomlasztó útra,
kutatva ígéretföldet.
Szinte minden délbem
egy pusztá közepében a térdem, s a porba
a csend sugallatát kanyarítja ujjam,
estefele a Babilon-
torony vészes
repedésében ropogok,
éjjelente meg Hamlet tornácán,
mint jómagam áldozati oltárán,
helyezem arany kardok közé koponyám.
S csak ha hajnal hasad,
a messzeség nyergében süvöltők
hétszer hét holdfényel a hátam mögött,
s vágta az neki egyenest
a robbanásra kész
pazar rózsának,
ki majdan az önző század
arcába mered,
s rá szégyenpírt lehel.

Ez válaszaim közül az első azokra a kérdésekre, melyeket nekem szegeztek, és amelyekre ma este részletesebben ki szeretnék térni. A fenti vers lakonikus rövidséggel és titokzatosan beszél, jóllehet világosan. Önök is úgy érezhetik, velem együtt, hogy diszkurzív válaszom emiatt még fárasztóbb és kimerítőbb lesz. Ezért úgy gondolom, hogy sorsom nyilvánvalóbban fog körvonalazódni, ha először kilépek alapvetéseimből, amint azt rövid önéletrajzom is előre jelzi.

Slovenske gorice azon részéről származom, amelyet *Prlekijának* nevezünk. Szülőhelyem Sv². *Jurij ob Ščavnici* valójában a Prlekija-háromszög: Radgona-Ljutomer-Ptuj középpontja; barokk templomok koszorúja övezi, *Sv. Duh*, *Sv. Andraž*, *Sv. Anton*, *Negova*, *Kapela*, *Sv. Križ*, *Mala Nedelja*. Falvai neve szépséges: *Videm*, *Jamna*, *Biserjane*, *Dragotinci*, *Rožički vrh*, *Kraljevci*, *Sovjak*, *Stara gora*. Ide Ptujból egy római út vezetett a Balaton felé, amelyen Cirill és Metód, a két szent testvér gyalogoltak Rómába majd vissza. A tájék tagolatlan és lágy horizontú, szinte álomszerű, az itteni emberek társaságkedvelők és humorosak, távol a nagyvárosoktól, éppen ezért közel a németekhez, magyarokhoz és horvátokhoz. Kelet felé nyitott nyugtalansága megóvta képzeletünket és tisztánlátásunkat. Az elmúlt évszázadban több mint száz papot és értelmiségit oktattak Varasdon és Mariborban Jurjevo környékéről. Idevalósi volt Davorin Trstenjak,³ Koloman Kvas,⁴ Fran Ilešič,⁵ Jakob Svetonja,⁶ dr. Anton Korošec⁷ és Bratko Kreft⁸ pedig a közvetlen szomszédaink voltak, kissé távolabb található dr. Vekoslav Grmič⁹ püspök otthona. A tágabb környékből származtak Dajko¹⁰ és Krepl,¹¹ Stanko Vraz¹² és Fran Miklošič,¹³ Ksaver Meško,¹⁴ Janko Šlebinger¹⁵ és Anton Kovačič,¹⁶ dr. Anton Trstenjak,¹⁷ a két festő: Trstenjak¹⁸ és Košar,¹⁹ újabban pedig Anton Slodnjak²⁰ és Stanko Cajnkar.²¹

Apám a *Slovenske Gorice* felső részéről származott, ősei pedig Karintiából érkeztek, ahol egykor, mint szabadok, önrendelkezési joggal élhettek, akik Karintia hercegeit emelték trónra. Dr. Ramovš²² a Kocbek vezetéknevet a *Kosezen-Eck* szavak egybeolvasztásából eredezteti, amely a szabadok települését jelenti. Apám orgonista volt, anyámmal együtt némi szántóföldet műveltek, egy kis házban laktunk és szegénységben tengődtünk. Amit azonban meg sem éreztem, mindketten kedélyes természetűek voltak és önfeledtek. Szép gyermekkorot éltem meg egy jótékony és lélekemelő táj közepén, amely félig borászati, félig mezőgazdasági jellegű volt, pástorkodtam, a munkákból kivettem a részem, a felnőttek közt nőttem fel, átélve a visszavisszatérő évszakokat, megéltem a letűnőben lévő népszokásokat és az alapvető életeseményeket, a születéstől a halálig, a tűzvészektől az árvizekig, majd az első világháborút annak galíciai és karszti menekültjeivel. Átalakulásom az iskolával kezdődött, ministráns lettem, harangozó

Edvard Kocbek

(1904–1981)

A 20. század második felének kimagasló szlovén költője, író, filozófus, politikus, keresztény-szocialista gondolkodó. 1904-ben született Sv. Jurij ob Ščavnici faluban, Szlovéniában. Mariborban két évig teológiát tanult, majd átiratkozott romanisztika szakra, ami miatt később kijutott Berlinbe, Lyonba és Párizsba is. A háború előtt franciatajár volt Bjelovárban, Varasdon és Ljubljánban. A szlovén katolikus értelmiségi kör vezető alakja. 1941-ben a Felszabadítási Front alapításában vett részt mint keresztény-szociáldemokrata vezető. A két világháború között komoly politikai szerephez jutott. A háború után 1951-ig a kormányban is magas funkciót töltött be, de mivel nem értett egyet a hivatalos politikával, kénytelen volt politikai és részben kulturális elszigeteltségbe vonulni, amely haláláig tartott. Ezt részben annak is köszönhetette, hogy 1950-ben kiadták *Félelem és bátorság* (*Strah in pogum*) című novelláskötetét (magyar fordításban is megjelent), melyet a hatalmi vezetők nem néztek jó szemmel; másrészt annak, hogy 1974-ben egy interjú során említést tett több ezer ember lemészárlásáról, akiket a partizánok bírósági eljárás nélkül gyilkoltak le a második világháború után. E kijelentése miatt tíz évre eltiltották a publikálás lehetőségétől, állandóan megfigyelés alatt tartották, és beszélgetéseit is lehallgatták. Heinrich Böllle folytatott széleskörű és mély levelezést, aki pártfogásába vette, és emiatt nem merték börtönbe zárni. 1968-ban Prešeren-díjban részesült *Borzalom* (*Groza*) című verseskötetéről.

és szavaló, apámnak segítettem a templomi munkákban, a templom olyan otthonossá vált számomra, mint a szülőházam vagy a szomszéd háza.

A véletlen úgy hozta, hogy a maribori Klasszikus Gimnáziumba iratkoztam, éppen akkor, amikor édesapámnak be kellett vonulnia katonának, és a frontra küldték. Ez volt az első végzetes megrázkódtatásom, a gyerekkortól és az otthonról való elszakadás rettenetes volt, az elidegenedés olyan dimenziója nyílt meg előttem, melyet a mai napig nem tudtam legyőzni. Ettől kezdve magamra hagytottam, éhesen és rémülten idegen konyhákon tengődtem, koraéretten, honvágygal és veszélyes előérzetekkel telten, a város, a tanulás és a németek iránti bizalmatlanságra kényszerültem. Az első egyensúlyt a *Májusi Deklaráció*,²³ majd Maribor felszabadulása hozta meg számomra, a szervezkedésektől és a diákok nyüzsgésétől pislákoló új állam megteremtése. Belekapaszkodtam a Diákszövetségbe, a diákság Orlovstvo (Sasok)²⁴ mozgalmába, a hétvégi vándortáborokba. Négy évig Ptujban egy új gimnáziumba kellett járnom, mert apám szerény életkörülményeinek ez jobban megfelelt, ötödikesként már én vezettem a szervezetet és lapot szerkesztettem, akkori tanáromnál, Anton Sovrénál²⁵ megéreztem a versek igazi varázsát, és átéltem az alkotás kifejezhetetlen gyönyörét. Elkezdett kifejlődni sajátos benső függetlenségem és szertartásosságom. A hetedik és nyolcadik osztályt ismét Mariborban végeztem el, a *Stražni ognji*²⁶ szerkesztője lettem, amely két évvel később a *Križ na gori* nyomtatott melléklete lett. Közvetlenül az érettségi előtt a *Socialna mise*²⁷ kinyomtatta az első vallomásumat.

Érettségi után bekerültem a maribori Teológiai Szemináriumba, majd közvetlenül a második év vége előtt hirtelen kiléptem. A tettem demonstratív jellegű volt, a házban történt igazságtalanságra adott válasz, amelyet nem akartak kijavítani, ez lett életem második végzetes megrázkódtatása. Azért is léptem ki, mert úgy éreztem, hogy egy laikus közelebb áll a kereszténységhez és az alkotó élethez. Magam ellen bősztíttem dr. Tomažič²⁸ püspök urat, a bérmakeresztapámat, aki Rómába akart küldeni, a helyi papság visszafogottsággal reagált, és otthon, a családban pedig nehézségeket okoztam ezzel, hirtelen még katonai szolgálatra is behívtak, de szívelégtelenségem megmentett, ahogy azt egy okirattal bizonyítani tudtam. Néhány hét múlva, 1927 nyarán diákgyűlést szerveztem a barátaimmal Velika Nedelján, aminek számos következménye lett a közéletben, ezek után pénz és ösztöndíj nélkül Ljubljánába mentem, beiratkoztam a romanisztika szakra, átvettem a *Križa na gori* vagyis a későbbi *Križ* névre átkeresztelt ifjúsági közlöny szerkesztését, az *Ogenj*, a *Krekova mladina*²⁹ szervezetekkel kezdtem el együttműködni, valamint a Keresztényszocialista Szakszervezettel. A következő évben szintúgy pénz nélkül Pino Mlakar³⁰ társaságában Berlinbe mentem, ott töltöttük a tanévet, elkezdtem segédkezni a *Dom in svet*-nél, 1930-ban lediplomáztam, és csak a következő évben kaptam munkát, éspedig a horvátországi Bjelovárban, ugyanis nemkívánatosnak számítottam Szlovéniában.

Ez volt életem harmadik megrázkódtatása, a munkám egy ismeretlen és idegen környezetbe vetett, nem tudtam horvátul, és az ottani körülményeket sem ismertem. El kellett szakadnom a barátaimtól, az ifjúsági mozgalmaktól, kiszakadni az intim kulturális közegemből, a szlovén kérdések egyre növekvőbb és egyre égetőbb komplexumából. Akkoriban az országban sokkal nagyobbak és fásasztóbbak voltak a távolságok, mint manapság. Ennek ellenére hálás vagyok a horvátok körében szerzett pár évnyi tapasztalataimért, megismertem az eredeti helyzetet, elkezdtem részt venni a közéletben, megszerettem e föld és nép ősiségét, megismerkedtem a francia és orosz irodalommal, a francia kormány ösztöndíjasa voltam egy éven át Lyonban és Párizsban, annak ellenére, hogy Szlovéniába kértem áthelyezésemet, Varasdba lettem irányítva, megjelent a *Föld (Zemlja)* című versesgyűjteményem, esszé-sorozatokat írtam (Kierkegaard, Peguy, Chesterton), megismerkedtem a feleségemmel, megnősültem, és csak 1936-ban sikerült elernem a Ljubljánába való visszahelyezésemet.

Kielezett állapotra lettem itt, bekapcsolódtam a kimélyült differenciációkba, és 1937-ben megírtam a *Dom in svet*-ben³¹ *Töprengések Spanyolországról*³² című esszémet, mely személyes életem negyedik végzetes megrázkódtatását eredményezte. Ez az esszé pánikba ejtette a konzervatív papi és liberális légkört és egyházi köröket. A *Slovenec*³³ újság napról napra jelentetett meg cikkeket az esszé és személyem ellen, gyűlöletet keltett és szankciókért kiáltott, dr. Rožman³⁴ püspök pedig a szövegkörnyezetéből kiragadott esszém egy mondatát eretneknek nyilvánította, és „püspöki körlevelében” elítélte. Mindez a kultúrlelkek hirtelen megkülönböztetéséhez vezetett, és árnyékot vetett a teljes szlovén társadalmi életre. A folyóirat szerkesztői és munkatársai rendhagyó módon kiálltak mellettem, annyira, hogy az ötvenéves folyóiratot a tulajdonosa önkényesen megszüntette. Abban az évben a szabadságom alatt, a párizsi világtárlás alkalmával személyes kapcsolatba kerültem a fiatal áramlatok képviselőivel, megismerkedtem Prežihel³⁵ és Kardeljjal,³⁶ személyesen pedig szoros kapcsolatot létesítettem a francia perszonalistákkal és a spanyol republikánusokkal, a katalánokkal és baszkokkal, visszatérésem után pedig elhatároztam egy önálló folyóirat kiadását. A *Dejanje*³⁷ így tehát 1938-ban kezdett megjelenni, és főleg a fiatalabbakat gyűjtötte maga köré, de még az idősebbek közül is egyesek továbbra is részt vettek az újjáélesztett *Dom in svet*-ben. Hirdetni kezdtük a szlovéniség kohézióját, az emberiség szövetségét, az alkotói intenzitást és a dekloralizálódott kereszténységet, felhívtuk a figyelmet a közeledő fasiszta szörnyetegre. Ugyanakkor a *JSZ*³⁸ munkásszervezet és a megújult akadémikus *Zarja*³⁹ a *Dejanje* oldalára állt, és háromszor egymást követően sokat serénykedtek a *Bohinji heteken*.⁴⁰ A cenzúra ellenére a *Dejanje* megerősödött és elterjedt, elősegítve a szlovén öntudat mozgósítását.

Egy ilyen tevékenység során éltük át Hitler Jugoszlávia elleni támadását, annak gyors szétesését, és ugyanakkor egy felszabadító mozgalom megjelenését is megértük. A *Felszabadítási Front* a kommunisták és a fiatal katolikusok elkerülhetetlen koalíciójaként jött létre, amelyhez a progresszív *Sokol* is csatlakozott. Ötödik és talán legerőteljesebb végzetes megrázkódtatá-

Edvard Kocbek magyarul megjelent művei: Félelem és bátorság (novellák, fordította Gállos Orsolya), Ujvidéki Kiadó & Európa Kiadó, 1989.; Kisfiú a fán (dialektikus versek, fordította Lukács Zsolt), Széphalom Könyvműhely, 2006.; Éjszakai ünnepély (versek, fordította Csordás Gábor), Jelenkor Kiadó, 2006.; Az értelmiség választás előtt (válogatott esszék, fordította Gállos Orsolya), KUD Apokalipsa, Ljubljana; Jelenkor Kiadó, 2010.

somként éltem meg a *Felszabadítási Front* közös létrehozását. Ennek a megrázkódtatásnak a dimenziója és minősége eléggé jól közismert naplóimból, novelláimból, verseimből, életem elköteleződése a tetőfokára hágott, az elmúlt életemmel való teljes szakítás számomra talán merészebb és mélyebb volt, mint más keresztények vagy kommunisták esetében. Döntésemet gyökeresebb elkötelezettség jellemezte, egyszerre tettem tanúbizonyságot a szlovéniségről, az emberségről és a kereszténységről, a forradalomról alkotott felfogásom összetettebb és kimerítőbb volt. Mindez összefüggött az eredeti megközelítések és formulák keresésével, a felelősségteljes funkciók átvételével, a sorsdöntő előadásokkal és a halállal való állandó találkozással. Életem állomásai a következő helyek voltak: *Dolenjska, Rog, Dolomitok, Jajce*, két támadás *Boszniában*, német rohamosztag *Drvaron*, beavatkozás *Bariban*, egy vatikáni kiküldetés, visszatérés *Visre*, majd indulás a felszabadult *Belgrádba*, a *Szlovéniáért és az Oktatásért Felelős Szövetségi Minisztérium* folyamatos átvétele, egy hónapos tartózkodás a Szovjetunióban, majd visszatérés Szlovéniába, a Szlovén Köztársaság elnökségében a munkák átvétele, a partizánság összefoglalása a *Társaság (Tovarišija, 1949)* című kiadványban, és az új társadalmi gyakorlatokkal való egyre nehezebb szembenézés.

A felszabadító munka korszaka új síkon érett be, ezt az átalakulást a hatodik, végzetes megrázkódtatásomként éltem meg. Amikor 1951-ben kiadtam a *Félelem és bátorság*⁴¹ című novelláimat, és a partizánság fekete-fehér ábrázolásával választóvonalat húztam meg velük, ezzel tulajdonképpen az irodalom fejlődésére voltam hatással. A novellák saját maguktól feltárták irodalomfejlesztő funkciójukat. A mai irodalomtörténet fontos mérföldkőnek tekinti ezt a könyvet. Ezzel ért véget a szocialista realizmus korszaka, és egy olyan korszak vette kezdetét, amelyet szabadabb témaválasztás és az új stílusok könnyedebb kialakítása jellemezett.

Megkezdődött kívülről nézve megerőltető magánéletemnek, belülről szemlélve az új szabadságnak és sorsszerű utamnak kiemelkedőbb, egy évtizedes szakasza. Ebben az elzárt időszakban 15 művet fordítottam le franciából és németből, névtelenül együttműködtem a *Novi potival*, amely egy klerikális folyóiratból a háború utáni első általános keresztény folyóirattá fejlődött Jugoszláviában. Csak 1961-ben, amikor nyilvánlávává vált, hogy tetszik, nem tetszik, tudomásul kell venni minden írásom építő tartalmát, visszatérhettem a közéletnek abba a részébe, amelyet kultúrának nevezünk. Kiadhattam a *Borzalom (Groza)* című kötetemet és a *Társaság* egy részének a folytatását, a *Szlovén küldetést*. Elkezdtem folyóiratokban publikálni, esszéket és útleírás-részleteket írni. Ennek az új időszaknak a csúcspontját az 1964-es *Prešeren-díj* jelentette. A társadalomhoz viszonyuló kritikus hozzáállásom azonban nem változott, amint azt a tavalyi nyilatkozatom⁴² is bizonyítja a *Nasi razglediben*⁴³, amelyben felhívtam a figyelmet a társadalom és az alkotók közötti konfliktusra, az előbbi tervez, kalkulál, gleichschaltol⁴⁴ és átlagos dolgokat alkot, az utóbbiak kockáztatnak, cáfolnak, meglepetéseket okoznak, tiltakoznak és provokálnak.

Ha valaha írok majd egy terjedelmesebb önéletrajzot, két részre osztom, az elsőnek a címe ez lesz: *Adám, hol vagy?*, a másodiknak pedig: *Itt vagytok!* Úgy vélem, megértene engem; a kérdés első fele a partizánsággal kapcsolatos, majd pedig azt követi a válasz.

A kérdésre adott válasz már valamennyire körvonalazódott. Első pillantásra egy olyan gondolat merülhet még fel, mintha már be is fejeződött volna a sorsom. De csak látszólag, mert éppen most, amikor végzetes megrázkódtatások sorozatát élem át, nagyon fontos dolgokat tudtam meg, ám ennél még fontosabbak érdekelnek és gyötörnek. Mélyen kötődöm mindenhez, ami létrejött és létrejön. Az énemről szóló igazság már Szlovénia valóságának is a része. Ezt a ténnyt a legszerényebben, jelenlétemmel és tanúságtételemmel fejezem ki, ahogy néhány napja ezt egy fiatalember írta rólam. Tanúként vagyok jelen a folyamatokban és a még mindig egyenlőtlen nézetekben, három-négy területen, ahol továbbra is a hitelesség és az emberiség érdekében viaskodom.

Először társadalmi téren, annak szerkezete és átalakulása révén, intenzíven szembesülök a marxizmussal mint a kialakuló szocializmus hordozójával. A marxizmushoz való személyes hozzáállásom kíváncsi és ugyanakkor fogyatékos, amely továbbra is totális és úgymond abszolút, folyamatosan nyitott és felelősségteljes. A szocializmus létrejöttébe törvényesen és önként kapcsolódtam, tudom, hogy képtelen vagyok és nem is szabad kiugranom annak valóságából és valamilyen akadémikus pozícióra helyezkedni, illúziókba vagy kifogásokba menekülni, vagyis ezzel azt szeretném mondani, hogy szolgál ragaszkodásba vagy hideg elutasításba. Az új társadalom annyira szükséges és jogos történelmi folyamat, hogy teljes komolyságra, a legigazságosabb ítéletekre és számomra rendkívül érvényes következtetésekre szólít fel. Az én nem-marxista és nem-kommunista szerepem az, hogy a marxistákat és a kommunistákat ugyanarra a hitelességre kényszerítsem, amelyre maga a marxista látásmód tanított meg engem. Csakhogy ebben az esetben tudatában vagyok a viták feleslegességének és tragikus ostobaságokat tapasztalok.

A fiatal Marx központi kérdése ez volt: Miért nem vagyunk igazi emberek? Miért nincs hiteles lényünk? Miért nem vagyunk teljes emberek, akik képesek lennének megvalósítani saját életüket, reményeiket és jövőjüket? Hogyan lehetséges az, hogy elidegenedtünk önmagunktól, munkánktól és felebarátainktól? Ez a marxi kérdés ma teljes erejével újra megnyilvánul a szocializmus jelenlegi termelői és fogyasztói társadalmában. Erre a kérdésre akkor tudunk majd csak választ adni, ha felismerjük, hogy a szocializmus nem automatikusan az anyagi folyamatokból és az egységesítés konstruktivista vágyából fakad, hanem egyrészt a lélek tanúságtételéből és a részek spontán egészzé egyesüléséből is. Sokaság nélkül nincs igazság, csupán csak egy ön maga számára kielégítő lét. A pluralizmus több a totalitás felé irányuló szervezeti vágynál, emiatt

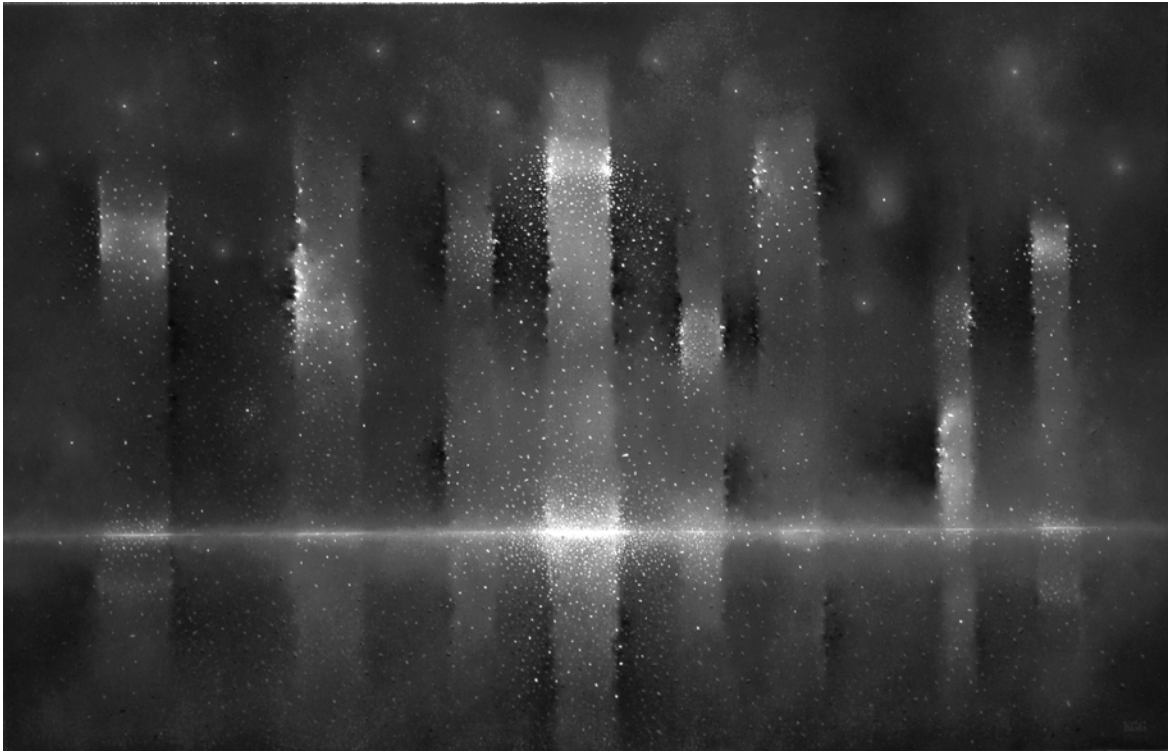
a felebaráti viszony az emberi haladás legbiztosabb kiindulópontja, mert a szocializmus mindenekelőtt közlékenység, párbeszéd, ami az emberiséget összeköti. A munka csak addig nem szabadít fel, amíg figyelembe nem veszi és fel nem öleli a teljes emberiség metafizikai drámáját. Az emberi lét együttlét, az emberiség kreatív folyamatokból és azok összekapcsolódásából fakad, nem csak az anyag felett működő szuverenitásból és a politikai és technikai szakemberek hideg számításából. A gazdasági élet csak elemi része az életünknek, az élet teljessége szuverén bőkezűséggel teljesedik ki minden fejlődő egyed iránt, különösen a felebarát iránt, így az ember valójában csak olyan, amilyenek a szabad és bizalomteljesen kialakított interperszonális kapcsolatai. Manapság a szocializmus rendkívüli alkotói dimenziói tárulnak ezzel elénk, az emberi lét megnyílik a megállíthatatlan fejlődés felé, az abszolút jövőbe, a szocializmus építése csak így válhat felelős és személyes ügyévé annak sokféle, az ismeret és tapasztalat alapján különböző polgára számára.

Ennek esetében a marxista szocializmus technikai és ideológia akaratának erősebb és bizalomteljesebb viszonyt kell majd létesítenie a nemzettel és a nemzetiségekkel. Az elidegenedési folyamatok szükségszerűen összefüggenek az ember letelepedésével, az ő természeti és elemi érintkezési tereibe való begyökerezésével, valamint kifejezésteljes és kulturális utthonaiba való berendezkedésével, amint azt a nemzetek jelentik. A proletárszocializmus univerzális jellegű, ugyanakkor pedig olyan sokáig fog partikuláris, azaz nemzeti jellegű maradni, míg végleg ki nem nyilvánítja általános emberi természetét. A különféle szocializmusok tapasztalatai azt igazolják, hogy ez a szakasz nagyon hosszú ideig fog tartani, így a nemzet és a nemzetiség kérdése egyre fontosabbá válik.

Az elmúlt húsz évben mi szlovének eljutottunk arra a felismerésre, hogy a helyes nemzetfelfogás a szocialista emberré válás egyik lényeges dimenziója, és hogy a helyes nemzetfelfogás az, ami azt a világgal való kommunikáció kiindulópontjának tekinti. Ma jobban tudjuk, mint bármikor valaha, hogy a nemzettudat az ember személyiségének lényeges alkotóeleme és bizonyos értelemben létének alapját jelenti. Ezért tehát, ha az emberi személyiség alapzatát a maga teljességében a szocializmusban akarjuk megvetni, először is el kell ismernünk a nemzetet annak teljes természeti és kulturális terjedelmében. Ez az igazság különösen fontos nekünk, szlovéneknek, akik személy szerint mint egy tragikus történelem hordozói és a szétszabdalt európai civilizáció résztvevői nagyon összetett, sőt kritikus helyzetben vagyunk. Mivel a szocializmus világszintű megjelenése sokkal védettebb egy kis szlovén nemzet léténél, ezért a szlovénségről szóló szavaim sokkal aggasztóbbak, szenvedélyesebbek és erélyesebbek lesznek, eltelnék ugyanakkor az élet és a föld iránti szeretettel.

Először is hangsúlyoznom kell krónikus nemzeti labilitásunkat. Ez a labilitás nagyobb, mint más nemzeteknél, és nehéz megpróbáltatások következménye. A folyamatos kicsinyiség és kiszolgáltatottság érzete a zsúfolt Közép-Európa válaszfútján, az elnyomás hosszú időszaka és a szuverenitás több évszázados hiánya számos szlovént arra készítet, hogy kínos és megerőltető igyekezettel tudatosítsa eredetiségét, és már-már csökkenteni akarja azon kötelességeit, melyek könnyörtelen végzetéből fakadnak. Ennek az elidegenedésnek a felszámolása éppen azon felismerés miatt válik lehetségessé, hogy a szocialista társadalom és a nemzet között apriori nincs szembenállás, csak feszültség. A nemzetet keresztül fog a mi szocializmusunk kommunikálni más szocializmusokkal és fordítva, a szocializmuson keresztül fog a mi nemzetünk kommunikálni más nemzetekkel. Kiadatlan *Német naplóm* egyik helyén ezt bizonygatom: „*Nem lehet egyetlen nemzetet sem felszámolni, sem magasabb és mesterséges nemzeti egységbe foglalni. Csak az éleklődési területeket lehet egyesíteni, emberi intim tereket azonban nem. A nemzetiség egy létállapot, amely minden intenzív helyzetben és fejlődési korszakban fennáll... A nemzetek közvetítő állomások maradnak az emberiség végső egységéhez vezető útján azután is, hogy az államok már réges-rég letűntek. Az ember sohasem lesz képes közvetlenül kommunikálni a planetáris vagy kozmikus jellegű egyetemes állapotokkal, a nemzetek a legeslegfejlettebb társadalomban is megmaradnak a kommunikáció és a szolidaritás hordozóiként, ugyanakkor közvetítenek a szubjektumok és objektumok között, kifejezik a különböző, de mégis közösen fontos tapasztalatokat.*”

Aztán hangsúlyoznom kell azt a szokatlan és kevésbé ismert tény, hogy a nemzet különböző kategóriái között olyan egyedi és elszigetelt nemzetek kategóriába vagyunk sorolhatók, amelyet nem merít ki egyetlen ismert nemzetdefiníció sem, nincs hagyományos mérce vagy érvényes formula: nemzetiségünket sosem kötöttük saját államunkhoz, sosem ízeltük meg a teljes biztonságot, amint azt megadhatja egy kvantitás vagy biztonságosan körülhatárolt életter, nyelvünket nem társadalmi elitrétegeink, hanem kulturális profétáink segítségével érvényesítettük és legitimáltuk. Az erőszak és a világírányzatok ellenére is fennmaradtunk, csodálatos módon, úgyszólván a hó leple alatt, világviharok közepette formálódtunk, ahogy a szegénység és az ellenségeskedés közepette cseperedik fel egy lelenc, és ennek ellenére mégis nemzetprofilú, fatális individualitássá váltunk. Látszólag van valami természetellenes és kontrabontos⁴⁵ a megjelenésünkben, mert valójában mi vagyunk az emberiség egyik legcsendesebben megszületett közösségi formája. Amikor az ember átgondolja a szlovénség keletkezését és fennmaradását, végigfut a hátán a hideg: Istennek különleges tervei vannak velünk, semmi esetre sem vagyunk véletlenszerűek és történelmileg lényegtelenek. Mindannyiunknak el kell gondolkoznia azon, majd meg is állapíthatja, hogy Hitler a zsidókon kívül a szlovéneket ugyancsak halálra ítélte és meg akarta semmisíteni, valamint el akarta venni a területüket, jóllehet minden más nemzetnek, a horvátoknak és szerbeknek, a cseheknek és szlovákoknak, a lengyeleknek és ukránoknak, a dánoknak, a norvégoknak, a hollandoknak és másoknak, valamiféle sajátos nemzetiségi formát

szabott meg. Az ilyen halálos gyűlölet annak a jele, hogy másrésről a sors különleges támogatását és szeretetét élvezzük. Fennmaradásunk és létünk értelmének démoni tagadása azt jelenti, hogy sorsunknak rejtélyes mélysége van, különös történelmi metafizikája, szokatlan, más nemzetek szeme elől elrejtett, archimédeszi pontja.

Egy nemzet lényege és jelentékeny becséje a kifejezőeszköze, a nyelv. Évekkel ezelőtt publikáltam egy esszét a *Nyelvről*, és abban felismerésem láncolatait vonultattam fel: a nyelv nemcsak tér, amelyben az emberré lett igazság megnyilvánul, és nemcsak az emberi megvalósítás feltétele, hanem az emberről szóló igazság is; az ige/szó fejezi ki legjobban az emberi élet hátralévő része feletti szuverenitását, ugyanakkor bizonyítja saját hatalmát; a szó legyőzi a természet idegenszerűségét, kiprovokálja az embert, hogy uralkodjon az önmagán kívüli erőkön, és ráveszi állapotbeli embersége megvalósítására; a szónak, mint az emberi kapcsolat egyik összekötő formájának, különleges inkarnációs ereje van; az emberek közötti világban a szó a legmagasabb képességgé fejlődik, legyőzi a magányt és az anonimitást, az elidegenedést és a kétségbeesést, előidézni a nagylelkűséget, az amortizáció folyamatát. Egyre inkább felismerem, hogy a valódi ember ereje nemcsak a közös életeréből vagy a fajtörténeti zsenialitásból fakad, hanem a nyelvi kifejezés kreatív képességéből: az ember olyan, amilyen a nyelve, a nyelve az embersége, eredetisége, egysége, hitelessége és zsenialitása. Ezért a természet, a történelem és az emberi szféra nyelvi kifejeződését mindvégig visszavonhatatlan sorsunkként kell felfognunk, mint a térhez, valamint az időhöz való rendkívüli hűségünket, az otthonhoz és annak történelméhez való hűséget.

Így érkezünk el a mai szlovének legnehezebb válságához, a nyelv válságához. A szlovéneket hatalmába keríti a sajátosságba és eredetiségbe vetett hitetlenségük, a kis nyelv létével és jogosultságával szembeni bizalmatlanságuk. A kétség hatalmába keríti az egyszerű embert, és már kikezdi a művelteket is. Mélyen bennünk az önmagunkkal szembeni reménytelenség férge vájkál. Éppen itt és most meggyőződésem teljes erejével kell bevallanom, hogy a tagadás démona a mi legnagyobb ellenségünk. Tudnunk kell, hogy az emberré válásnak éppen a mai korszakában állunk és helyzeti igazságaink szerves kifejezésével bukunk el. Nincs más út a jövőbe, mint ragaszkodni manapság is ahhoz a nyelvhez, amely velünk együtt keletkezett, ragaszkodni a rólunk szóló igazsághoz, amikor az élet az elidegenedés eddigi legádázabb kísértésével környékez meg bennünket. A nyelvek nem egy és ugyanazon dolgok megjelölői, minden nyelv másként közelíti meg a dolgokat és az eseményeket, mindegyik másképp ragadja meg és értelmezi azokat; mindegyik másképp mond le róluk. A szlovén nyelv tehát az életnek és az embernek az eredeti és az emberiségben rejlő létfontosságú értelmezését rója ránk, ezért semmilyen más nyelv nem pótolhatja az életkifejezés hitelességét és eredetiségét. A nyelv már a születésekor meghatározza az embert, senkinek sem szabad és nem áll jogában elvetni és lecserélni azt, bizonyosságunk egyben a mi üdvözítő spontaneitásunk is. Aki lemond erről a spontaneitásról, az az emberségéről és az azzal kapcsolatos igazságról mond le. A szlovén nyelv is ugyanúgy rendkívül fejlett és megformált, gazdag és célszerű, mint a többi nyelv. A szlovén nyelv ugyanúgy képes az igazságra, mint minden más hathatós nyelv, a tudósok az egyik legtisztább és legszebb nyelvnek tartják. Azon a fokon, ahová felemelkedtünk, nem fogadhatunk el semmilyen más nyelvet, legyen az még annyira rokon vagy sokkal inkább kozmopolita értelemben művelt.

Még személyesebben szeretnék felszólalni. Azok közé tartozom, akik a korai elidegenedési folyamatokban ragaszkodtak mindenhez, ami rögös, földi, népi, személyesen emberi, eredeti, hitvalló és tanulságos. Az életem totális kérdezéssé és totális válaszadássá fejlődött. Sohasem tudtam eddig azonosulni semmilyen történelmi és ideológiai erővel, mert közülük egyik sem akarja és nem is tudja az elementáris szlovén kérdéseket lefedni, ezért kizárólag a csupasz emberséggel és annak fáradhatatlan késztetéseivel vagyok képes azonosulni. Ebben a nyomorúságban a kifejezés gyökereibe kapaszkodom, a szavak teljességébe, amely a megbízhatóságban és legteljesebben öleli fel a valóságot és az igazságosságot, a hitet, a reményt és a szeretetet. Napról napra kíméletlenül és boldogan fedezem fel, hogy a szlovénség egyet jelent az emberséggel, ezért az én fáradt, ámbar kimeríthetetlenül gazdag szlovén sorsom lett földi valóm kezdete és vége, átéreztem annak erőteljes és tisztességes méreteit, kifejezésének felszabadító erejét és tiszta látomásainak édeségét. A szlovénség volt első gagyogásom témája, költői dallamom, önelégült kifejezőmódom, ugyanakkor biztonságos szemléletmódom, amelyen keresztül megismertem a világot és annak alkotóerejét, a földi képzeletem, sorsszerű történeteim, útleírásaim, naplóim és esszéim örömteli eksztázisává vált, ugyanakkor deklarációs vallomásaim szent haragjává, a spanyol polgárháború körüli viták tárgyává, az éberségre és összetartásra felszólító *Dejanje/Tett* anyagává, egészen a Felszabadítási Front működéséig és a mai napig az új, téves vallásosság, a vak világimádat, a különféle utópiákba való menekülések, de mindenekelőtt azoknak a szlovéneknek az elutasításává, akik a baloldalon azzal győzködnek: „*Nem az a fontos, hogy milyen nyelven beszéltek, csak az számít, hogy a fejlődés szelleme éltesse titeket!*”, és ugyanakkor a jobboldalon meg ezzel hízelegnek nektek: „*Válasszatok a keresztény pártot, jobb megmentenetek a lelketeket, mint nyelveteket!*”. Az én szlovén felháborodásom minden olyan integralizmus ellen irányul, amely nem erősíti meg az embert az ígéret földje felé vezető útján a bibliai borzalomban, ami nem szilárdítja meg őt az emberré válásának a helyzeti és jelenlévő formáiban, amelyek nem hozzák létre számára a lényegi kötődés nagyvonalú indítékait, és amelyek kicsinységét, kiszolgáltatottságát, bizonytalanságát és mulandóságát nem a feltétel nélküli emberiségbe vetett hittel kompenzálják. Telve vagyok az elidegenedés szelleme elleni ádáz, szent haraggal, a bennünk magunkban lévő áruló és a rajtunk kívül álló áruló ellen, az önazonossággal és hitelességgel szembeni hitetlenség ellen. Jegyezzék meg, hogy ebben a hirtelen elmúló és csábítóan átalakuló világban mindannyian ki vagyunk téve az elidegenedésnek, nem csak Önök itt, Triesztben, akik úgy élnek, mint egykor a zsidók az egyiptomi rabszolgaságban, és netalántán egy kis Mózeset rejtgetnek maguk közt, nemcsak a karintiai és amerikai szlovének, hanem Zágrábban és Belgrádban, s különösen Szlovéniában, mert az anyaország nehéz és veszélyes kísértéseket rejtő legális fejlődési szakaszok közepette fáradalmasan küzd mivoltáért.

Hívjuk ezen órában segítségül a szlovén írásbeliség zseniális atyjának, Primož Trubar⁴⁶ tiszteletbeli emlékét. Trubar nem volt sem a reformok véletlen híve, sem negatív vallási eretnek vagy a szlovénség erőszakos felélesztője, hanem a teljes szlovén nép megálmodója, zseniális apostoli politikus, aki távol állt a teológiai okoskodás érveléseitől, nagyobb volt, mint Luther és Zwingli, szélesebb látókörű, mint Kálvin, mert segítséget nyújtott a vallási és nemzeti felszínesség korában a szlovén nép teljes nyomorának enyhítésében, és nagy történelmi léptékben tevékenykedett. A szlovén nép szolidaritása, valamint eredeti vallási öntudatának felemelkedése fontosabb volt számára, mint a vereségre ítélt parasztfelkelések. Emlékezzünk vissza France Prešeren⁴⁷ felfoghatatlan monumentalitására, aki az egyetemes felvilágosodás és az utópisztikus romantika korában az eredeti nemzeti közösség klasszikus formáját, egy kis nemzet nyelvét és sorsát választotta, mind a mítoszok nagysága, a kozmopolitizmus és a siker ellenére. Mindenekelőtt pedig emlékezzünk meg az egyik leghitelesebb modern szlovén alkotóról, Ivan Cankarról,⁴⁸ akinek központi kérdése a szlovén ember gyötrelme volt az elidegenedett világban, és aki elutasított minden olyan kísérletet, amely a világ és az ember egységére irányult annak valós helyzetétől függetlenül. Emlékezzünk azokra a szavaira, amelyeket több mint harminc évvel ezelőtt mondott éppen itt, Triesztben, és amelyekkel megerősítette a szlovénség jövőjébe vetett hitét és annak a szocializmussal való összhangját.

Szavaim mindinkább egy bensőségebbé válnak, miközben most kifejezem Önöknek irodalmi munkásságom terjedelmét és tartalmát. Mint minden művészi alkotás, a verbális alkotás is különösen arra készíti az embert, hogy elhagyja a vegetatív állapotot, és megpróbálja kipótolni az adott valóságot. A teremtés a maga módján eksztázis, természetünk visszatérhetetlen kifejeződése, amely túl akar nőni a jelenlévőkön, és a még beteljesületlenül és még meg nem valósultban akarja létrehozni önmagát. Minden művészet közül a verbális alkotás kötődik leginkább az emberhez és annak valós életéhez, érthető beszédéhez, legfőbb kötelessége támogatni a világ teljeskörű megismerését, nyitottnak lenni mindenre, ami az adott időben és térben él, feltárni a kidolgozatlan irányokat, rejtett dimenziókat és igazságokat, előrevetíteni mindazt, ami a történelmi eseményekben lassan tárulkozik fel, megkülönböztetni a veszélyes dolgokat a biztonságostól, hangsúlyozni a kockázatos a kényelmessel szemben, minden tartalmi és formai minőségével elősegíteni az eredetiséget, és hozzájárulni az élet elviseletéhez. Egy szó mint száz, egyrészt azért alkotok, mert különleges megszálloottság készlet erre, másrészt pedig azért, mert különleges létállapotból alkotok, végül pedig azért, mert a valóság és a felebarátom is erre kötelez.

Meg kell világítanom azt a fonalat, amely egész este csendesen végigfutott szavaim szöve-
tén: a művészi kifejeződés nem csupán a magányos lét és a személyes sors legyőzése, hanem a legértékesebb életkommunikáció, a felebaráthoz való nagylelkű ragaszkodás és egyfajta új, a valóságról való ismeretszerzés. Azt akarom ezzel mondani, hogy az író szerepe nem a tanítás és

szórakoztatás, a társadalmi iránymutatás és vezetés, hanem az, hogy felébressze az olvasóban az új életlehetőségek iránti kíváncsiságot, az emberiség új, magasabb állapota utáni vágyat és az annak visszamaradt formáival szembeni elégedetlenséget, hogy nyugtalanságot és csodálkozást, döbbenetet, sőt megbotránkozást idézzon elő. A művésznek – legyen szó bármilyen műfajról – hiteles érzelmeket és felismeréseket kell felébreszteni és elősegíteni. Egyszerűen azért alkotok, hogy lényem kiáradó bőségével művésziileg elköteleződhessenek a valóság és az emberek egymásközi világa mellett. Az emberek egymással szembeni elkötelezettségéből fakadó alkotómunkája az emberi lélek számára ismert legteljesebb alkotás. Az ilyen alkotás túlszárnyalja az évszázadokat és az érdeklődési körök különbözőségét, a programokat és statikus normákat, érvényre juttatja a művészi meggyőzőképesség minőségét, és igazolja létünk tudományon kívüli elvét, ugyanis a tudományt pillanatról pillanatra korrigálni kell, a művészi tanúságtétel pedig minden korra érvényes és ösztönző marad. Egy fejlett társadalom nem képes automatikusan jó műalkotásokat létrehozni, egy dekadens társadalom pedig éppen így nem képes automatikusan silány műveket alkotni.

Irodalmi munkásságom legfőbb alkotóelemei a költészet és a tiszta próza mellett a naplók és az útleírások. Számomra ezek a művészi tanúságtételnek különösen eleven műfajai, amelyekben sokkal szabadabban kapcsolódik össze a racionális és az irracionális összetevő, a dokumentum és a vízió, az életszerű és a történelmi, földrajzi helyzet intuitív elburjánzása, mint bárhol máshol. Így a *Föld és Borzalom* majd a *Félelem és bátorság* című novellagyűjteményem mellett megjelentettem a *Társaság* című partizánnaplóm első részét, és előkészületben van ennek második része, az *Okirat*. Kiadtam *Párizsi Naplóm*at, miközben a *Második Párizsi Napló* és a *Szembesülés* alcímet viselő német napló pedig megjelenésre várnak. Persze ez a három ugyanakkor útleírás is. Ennek az irodalmi műfajnak az elsőbbsége csak akkor válik érthetővé, ha bevallom azt a tényt, hogy közel harminc éve folyamatosan írok naplót, és eléggé vastag könyvvé állna össze, ha kiadnám. Folyamatos elkötelezettségemmé vált az időnek és az embereknek ez az érzékeny megfigyelése és kommentálása, amelyben a tényanyag összekapcsolódik a képzelet világával. Úgy tűnik, a tiszta próza egyre jobban vonz, tervek jelennek meg az asztalomon, mert életünk tele van hihetetlenül gazdag és értékes anyagi, személyes és személyfeletti sorsokkal, tragikus és ünnepélyes, hallgató és dicső motívumokkal. Valószínűleg egyetlen nemzetnek sincs annyi feldolgozatlan anyaga, mint nekünk, szlovéneknek.

Művészi opusom tehát nem terjedelmes, hiszen többfajta igényű idő különféle vallomásokra kényszerített, izgatnom, felráznom, sokkolnom kellett a cikkekkel, a nyilatkozatokkal, a beszélgetésekkel, a csendes diskurálásokkal, valamint az emberek között megnyilvánuló mély fájdalmak kifejezéseivel is. A legkimerítőbben azonban az irodalmi jelenségekben fejeződik ki lelkesedésem, itt buzgólkodom a legelfogultabban, itt vagyok legtisztábban emberi és a leginkább közvetlen, egzisztenciálisan elvesztett és lényegében megfejthető. Mindig – és ez egyre gyakoribb –, amikor rá kellett döbbernem a mulandóság, a bűnösség, a bizonytalanság, a kétértelműség lényegére és az élet veszélyeire, meg kellett szabadulnom az elme és a tudat kategóriáitól, és valamilyen módszeres vákuumba kellett vetnem magamat, hogy megmeneküljek. Az élet és általában a lét igazi szerelmét csak az ismerheti meg, aki a végső magányig és meztelenségig levetkőzik, és a sors elemeivel kommunikál. A „borzalom” nem csupán a második versgyűjteményem véletlenszerű és különleges címe, hanem egész életérzésem alapvető hangulata, a borzalomban benne foglaltatik a csodálkozás és lázadás, a borzalmam egyetlen extázis, a kétségbeesés és a megsemmisülés feletti folytonos győzelmem lehetősége.

A jelenlegi nehézkes elméleti pszichológiával és akadémikus poétikával már nem lehet szolgálni a világ eredetiségét, a kialakulóban levő társadalom igényességét és a modern ember elvesztettség-érzését. Egyedül csak a valóság felismerésével és annak megmentő erőként való elképzelésével szabadulhatunk meg az eszmék vegetatív végzetétől és rabszolgaságától. Ezért vallomásos és tanúságtévő az én irodalmam. Művészi írásom lényegét sem az artistikus kozmográfiában vagy a nyelvi pozitívizmusban, sem pedig a szociológiai transzponálásban nem látom, hanem az emberek közti elkötelezett és pozicionálisan meghatározott művészi beszédben. Két veszélyes véglettől óvakodom, egyrészt a benső világomba és a művésziességbe való meneküléstől, másrészt pedig a meztelen aktualizmustól. Elutasítom a semlegességet, a mintaszerűség vagy a hasznosság elvét és a játékosság pusztá mámorát. Igyekszem kapcsolatot teremteni az emberrel, szeretnék hozzá érhető nyelven beszélni, ami felrázza, felizgatja, felébreszti és a szabadságra hangolja. Szeretném, ha minél többen felfedeznék a világ hiányosságát és folytonos embertelenségét; ugyanakkor annak nyitottságát és jövőorientáltságát. Tisztában vagyok azzal, hogy az irodalom önmagában nem tudja megváltoztatni a világot, de képes az embert egy olyan átalakulás felé téríteni, amely szavatolhatja a létét. Összességében elmondhatom: azért alkotok, hogy szolgáljam a szlovén emberiséget annak szenvedéseiben, bolyongásában, felfedezésében, kinyilatkoztatásában, fejlődésében, emberré válásában és felszabadításában.

Hadd szóljak most pár szót keresztény hitemről. Ez bennem az egyik a legmélyebb, de egyben legátgondoltabb és legtapasztalatibb dolgok közül, így minden eddigi gondolatom szempontjából számomra a legmeghatározóbb. Valószínűleg a hit a természetemhez olyan közel álló dolog, melyet mégis akarva-akaratlanul próbára kellett tennem az élet nehéz helyzeteiben és a lelket próbára tevő kísértésekben. Számomra Isten az életünk ek-sztatikus és véletlen-ellenes forrása és karaktere, a végső és alapvető feltétel nélküli és a mi történelmileg feltételes emberek között zajló találkozásainkban, vagyis önmeghaladásunk lényege. Ebben az értelemben a kereszténység a legéletesebb vallás, nem csupán egy vízió, amely egyszer

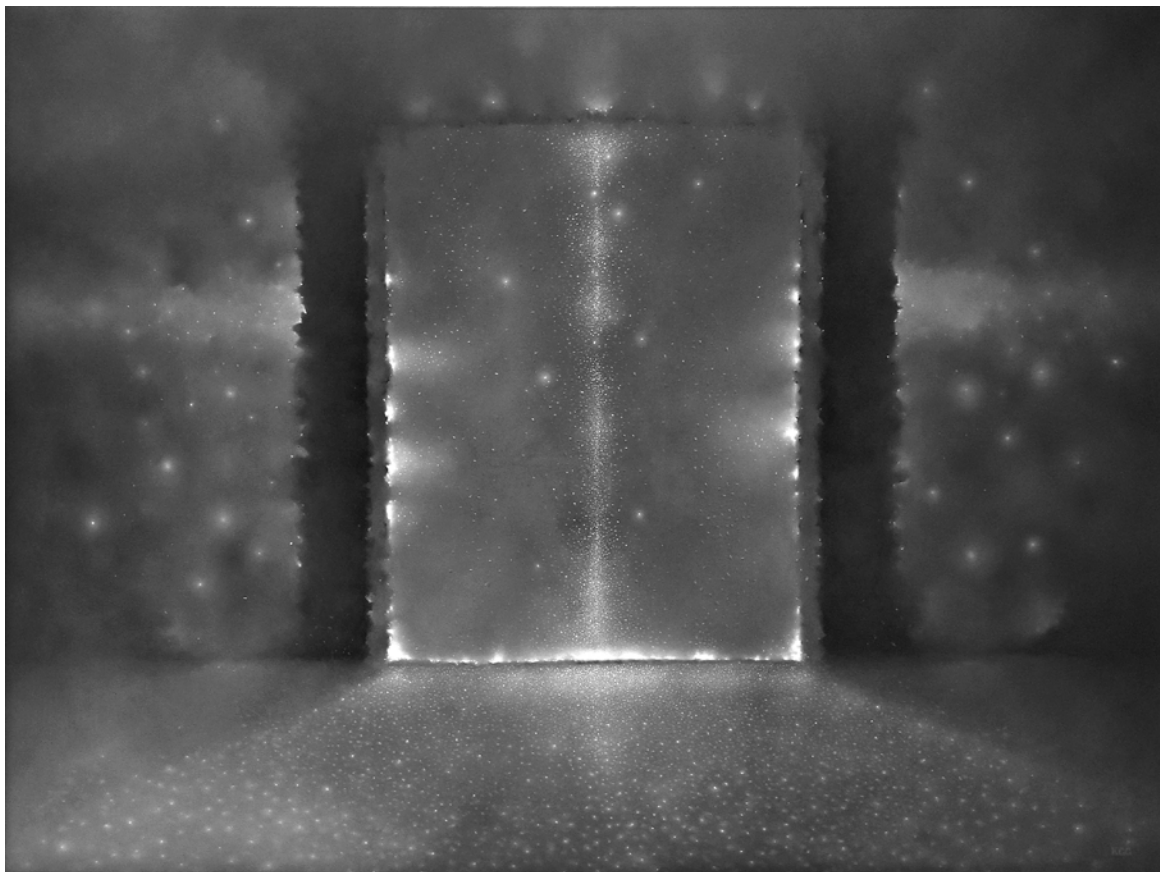
s mindenkorra megalkotta az ember befejezetlenségének tudatát és a végtelenség dimenzióját, belegyökerezett az emberbe a teljes boldogság utáni vágyat és ígéretet tett az emberiség egységéről, mint ahogy ezt a közelmúltban felismerte a vezető francia kommunista, Roger Garaudy. Ezért nemcsak megmaradtam vallásosnak, hanem saját hitemet a modern gondolkodók minden elemi tudása segítségével meg is erősítettem, beleértve a modern ateizmus ismeretét is, különösen annak felismerésével, hogy valójában minden ember ateista, figyelembe véve a mérhetetlen és felfoghatatlan Istenről mint okról, középponttól, kezdetről, végről és mindennek magyarázatáról alkotott ismeretlen fogalmát, ami az emberben nem akar megsemmisülni, értelmetlenül szenvedni az emberiség üres körforgásában, és nem akar nihilizmussá és cinizmussá fajulni. A kozmikus dinamikusan modern emberi zűrzavar közepette Isten mindig is inkább létező, semmint lényegi jelenlétnek minősült számomra. Jelen van az emberségben, az életszerűségben és a nagylelkű nyitottságban. Már korán felvetettem Péguynek egy teológiai problémáját, amikor azt mondta: „Vannak olyanok, akik hisznek Istenben, mert nem áll hatalmukban elviselni annak lehetőségét, hogy a világ fiai legyenek, mások hisznek benne, mert nem akarnak emberiek lenni, mások azért szeretik Istent, mert senkit sem képesek szeretni.” Egész fiatalságomban és férfikorom teljében a kereszténység evangelizálásért folytattam küzdelmemet, annak klerikális intézményisége ellen harcoltam. Ebben az erőfeszítésben ráébredtem arra, hogy az Isten iránti szeretet, mint a végső feltétel nélküli, mégiscsak a világ és az ember iránti szeretet legmagasabb lehetősége. A hősi és zseniális Simone Weil megerősített abban a felismerésben, hogy Isten valóban létezik, amikor biztos vagyok abban a tényben, hogy földi szerelmem nem illuzórikus. Éppen ebben az értelemben ma az Istennel és a vallással kapcsolatos kérdések radikálisan nyilvánulnak meg. Isten a felebarátommal való kapcsolatomban mint transzcendens harmadik nyilatkoztatja ki magát. Más szavakkal: a vertikális Isten-felfogáshoz vízszintes felfogás társul. Még csak ezzel válik a hit teljessé, a létezés és a lényeg végső egyesülésévé, az ember tényleges megistenülésének kezdetévé. A világ és az élet iránt már végzetes távolságot nem érző vallás képes egyesíteni a lét objektív és szubjektív oldalát és egyúttal mindazt, ami átalakulóban lévő, meghaladni relatív és mulandó módon és önmagával megbékíteni az emberiséget.

Ennek fényében valóságos kopernikuszi forradalomról beszélhetünk a modern keresztény teológiában. Pontosabban véve miben áll ez a nagy fordulat?

Ma egyértelműen és határozottan két alapérv helyezkedik szembe egymással a hagyományos és szklerotikus Istenfelfogásunkkal, egyrészt az isteni lény történelemfeletti természete, másrészt pedig az ember történelemfejlődési természete. Ha világosabb szeretnék lenni, akkor kétféle folyamatról kell beszélnem, amelyek működésbe kezdtek a keresztény tudatban. Ezek az Istenről és a vallási misztériumokról alkotott elképzeléseink demitologizációs folyamata, amit a modern tudomány általános és legitím fejlődése okozott, valamint az emberek egymásközi válságfolyamata, amely eddigi legegységesebb szakaszát érte el, és amelyet sem a neokapitalista humanizmussal, sem a materialista technikai szocializmussal nem lehet megoldani, ugyanis az előbbi a funkcionális pragmatizmusba, az utóbbi pedig a nem meggyőző utópizmusba menekül.

Ami az első folyamatot illeti, nem csupán a patriarchális, antropomorf Isten-fogalomnak a felszámolásáról van szó, melyben Istent a jámbor népcsoportok kétezer éven át jóindulatú és bölcs szakállú, a mennyei felhők trónusán üldögélő atyáként fogtak fel, hanem sokkal többről van itt szó, arról, hogy elveszünk minden olyan Istenről alkotott általános elképzelést, mely szerint Isten a világ fölött és a világon kívül, az úgynevezett teres világon túli kezdetként és központként létezik, lényegében ennek a világnak az ellentétéként. Manapság a protestáns és katolikus teológusok elismerik, hogy Isten nem egy lelki vagy metafizikai értelemben a világon kívül és az emberiségtől elkülönülten élő lény, mint olyan, aki a fűvilágra való gondolati kivetülésünk lenne, hanem a teljességnek, mindannak, ami van a középpontjaként és alapjaként létezik. Isten megmarad vertikálisnak, mint eksztatikus transz-aszcendensünk lényege és karaktere, ugyanakkor horizontálissá válik, mint a szeretet megnyilvánulása az emberek egymás közötti életében. Külsőleg ezt a válságot egyes keresztények a hit veszedelmes meggyengüléseként és lelki riadalomként élik át, a valóságban azonban a kereszténység legelmélyültebb gondolkodói mintegy az isteni látogatás órájaként fogják ezt fel. *Edward Schillebeeckx*⁴⁹ holland teológus szerint a változás, amely kialakulóban van, valójában sokkal radikálisabb, mint a középkor válsága, amikor a kereszténység átvette a pogány peripatetikus filozófiát, és az akkori hagyományos teológia meg volt győződve arról, hogy ezzel porondra lépett az Antikrisztus. Radikálisabb annál a demitologizációnál is, melyet a naprendszer Galilei-féle értelmezése okozott, de ugyanakkor sokkal nagymérvűbb is, mint a modernkedők megjelenése, akik e század elején a vallási dogmák kínos értelmezéseivel álltak elő. Az új teológiai felfogás igyekszik megszüntetni az olyan vallásosságot, mint a szakralitásnak sajátos és a világtól elkülönülő pszichológiai intenzitása, mint a szentség inaktív, mulandó és individualista felfogása. A kereszténység visszatérése az immanenciához nem jelenti a transzcendencia elutasítását, annak csak egy újfajta lokalizációját a már fentebb említett transz-aszcendensség fogalmi értelmében. A vallásosság tartalma így újra visszaköltözik a világba, az emberek közötti kapcsolatokba, a földi értékek megteremtésébe, a jelenlévők iránti szeretet megnyilvánulásába, Istennek, mint minden létezés középpontjának felfedezésébe.

És most itt vagyunk a második folyamatnál, amit az új (ma már akár így is mondhatnánk) zsinati tevékenység nyit meg és részben már alapszabályként rögzített is. Felfedezzük ugyanis, hogy a legigazibb keresztény transzcendencia éppen a mások, a bibliai felebarát iránti cselekvő életvitelben van. A felebarát iránti szeretetet pedig nemcsak az embertárs iránti egyéni, nagylelkű cselekedettel magyarázható, hanem azzal is, hogy hűségesen és teljes mértékben

részt vesz az ember és világának fejlődésében. A progresszív fejlődés gondolata közvetlenül a kereszténység lényegéből fakad, és előtte az emberiség azt nem fogta fel. Mind a világban, mind az egyénben a keresztény Isten az, akit a világ képtelen körvonalazni, és egyben az is, aki bensőségebb, mint maga az ember, „*intimus intimo suo*”. Jézus Krisztus központi megtapasztalása annak a felismerése, hogy a transzcendencia nem a végtelenül elérhetetlen feladatokban van, hanem a közvetlen közelünkben lévő felebarátunkban. Így éppen most, amikor bolygónk szövetségre lép, és az emberiség valóban felkészül az egyesülésre, Jézus az emberiség összetartozásának, a szeretettel tevékenységnek a szimbólumává válik. Az ökumenizmus nemcsak a keresztények egyesítésének és a világ összes hívőjének egymáshoz való közeledésének az eszméje, hanem az Istennel való pusztán tiszta gondolati, elvi kapcsolat leküzdése is, majd ezáltal egy mások iránti szeretetben megvalósuló új élet kezdete, amint azt az Újszövetség hirdeti, melynek minden parancsolata a felebarát iránti szeretet körül forog. Éppen ezzel kerülünk örökké kapcsolatba lényünk legmélyén, lényegi hitelességünknek és elidegenedésünknek itt akadhatunk a legvilágosabb magyarázatára és igazolására. A szeretet Istene válik a minden ember közti és földi viszonylatunk legmélyebb értelmévé, a modern keresztény teológia pedig az emberi interszubjektivitásunk mélységének az elemzésévé válik. Isten a szó eredeti értelmében létünk eksztatikus karakterévé alakul, önmeghaladottságunkká, ugyanis a tevékeny feltétel nélküli elöbbitőbb behatol az emberi közösség korlátozott és feltételekhez kötött lehetőségeibe. A jó érzések, a pusztán jó szándékok, a fogalmi szabályszerűség és a túlvilági élet biztosítékába vetett kényelmes remény elhalványul tekintettel arra a parancsra, hogy *hic et nunc* tevékenyen kell érvényesülni, a Jézus iránti feltétel nélküli szeretet tanúságtétele révén, aki mint Isten és ember van közöttünk. Mindezt azért hangsúlyozom, mert egyre inkább meg vagyok győződve afelől, hogy a modern ember csupán az anyagi átalakulásokkal és a társadalmi igazságsággal nem lesz képes igazgatni a világot, hanem csakis a keresztény tevékenység értelmében felfogott önmeghaladással. Kétségtelen, hogy a kereszténység belső fejlődése mellett a történelmi katasztrófák és a szocialista eszmék is nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy az emberré lett Isten közelebb kerüljön a történelemhez, mint transzcendens közvetítő az emberek közti kapcsolatokban. Meggyőződésem tehát, hogy a szocializmus jövője a kereszténység újjászületésében rejlik, a kereszténység jövője pedig a valódi emberek közti kapcsolatban, amint azt majd a szocializmus létrehozza.

Emberré válásom azonban sorsom fő és törvényes irányai ellenére nem lenne sem eléggé világos, sem éppen kellőképp igazságos, ha nem említeném meg azokat a lelkeket, akik tápláltak, korrigáltak, irányítottak és inspiráltak. Első helyen személyes barátomat, Emmanuel Mounier-t kell megneveznem, a francia perszonalista mozgalom legkiválóbb képviselőjét és a híres „*Espirit*” folyóirat alapítóját. Mounier a háborúk során a legvilágosabban és legnagyobbvonalúban erősítette meg és világosította fel az európai keresztényeket, először egy totális embermagyarázattal, amelyben elvetette a spiritualizmust és a moralizmust mint tehetetlen irányzatot, másodszor pedig az ember kommunikatív képességének az újra megerősítésével. A kortárs zűrzavarból és

nihilizmusból kivezető utat a szocializmusban mint a szabad, pluralista és humanista társadalom egyik formájában látta, a marxizmussal ellentétben azonban a szabadságot, szeretetet és a szellemi alkotást tekintve az emberiség lényeges dimenzióinak. Mounier ugyanakkor felhívta a figyelmet a konfesszionális túlhatalodott szociológiai vetületeire, a teokrácia és a klerikalizmus veszélyeire. Segített felfedezni Péguyt, Bloyt⁵⁰ és Bernanost, valamint különösen Kierkegaardot, egyúttal az egzisztencializmus napos és árnyas oldalát. Sokat köszönhetek a francia és német katolikus, azonkívül a protestáns teológusoknak is, akik igyekeznek megoldani a kereszténység belső válságát, leküzdik a dualizmus jelenlegi formáját, kialakítanak egy evilági, földönjáró teológiát, az emberrel való párbeszédet és Jézus Krisztusnak egy újfajta megértését, a teológiában pedig mindent különös gondossággal újraértékelnek, amit a kereszténység hirdet, annak ellenére, hogy tudatában ne lennének, milyen nehézségekbe ütközik annak elfogadása a modern ember életében. Elsősorban pedig a legnagyobb modern keresztény gondolkodónál, tudósánál és misztikusnál, Teilhard de Chardin jezsuita atyánál kell megállnom, akinek halálának tizedik évfordulójáról néhány napja emlékeztünk meg. Ez a híres geológus és paleontológus, aki az elmúlt évtizedekben részt vett az ősember nyomainak minden felfedezésénél, ma is jelen van az emberiség minden felfedezett és intenzív szellemiségében, annak minden átalakulásában és mély párbeszédeiben. Julian Huxley⁵¹ angol biológus ateizmusa ellenére figyelembe véve művét kijelentette, hogy Teilhard jelentős hatással lesz a jelen világra, hiszen a teológusokat arra kényszeríti majd, hogy új perspektívákat keressenek az evolúció szempontjából, a tudósokat pedig a tudományos ismeretekből fakadó spirituális következtetésekre sarkallja. Teilhard életműve ma már kilenc kötetet tesz ki, a róla szóló irodalom pedig már áttekinthetetlen könyvgyűjteménnyé növekedett. Műveinek fordítása a világ összes nemzete között terjed, sőt Moszkvában is készülnek kiadni főművének a fordítását. Honnan ered műveinek ez a szuggesztivitása? Teilhard az a nagyszerű, modern lélek, aki lelki elfogulatlanságot hoz mind a hívőknek, mind a nem hívőknek. Hasonlít Szent Agostonhoz, aki teológiai gondolatát a kozmológiába akarta beépíteni, valamint Aquinói Tamáshoz hasonlóan egyfajta modern *Summába* igyekszik összegyűjteni a mai kor ismereteit. Teilhard úgy fogta fel a történelmet, mint a természet fejlődését és a szellem fejlődését, nála az anyag és a szellem Einstein felismeréséhez hasonlóan csak két külön formája egy és ugyanazon kozmikus anyagnak, a szellem fejlődését az anyagban látja, és az anyag fejlődését a szellem erejeként fogja fel. Tudományos és spirituális következtetéseinek legnagyobb tette a tudomány és a vallás összeegyeztetésében, a világ és az ember evolúciós felfogásában rejlik az anyagi átalakulásoktól a szellemi szublimációkig és az üdvösség folyamatáig. A lét jelentését a „plus-etre” rövid képletébe foglalta, a fejlődés a lét növekedésével nő. Teilhard megkeresztelte Haeckelt⁵² és Darwint, megváltotta Nietzschét, és megerősítette Marx interszónális forradalmát, valamint az idő minden nagy erőfeszítésében a lét kohéziós fejlődését látta, mint az emberiség egyetlen közeledését a saját végső és egységes személyiségéhez, amely végül egybe fog majd forni a Teremtő Istennel, és így éri el az „omega” pontot a kozmikus fejlődésben. Teilhard látásmódja különösen közel áll a szláv szellemhez. Szolovjov⁵³ és Bergyajev⁵⁴ számára Krisztus a világegyetem kezdete, középpontja és vége, a pravoszláv misztikusok számára a világnak az a legfőbb értelme, hogy lehetővé tegye az embernek a világ megistenülésében való részvételét. Teilhard a fejlődési optimizmusban engem is megerősített, ugyanakkor emlékeztetett a történelemben még ránk váró konfliktusokra és válságokra. Teilhardnak a gonoszról alkotott felfogása maradt az egyetlen nyitott kérdés, és erre összpontosul az én nyugtalanságom.

A ljubljana Drama *Színészeti lapjában (Gledališki list)*, amelyet Kafka *A per* című művének szenteltek, néhány hete többek között a következő gondolatokat fogalmaztam meg: „Csak azt hozhatjuk fel a közelgő jövővel kapcsolatosan, hogy valami meghatározót fog hozni, vagy katasztrófát, vagy az emberiség mutációját. Csak azt tudjuk, hogy vannak olyan perek/folyamatok,⁵⁵ amelyek túlmutatnak a háborúkon, forradalmakon és zsarnoki hatalmokon, olyan folyamatok kezdődnek, amelyek ugyan csendesebbek, de éppen ezért sokkal erősebbek, mert a mélységből fakadva alakítják át az értékeket, a dimenziókat és az értékeket. Úgy tűnik, elértük jelenlegi habitusunk kapacitáshatárát, és már kénytelenek leszünk átugrani a saját árnyékunkat, ugyanis minden dolog az egyik legmélyebb átalakulás miatt lett létrehozva, egy tulajdonképpen megpróbáltatásra: vagy elpusztítjuk a világot és önmagunkat, vagy a katasztrófizmusok és nihilizmusok feletti győzelmünket fogjuk ünnepelni, vagy a nagyhatalmak, az irányított szklerózis, a szellemi agnoszticizmus rabszolgái leszünk, vagy pedig a lélek eksztázisával menekülünk meg és annak lehetőségeivel, melyek az emberek közti világban helyezkednek el. Csak azt tudjuk, hogy sokkal többet kell a mérlegre tennünk jelenlegi társadalmi haladásunknál és történelmi képességeinknél. Ugyanis a gonosz újra gyülekezik, gyülekezik az ember, az állam és az osztályok gyengeségeiben, ugyanakkor a démoni folyamatokban is gyülekezik, amelyek magasabb szintű, szenvedélyesebb, megszállottabb jellegű konfliktusokat alakítanak ki. A feltétel nélküli relativizálására, a személyes reifikációjára, a dialektikusság elgépiesedésére, a végzetesség bürokratizálására gondolok itt. A gonosz erői ismét gyülekeznek: egy magasabb és sokkal veszélyesebb síkon. Ismétlem: sokkal többet kell a mérlegre tenni a társadalmi teljesítménynél és az ideák bizonyosságánál. Eljön majd egy új, mélyebb és fokozottabb emberi mobilizáció ideje, valami etikailag zseniálisabb és mentálisan lenyűgözőbb dolognak kell kisarjadnia, és pedig belőlünk, valami lényegében kitörőbb és szeretetteljesen függetlenebb dolognak. [...] Az etika, amely a megmentőnk lesz, sokkal több a társadalmi előjognál és a vallási moralizmusnál.”

Itt szeretnék, kedves barátaim, búcsúzó szavakkal elköszönni. Személyes sorsom és személyes ellensorsom futólagos felvázolása alapján megismerhettétek bizonyos bennem kifejeződő

mevlátások kérlelhetetlenségét és némely törekvésem kétségbevonhatatlanságát. Most e szavak hadd egyesüljenek, és rajtam keresztül irányuljanak felétek, és mintegy felkérlek titeket a pozitív nyugtalanságra és kreatív elégedetlenségre, a gondolat és a lét örömteli keresésére és kibékíthetetlen fejlődésére. Mindenki a maga módján fogjon bele a föld átforgulásba, de közületek mindenki ugyanúgy vegye ki részét a nemzet és az emberiség melletti elkötelezettségében, az összefogás olyasféle értelmében, ami összetartást, emberek közti kötődést, életszerű nagylelkűséget és felebaráti szeretetet jelent. Ebben az elköteleződött lelkesedésben mindannyian sajátítsátok el azt az örömteli érzést, hogy mindannyian elpusztíthatatlan és pótolhatatlan lények vagyunk. Az emberiség csak azok segítségével kerülhet egy magasabb szintre, akik megélik a teremtés egészét, és akik hisznek a jövőben. Ezért mindazok nevében, akik türelmesen végighallgattatok, végezetül felolvasom az „*Imámat*”:

Vagyok,
mert voltam,
bár mindenkit
egy esztelen
végzet készitet.

De mégis
hittel vallom:
vagyok,
voltam
s leszek:
értékesebb,
mint a vég,
mérhetetlenül maradandóbb,
mint az ellenérv,
végtelenül elevenebb,
mint az üresség.

Minden örök,
mi létrejön,
a halálnál erősebb
a születés,
kitartóbb,
mint a magány és a csüggedés,
ádázabb,
akár a ricsaj és a vétség,
ünnepélyesebb,
akár az elutasítás.
Létem
sosem szűnik meg
létezni.
Sohasem.
Ámen.

Elhangzott Triesztben, a Kultúrházban 1965. április 27-én.

Fordította: Lukács Zsolt

Lukács Zsolt

(Nagykanizsa, 1971):
az esztergomi Temesvári
Pelbárt Ferences Gimnáziumban érettségizett
1989-ben. Ljubljánában
a Bölcsészettudományi
Kar szlovén-összehasonlító
irodalomtudomány szakán
diplomázott 2010-ben.
Diplomamunkái:
József Attila: az irodalom és a fikció között (a *Szabad ötletek jegyzékének* fordítása és elemzése);
valamint: *Tomaž Šalamun és a misztikus tapasztalat.*
Eddig tizenhat műfordításkötete jelent meg, a legutóbbi 2015-ben (Tomaž Šalamun: *Ballada Metka Krašovechez*, magánkiadás, Nagykanizsa).

- 1 A fordítás alapjául szolgáló forrás: KOCBEK, Edvard 2015. Kdo sem? In: *Svoboda in nujnost; Eros in seksus, Zbrano Delo, 9. kötet.* Založba ZRC, 339–368.
- 2 Sv. = Sveti, Szent.
- 3 Davorin Trstenjak (1817–1890): keresztény katolikus pap, pedagógus, író, etnológus és történész.
- 4 Koloman Kvas (1790–1867): jogász és nyelvész.
- 5 Fran Ilešič (1871–1941): irodalomtörténész, egyetemi professzor.
- 6 Jakob Svetonja (dr. Jakobovič): Blagušon született, a népi irodalom támogatója.
- 7 dr. Anton Korošec (1872–1940): pap és a Szlovén Néppárt politikusa.
- 8 Bratko Kreft (1905–1996): drámaíró, dramaturg, rendező és irodalomtörténész.

- 9 dr. Vekoslav Grmič (1923–2005): teológus, püspök, professzor és filozófus.
- 10 Peter Dajnko (1787–1873): pap, író és nyelvész.
- 11 Anton Kreml (1790–1844): pap, költő, író és a nemzet ébresztője.
- 12 Stanko Vraz (1810–1851): szlovén és horvát nyelven alkotó költő, néprajzos.
- 13 Fran Miklošič (1813–1891): filológus, szlavista és irodalomtörténész.
- 14 Ksaver Meško (1874–1941): pap, költő és író.
- 15 Janko Šlebinger (1876–1951): bibliográfus, szerkesztő, lexikográfus és irodalomtörténész.
- 16 Anton Kovačič (nincs adat), talán inkább Franc Kovačič (1867–1939): katolikus prelátus, történész, filozófus, a Marijanišče megalapítója.
- 17 dr. Anton Trstenjak (1906–1996): pap, pápai prelátus, pszichológus és író, Kocbek személyes barátja.
- 18 Ante Trstenjak (1894–1970): festő és grafikus.
- 19 Jože Košar (1908–1982): szerkesztő, könyvkiadó Mariborban és fordító.
- 20 Anton Slodnjak (1899–1983): irodalomtörténész, egyetemi professzor, kritikus és író.
- 21 Stanko Cajnkar (1900–1977): katolikus pap, drámaíró, író és esszéista.
- 22 Fran Ramovš (1890–1951): nyelvész, dialektológus és onomasztikus.
- 23 A bécsi parlamentben a birodalmi gyűlés képviselőinek délszláv csoportja 1917. május 30-án tette közzé a Május Deklarációt, melyben azt követelték, hogy a Monarchia szerbek, horvátok és szlovének által lakott tartományai egyesüljenek és alakíthassanak egy független államtestet az Osztrák–Magyar Monarchián belül, ezzel trializmussá bővítve a dualista berendezkedést.
- 24 A szláv nemzetek nacionalista sportmozgalma. Tagjaik „sokoloknak” (sólymoknak) nevezték magukat, ez volt a szervezet közös, illetve rövidített neve. A Habsburg Monarchia szláv területein a sokolok szövetségeinek a megalapítása válasz volt a német nacionalista Turnverein sportszervezeteire. Az első Sokol Szövetséget M. Tyrš alapította Prágában. Először Prágai Sportegyesületnek nevezték őket, később vették fel a Sokol nevet (1867-ben a lengyelek, 1874-ben a horvátok, 1883-ban oroszok, majd 1891-ben a szerbek). A Szlovén Sólým Kapcsolat megalapítását követően a nemzeti haladók pártjának befolyása került benne előtérbe, ezért a következő évben a katolikus részlegek önállósultak (Orel/Sasok néven). Ezek után egészen az első világháborúig a legerősebb politikamentes liberális szervezetnek számított, és így átvette a katolikusellenes politikai propaganda szerepét.
- 25 Anton Sovre (1885–1963): klasszika-filológus és az antik irodalmak műfordítója. (Itt szeretném megjegyezni, hogy a jelen esszé fordítása a Szlovén Fordítóház *Sovretov kabinetjében* készült Dol pri Hrastniku faluban 2021 decemberében.)
- 26 „*Stražni ognji/Őrlángok*” (1924–1926): a *Keresztesek* katolikus ifjúsági mozgalom havilapja. A *Keresztesek* egy katolikus ifjúsági mozgalom volt, különösen a fiatal egyetemistáké, amely külföldi minták nélkül és spontán módon jelent meg 1924 körül Ljubljában és Mariborban. A mozgalom a „*Križ na gori/Kereszt a hegyen*” (1924/25–1926/27) havilapról kapta a nevét, amely a *Križ/Kereszt* (1928–30) folyóirat utódja lett; Mariborban a *Keresztesek* adták ki a „*Stražni ognji*” című folyóiratot (1924–26). Az *Akadémiai Sas* is a kezükben volt. A *Keresztesek* a szlovén társadalom, különösen a szlovén katolicizmus problémáiból, erkölcsi, társadalmi és politikai problémáiból sarjadt ki. A *Keresztesek* elleneztek a kereszténység szellemi-erkölcsi esekélyesedését, valamint a polgári és kapitalista társadalmi felfogás elfogadását, amellyel az SLS (Szlovén Néppárt) egyre inkább szimpatizált; ezért bírálták az SLS vezetését. A vallásosságot másként értelmezték, mint a római katolikus egyház, ezért ez utóbbi nem volt kegyes irántuk.
- 27 „*Socialna misel/Szociális Eszme*” a szociális és kulturális élet szakterületének 1922–1927 közt megjelenő havilapja.
- 28 Ivan Jožef Tomažič (1876–1949): szlovén teológus és lavanti/maribori püspök 1933–1949 között, ellenzője a szlovéniai Stájer vidék német nemzetiségű lakosságának elnemzetietlenedésének.
- 29 Krek-féle Ifjak: Egy kulturális pedagógiai közművelődési szervezet, 1922-ben alapították a Jugoszláv Tudományos kapcsolat keretében. Keresztényszocialista eszmei alapokból indult ki, és hangsúlyozta az igazi keresztény proletárfront szükségességét a szocialista társadalom számára, és ellenezte a kapitalizmust. Központja a családok, a szekciók és szakaszok; a családoknak jogi helyzete olyan volt, mint a szövetségeké, többnyire minden nagyobb településen és ipari vidéken működtek. Tetőpontjukon (1931–1932) 20 család volt a tagjuk 500 taggal. A Jugoszláv Sokol Szövetséggel közreműködtek, de önállóan is számos kurzust, kirándulást és tábortáborozást szerveztek. Legérdekesebb volt a Borci odsek/Küzdők szakasza, tagjai osztálytudatos fiatalok voltak; alakulat rendszerük volt, felkészültek a „harcra, a munkára és a proletár ifjak különös szakaszainak az áldozatára”. Bizonyos aktív Križarji/Keresztesek hatására a JSZ keretében egyre inkább avantgárd szerepet kaptak a Krek-féle Ifjak. 1927-ben Ljubljában megrendezték az úgynevezett Krek-féle szociális iskolát (szociálpolitikai szeminárium), amely a keresztényszocializmus tartalmának és céljának felfogásába új minőséget hozott. 1928-tól egyre jobban radikalizálta felfogását és követelményeit, amit az *Ogenj* és a *Mladi plamen*ben terjesztettek. 1933-ban, amikor a *báni rendelet (banska uprava)* feloszlatta a Krek-féle családok központját, egyesek a Kommunista Pártba léptek, a *Mladi plamen* pedig a Sokol lapjává vált.
- 30 Pino Mlakar (1907–2006): ballet-táncos, koreográfus és pedagógus, Kocbek gimnáziumi tanulótlársa és haláláig hűséges barátja.
- 31 *Dom in svet (Otthon és Világ)*: 1888–1944 közötti szlovén irodalmi havilap. Szórakoztató és ismeretterjesztő folyóiratként hozták létre a katolikus olvasók számára, később önálló irodalmi folyóirattá fejlődött. Francišek Lampe filozófus és teológus alapította Ljubljában, és haláláig (1900) szerkesztette. A folyóirat kifejezetten katolikus volt, de a katolikus kultúra toleránsabb és mindenekelőtt művészileg legkreatívabb részét képviselte.
- 32 *Premišljevanje o španiji*: Kocbek elítélte a katolikus egyház magatartását a spanyol polgárháborúban. Azt írta, hogy a baloldal könyörtelenségét és a jobboldal erőszakát egyaránt el kell ítélni.
- 33 A *Slovenec* című újság 1873–1945 között a szlovén katolikus mozgalom lapja volt, a fő szlovén politikai újság, amely erőteljesen meghatározta a szlovén politikai életet és a szlovén újságírás fejlődését, valamint a politikai katolicizmus vezető lapja volt Szlovéniában.
- 34 Gregorij Rožman (1883–1959): teológus, 1930-tól Ljubljana hivatalos püspöke, 1945-ben Ausztriába emigrált, 1948-tól az USA-ban tevékenykedett.
- 35 Prežihov Voranc (eredeti neve: Lovro Kuhar, 1893–1950): szlovén író és politikus. A Kommunista Pártban való tevékenysége miatt emigrációba kényszerült, és börtönbe is zárták. Később a szlovén politikai hivatal jelentős tagjai közé küzdötte fel magát. 1939-ben összetűzésbe keveredett Titóval, emiatt Szlovéniába emigrált, Ljubljában bujkált, majd később teljesen kivonult a politikai közéletből és írói tevékenységét folytatott. Testvére volt

- Alojzij Kuhar katolikus pap, aki az SLS egyik vezető politikusa is volt.
- 36 Edvard Kardelj (1910–1979): szlovén politikus, író, partizán, közgazdász, tanár és jugoszláv nemzeti hős, a munkásönigazgatás teoretikusa. Kardelj a Szlovén Kommunista Párt egyik vezető tagja volt a második világháború előtt. Kora legbefolyásosabb szlovén politikusának számított. 1937-től mindvégig Tito legfontosabb és leghűségesebb harcos- és politikustársa, a titoizmus és a Jugoszláv Kommunista Szövetség (JKSZ) fő ideológusa volt. Borisz Kidriccsel együtt dolgozták ki a munkásönigazgatás koncepcióját.
- 37 *Dejanje* (*Tett*, 1938–1941): havonta megjelenő gazdasági, kulturális és politikai folyóirat volt.
- 38 A Jugoszláv Szakszervezet (Jugoslovanska Strokovna Zveza; rövidítése: JSZ) szlovén politikai párt és szervezet volt. 1909. szeptember 28-án hozták létre a Szlovén Néppárt keresztényszociális szakmai szervezeteinek székhelyeként, amelybe az egyes szakmai egyesületeket is bevonták. 1913 végén 61 csoport működött Kranjban, 4772 taggal. 1927 után, amikor új vezetést kapott, új alapszabályt fogadtak el, és igazi modern szakszervezetté vált, amely egyre inkább eltávolodott az Szlovén Néppárt vezetésétől, majd 1932 júniusában végleg szakított vele. 1941-ben megszüntették.
- 39 A Zarja/Pirkadat egy Szlovén Katolikus Akadémiai Társaság volt (1902–1941). A Társaságot keresztényszociális beállítottságú szlovén diákok alapították 1902-ben Grazban, majd 1919-ben a társaság székhelye Ljubljánába került. 1941-ig működött.
- 40 Bohinji hetek/Bohinjska tedna: 1937 augusztusában Bohinjban került sor az első tudományos, kulturális és társadalmi hetek megrendezésére. A katolikus áramlatokon belüli konfliktus ellenére minden szlovén katolikus akadémiai társaság részt vett rajta, a hét megszervezése dr. Andrej Gosar (1887–1970, jogász, közgazdász, szociológus, filozófus, politikus és katolikus laikus) alapötlete volt.
- 41 *Félelem és bátorság. Négy novella*. Ford. Gállos Orsolya. Forum–Európa, Újvidék–Budapest, 1990.
- 42 1964 közepén a *Sodobnost/Időszereűség* havilap munkatársainak egy csoportja tiltakozott a *Perspektiva* folyóirat megszüntetése és egyes munkatársainak politikai zaklatása ellen.
- 43 *Naši razgledi/Körképünk* (1952–1992): kritikusan gondolkodó értelmiségiek által összeállított kéthetes lap a politikai, gazdasági és kulturális kérdésekről. Ljubljánában jelent meg. Kezdetől fogva az aktuális helyzettel foglalkozó értelmiségiek kritikus és professzionális lapjának számított.
- 44 gleichschaltol: (pejor.) fasiszta szellemben erőszakosan egységesít.
- 45 Kocbek egy sajátos szlovén kifejezést használ melléknévi értelemben: kontrabantski, mely ilyen alakban nem fordul elő a szótárban. Talán köznyelvi funkciójában használja itt ezt a szót, helyette azonban a szlovén értelmező kéziszótárban a 'kontrabant' kifejezés szerepel főnévi és határozószói értelemben, melyet szó szerint csempészs, feketetés/feketézve jelentéssel lehetne lefordítani. Ezt a kifejezést jól megvilágítja Jókai Mór *Rab Ráby* című regényének a 16. fejezetében olvasható párbeszéde, ahol szintén a kontrabontos kifejezést használják: „[...] tudják, hogy én kontrabontos ember vagyok. – Mi az a »kontrabontos«? [...] Ráby ki nem tudta találni annak a szónak az értelmét; franciául annyit tesz az, hogy »csempész«, de hát az a bőrkötény meg ez az áccszekerce sehogy sem illik a csempészet külső jeleihez. – Hát én nem tudom azt más szóval magyarázni. Kontrabontos az olyan ember, aki valami kontrabontot csinál. [...] Mindig akad ám rossz ember, aki azt befütyüli, s akkor aztán rájuk fogják, hogy kontrabontot csinálnak. Most már kezdett hozzáhajazni Ráby, hogy mi az a kontrabont.” A kontrabontos szó rokonértelmű szavai: lázadó, felkelő, ellenálló, forradalmár, zendülő, rebellis, pártütő.
- 46 Primož Trubar (1508–1586): szlovén hitújító, az első szlovén nyelvű könyvek megalkotója.
- 47 France Prešeren (1800–1849): a szlovén művészi költészet megalapítója, a szlovének legtöbbre becsült költője.
- 48 Ivan Cankar (1876–1918): a szlovén modernizmus vezető írója, a stílus mestere.
- 49 Edward Schillebeeckx (1914–2009): belga származású domonkos szerzetes és teológus, egyetemi professzor.
- 50 Léon Bloy (1846–1917): francia katolikus író, kritikus és polemikus, a szegénységben és szenvedésben való lelki megújulás szószólója.
- 51 Julian Huxley (1887–1975): angol evolúcióbíológus és humanista.
- 52 Ernst Haeckel (1834–1919): német biológus, természettudós, orvos, filozófus, művész. A Haeckel-féle biogenetikai alaptörvény megalkotója.
- 53 Vlagyimir Szergejevics Szolovjov (1853–1900): orosz filozófus, költő és kritikus, az orosz filozófia megújítója.
- 54 Nyikolaj Alekszandrovics Bergyajev (1874–1948): az orosz vallásfilozófiai gondolkodás egyik jelentős alakja, a filozófiatörténet az orosz keresztény egzisztencializmus képviselőjeként tartja számon.
- 55 Utalás Kafka művére, melyet szlovénra *Proces* kifejezéssel fordítottak le, az szó szerint *folyamatot, processzust, eljárást* jelent.

FERRARO

Handwritten signature

EDVARD KOCBEK
Véráztatta vér

Vér – derű – rózsza,
asszony az ágyban, kések emléke,
egyének, botladozom belétek.

Miért nem öltetek le,
amint a forradalmi útmutató
zord áldozati mintájára
le kellett volna öljetek?

Főleg azért, mert a forradalom szavát
másként értelmeztem, és olykor
áldásos homályban kószáltam, miközben ti, bajtársaim
könnyelműek voltatok, érthetőek, precízek, engedelmesek és így
tovább.

[Ősidők óta kutya voltam...]

Ősidők óta kutya voltam, gyerekek
kergettek, hajigáltak kövekkel,
újra kétlábú lettem, ökrök közt
melegszen. Most bírni kell, szemem
hunyni, hogy e fekete bársony-látszat
el ne vakítson. Ami nem-enyém új
verset vajúdik, hangtalan, hajdanvolt
népdalt, látnokit, jobbom írta,
balom cifrázta. Karomtól
karomig ring mondandóm.
Talán csak most fedezem fel
eleven létem, hogyha a megváltó
kósza bizonytalant fürkészem.

Fordította: Lukács Zsolt

Kapecz Zsuzsa

(Budapest, 1956)

eddig megjelent kötetei:

Tükrös (versek, 1981), *Tü-**körírás* (regény, 1994), *Az**angyalok már a városban**vannak* (novellák, 1996),*Csudajó, gyönyörű az élet*(regény, 2000), *Mutus**Liber* (regény, 2006), *Pil-**lantás a tengerre* (versek,2007), *Bizánc* (libretto,

2015).

KAPECZ ZSUZSA
A feledés kapuja

Hol a kabátod? Voltál a boltban?
De hát ez a táska nem is a tiéd!
a hangok egyre csak a hangok
és a furcsa nevetés vajon kié?
félbetört kifli bögre a széken
fübe hullt olló napon hagyott vaj
Komolyan mondom, csak bajt okoztál,
rosszabb most veled, mint ahogy tavaly!
A kulcs, a gyógyszer, az összes pénzed,
figyelsz rám, anya? A, dehogyan figyelsz!
áttör a napfény a zöld spalettán
halad a falon mindig egy kicsit
Hol a papucsod? Mért vagy mezítláb?
Kérsz a kávéhoz egy darab csokit?
Gyere a kertbe, mit ülsz itt mélán?
Legalább kinyitom az ablakot!
jobbra egy akác majdnem kopaszon
a fény déltájt a mennyezetre ér
a gombja-vesztett bolyhos kardigán
a Jocinál maradt elveszett rég
Joci? Milyen Joci? Komolyan mondom,
megőrjítisz anya, félrebeszélisz!
a hangok mindig csak a hangok
és a furcsa nevetés vajon kié?
Joci vagy Dodi? mi volt a neve?
tópart augusztus hullócsillagok
forró homok a forró köveken
míg mezítláb a mólóig futott
bokáig ért a száraz sárga fű
az ösvényen pléhkanna és vödör
szél kavarta a forró homokot
valaki várt a csónakház mögött
szeplős volt arca és szép a szeme
de mi a neve a beceneve?
beragadt kilincs szakadt harisnya
romlott lekvárok lelkipurdalás
a hangok egyre csak a hangok
mint az orr tövén egy undok pattanás
tópart augusztus félénk első csók
Istinek hívták! az üdülőben ő volt
a nyáron az új csónakos
a hullámokon villant a holdfény
fiam tudod hogy kivel szórakozz!
csattant egy pofon csattant az ajtó
a faház rozzant csálé ajtaja
apja többé nem engedte hogy a
parkban sétáljon késő éjszaka
a hangok egyre csak a hangok
éles köveken a hullámtörés
a ringlőszilván darazsak raja
napon megolvadt lekváros kenyér
az evezőktől megkérgesedett
és vízhólyagos nagy fiútenyér
végigsimít a hosszú copfokon
lágý érintése a zárt szájhoz ér
és a furcsa nevetés vajon kié?
ősz hajsálak a kistányéron
zománcbögrében a kihűlt pótkávé
Anya, mért bámulsz az üres égre?
Nem lehetek itt egész délután.
Könyörgöm, nézz már rám végre,
hova tetted a rózsás porcelánt?

a hangok egyre csak a hangok
a furcsa nevetés nem tudni kié
és a hangok elhalkuló hangok
tompán konduló távoli harangok

Laterna Magica

hol folyton zúg egyre zúg a szél
és zúgnak mind a fák
egy régi törött kút zenél
szilfák között a ház
nagy furcsa ház a dombtetőn
keselyűk-lakta hajlék
hallgatnám a kút dalát
vagy inkább elrohannék
mert párnám alatt kés lapul
zöld üvegsében méreg
fejszét kaszát vasvillát rejt
a kert mélyén a fészker
ajtáját csapkodja a szél
nem hallod darling? hol vagy már?
új kabátot próbálsz?
vérfoltos lett ma délután
a szűk lovaglónadrág
tövis tépte az ingedet
vén inasunk meglátta
szomszéd majorba vezetett
a holt-iramú vágta
csónak ring a tó vizén
kisasszony napernyővel
valaki csal valaki les
és megdobják egy kővel
a hínár közt fehér virág
fehér kesztyű lebeg
glasszékesztyű azt hiszem
te vetted még nekem
nem hallod darling? kalandra vársz
régire és újra
mérges voltam mert elszakadt
a bársonyruha ujja
oly hevesen a kezemet
könyököm csókolgattad
s aztán a fehér kesztyűmet
a szomszéd lánynak adtad
Telik az idő, telhetne jobban
keserűfű és málna
bújik buján a fák tövén
idilli téboly várna
jaj miért habozol?
túlcsordult pohár törött kilincs
szakadt csipkés párna
minden elvész csorbul tönkremegy
ebben az örült nyárban
kis ezüstdoboz csilingel
nyitott fedéllel támad egyre trillázik
nyelvet ölt rám
kihajítom a kertbe
nem hallod darling? selyempánt
a csuklódra tekerve? ó nem baj ha
földre hull a homlokba vont póthaj

aranytincsek a véres párnán
és az utolsó sóhaj
pisztolylövés kitervelt bosszú
idegen lépések a házban
vérfertőzés és szerenád
borsikafű és málna
andalgás a régi kút zenél
nem hallod darling? ki vagyok én
áruld el már végre
ha engem mindig elárultál...
ha felnézel az égre
fogalmad sincs hogy ki vagyok
s mért haltam meg mi végre?
tettes? áldozat? szellem talán?
mi lesz belőlem végül?
férfi? nő? egy androgün lény
aki sohasem vénül?
egyik élet a másik után
véges-végtelen sorban
porladó test és sajgó lélek
ilyen vagy amolyan korban
hol folyton zúg nem nyugszik a szél
s a kert végében a tenger
egy ódon márványkút zenél
megveszekedettten egyre
nagy furcsa ház a dombtetőn
patkányok-lakta hajlék
hallgatnám a hullámokat
többé már nem rohannék
mert a kezemben véres kés
összetört üvegtégely
szilánkjain szikrát vet
a lángokban álló fészker

MELIORISZ BÉLA
Mégis mindent

már megint nyakunkon a tél
s minden ami van valahogy nehezen múlik
mintha nem lehetne osztani szorozni

a föld persze forog s még mindig nem tudtuk kitalálni
hol húzzuk meg a választóvonalakat
a titkokból mi maradjon változatlanul titok

sok minden elképzelhető s meg is történhet
s ahogy kerülgetjük az értelmetlen mondatokat
nem is vagyunk már egészen itt

de kész örület hogy mi várhat ránk
ha eltévesztett a magunkra osztott szerep
ha körülöttünk mindenütt csak az idő szakadécai

talán most kéne mindaz ami egykor nem de már nincs
egy ismeretlen íz egy elfelejtettnek gondolt régi szó
nyitva hagyott ablak melletti csend

azt hittük nem tudunk egymásról semmit
mégis mindent ahogy fölragyog egy-egy tegnap
mint nyári alkonyatokban a tenger

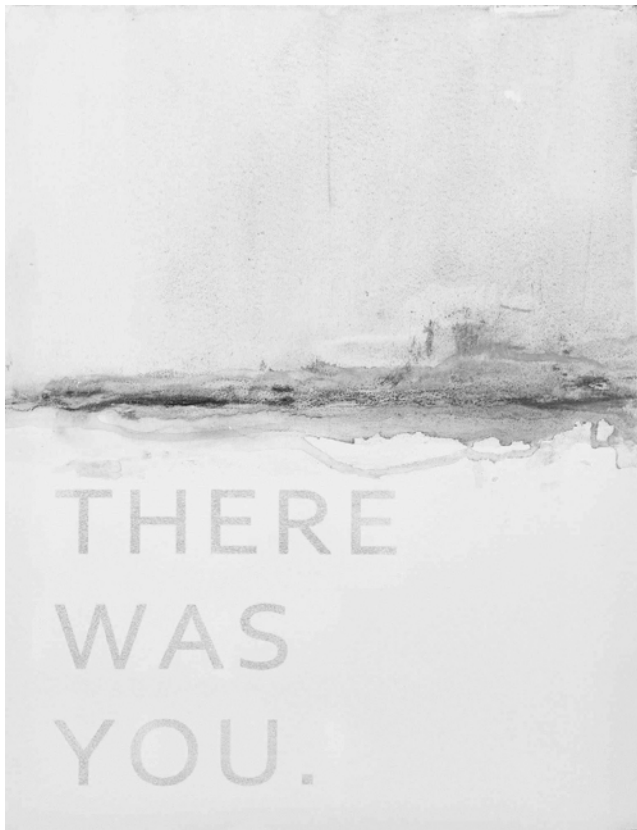

Meliorisz Béla

(Győr, 1950):

költő, tanár.

A Jedlik Ányos Gépipari Technikumban érettségizett, a Pécsi Tanárképző Főiskolán és az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett diplomát. Péccsett él. Legutóbbi kötetei: *Föld és föld között* (Jelenkor, 2006); *Vagyunk örökké* (Jelenkor, 2020).

Meliorisz Béla *Vagyunk örökké* című kötetéről kritikát közlünk jelen lapszámunkban.

Kiss Judit Ágnes:

költő, író.

Az ELTE magyar szaka mellett oboistának és drámatanárnak is tanult. 2006 óta hat verseskötete és négy regénye jelent meg, emellett ír színpadi művet, dalszöveget, librettót, lánya születése óta gyerekmeséket is. Többek között József Attila-, Déry Tibor- és Zelk Zoltán-díjas szerző.

KISS JUDIT ÁGNES*Halloween*

Ha egy évben egyetlen
napra visszajönne,
kitakarítanám a házat,
valami diétásat
főznék, aztán a kávé mellé
mégis muszáj volna
süteményt enni,
megnéznénk egy Karády-filmet,
sétálni mennénk és kikötnénk
egy turkálóban,
nem engedném el a kezét,

aztán pár év után elmaradna
a takarítás, nem lenne
időm főzni, se kedvem a
turkálóhoz, unnám a
Karády-filmeket,
kihúznám a kezem
az övéből, hogy valami mást
fogjak meg vele,

megszoknám azt az
egy napot, ahogy a többi
háromszázhatvannégyet
megszokom.

Jóléti állam

Alkalmanként fizetsz. Jó ez így.
Négy-öt óra, és ragyog a ház.
Mindent tudok rólad. Tudom,
milyen óvszert használsz,
és hogy mennyi fogy.
Tudom, melyik a gyereked kedvenc
színe, ruhája, plüssállata.
A koszos papírzsebkendők
száma és helye elárulja,
sírtál-e, vagy csak náthás vagy.
Tudom, hogy laktózérzékeny vagy,
és nem bírsz ellenállni a
mogyorós csokinak,
bármennyire diétázol is.
Tudom, hogy hullik a hajad, és
észreveszem, ha több
nyugtató fogyott.

Te nem tudsz rólam
semmit. Sosem kérdezel.
Nem tudod, hogy a hazámban
ügyvéd voltam, amíg volt
hazám, és voltak ügyek, amiket
védeni akartam.
Már csak egy ügyet akarok,
a gyerekeimét, felszínen tartani
a fejüket, bármekkora
az ár, amit megfizettem
a túlélésünkért,
nem tudod, milyen álmokból
riadnak fel éjjel,
nem tudod, milyen enyhe
értelmi fogyatékosnak tűnni egy
idegen nyelven, nem tudod,
mit hagytam felégni, csak azt,
hogy alaposan és nem utolsósorban
megfizethető áron takarítok.

KOVÁCS I. GÁBOR – TAKÁCS ÁRPÁD

Győri születésű egyetemi tanárok a polgári korszakban, 1848–1944

Kovács I. Gábor

(Hernádszurdok, 1945)
1969-ben szerzett magyar-történelem szakos középiskolai tanári diplomát a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. A Borsod Megyei Levéltárban kezdett dolgozni, majd 1973-ban az ELTE Szociológiai Tanszékére került. 1986-ban kandidátusi fokozatot szerzett. 1987-től 1992-ig docensként a Szociológiai Intézet igazgatóhelyettese volt. 1992-ben alapította a Történeti Szociológiai Tanszékét, amelyet 2012-es nyugdíjazásáig vezetett az ELTE Társadalomtudományi Karán. 2012-ben az ELTE címzetes egyetemi tanára lett. A *Történeti Szociológiai Könyvtár*, a *Történeti Elitkutatás* és a *Societas et Ecclesia* című könyvsorozatok szerkesztője. Fő kutatási területe a történeti művelődésszociológia és a 19–20. századi magyar társadalomtörténet, különösen a történeti elitkutatás, a polgári kori tudáselitke vizsgálata.

I. König Gyula matematikus életútja

A König Gyula matematikusról mondott akadémiai emlékbeszédét Rados Gusztáv professzor azzal indította, hogy az elhunyt „a Bolyaiak óta hazánk legtehetségesebb, érdemekben és sikerekben legazdagabb kutatója volt a matematikai búvárlat terén”. (RADOS 1915: 61) Ez a kimagasló tudós jó módú győri zsidó kereskedőcsaládban született 1849. december 16-án. A család a város egyik legrégebb zsidó familiája volt. Nagyapja a 18. század végén, a győri püspök által Győrszigetben 1791-ben letelepített 30 zsidó család egyikében született. A Győrszigeten megalakult zsidó hitközség 1795-ben már zsinagógát épített. Ennek a közösségnek volt tagja König professzor nagyapja, König Mózes Simon is (KEMÉNY 1930: 101–102), aki a jegyzőkönyv szerint mint tanú volt jelen unokája 1849-es „környülmételkedésénél”.¹ Három fia volt, akik 1840 után, élve a lehetőséggel, a győrszigeti „gettóból” beköltöztek a városba. Adolfnak (1822–1888), a kereskedőnek a Hild utcában volt több háza. 1862-ben hitközségi elnök is lett, de aztán 1871-ben az ő vezetésével vált ki a győri kongresszusi hitközségből az ortodox irányzat, amelynek iskolaépítését is nagy adománnyal támogatta. Eközben megvette Creneville grófnő ferencháza-árpási birtokát s ennek révén két megyének lett a virilistája. Ferencházán kastélyt s hozzáillő parkot építtetett. Ő a nemesi életformához közelítve igyekezett illeszkedni a magyar társadalomba. A másik két testvér, a nyolcgenerációs rabbicsaládból származó boldogasszonyi rabbi fiának, Freyer Abrahamnak egy-egy lányát vette feleségül. Freyer Abraham a nikolsburgi és a prágai jesivában, valamint a prágai világi politechnikumban tanult, s a Pózsonyban 1818-ban alapított első magyar-zsidó iskolának, a Primär Hauptschulenak reformer szellemű első vezető tanítója volt. Ezek a házasságok a szigorú hagyományoktól való óvatos távolodás egyik lépésének tekinthetők. Lajos (született 1820 körül) divatáru-kereskedő volt, s Szigetből először a Baross utcai Wellner-házba költözött, majd Bécsbe települt. Zsigmond – professzorunk apja – tekintélyes fűszernagykereskedő volt s tagja az új győri zsinagóga építésére létrehozott bizottságnak. Kereskedett norinbergi áruval is, emellett váltótüzlete volt s a városban több háza. König Zsigmond és Freyer Lina egyetlen gyermeküket, König Gyulát nem erőltették az üzleti pályára, felismerve tehetségét, tudományos pályára gondolva 1859-ben beírták az élénk kereskedőváros jó hírű iskolájába, a bencés gimnáziumba, ahol végig jeles tanuló volt. Egyaránt érdeklődött a humán és a reáltudományok iránt. A klasszikus gimnázium alapozta meg gazdag műveltségét, itt formálódott finom nyelvi kifejezőkészsége, az otthonról hozott német nyelv mellé tökéletes magyarsága s magyar identitása.

Érettségi után, 1868-ban a bécsi egyetem orvosi karára iratkozott be. (Ez volt az a diplomás professzió, amelyik már II. József óta nyitva volt a zsidó ifjak előtt.) Egy évig hallgatta a medicina bevezető előadásait, de matematikai kollégiumokat is felvett. Ezután Berlinbe ment egy fél évre, ahol a filozófia és a matematika irányába fordult az érdeklődése. Nagy hatással volt rá a három matematikus, Ernst Kummer (1810–1893), Leopold Kronecker (1823–1891) és Karl Weierstrass (1815–1897), akik mindhárman a 19. századi klasszikus matematika legklasszikusabb képviselőihez tartoztak. Az 1868-69-es tanév második felében már Heidelbergben volt, ahová a világ első természettudományi karának pezsgő szelleme, tudományos nyitottsága s a kiváló professzorok vonzották. Olyan természettudósok működtek itt, mint Gustav Kirchhoff (1824–1887) fizikus, Robert Bunsen (1811–1899) kémikus, Hermann von Helmholtz (1821–1894) fizikus és fiziológus, valamint Leo Königsberger (1837–1921) matematikus. Helmholtz biztatására olyan fiziológiai kutatást végzett, amely laboratóriumi kísérleteket s elméleti megfontolásokat is igényelt. A kutatásának eredményeit közlő első tudományos publikációját a Bécsi Tudományos Akadémia értesítője közölte 1870-ben. (Diáktársa, a szintén Heidelbergben tanuló Eötvös Loránd levélben hívta fel apja, Eötvös József figyelmét a fiatal magyar tudós sikerére.) Doktori disszertációját azonban már matematikából írta Königsberger professzornál az elliptikus moduláris egyenletről, amellyel 1870 júniusában summa cum laude bölcsészdoktor lett. A dolgozat Heidelbergben jelent meg 1871-ben *Zur Theorie der Modulargleichungen der elliptischen Functionen* címmel. König Gyula Heidelberg tudományos légkörére egész életében mint ifjúságának csendes édenére, aranykorára emlékezett vissza. Három szemeszter után azonban egy fél évre még visszatért berlini mestereihez, az algebra és számelmélet területén kiváló Kroneckerhez és Weierstrasshoz, a függvénytan nagyszerű kutatójához.

Berlinből hazatérve 1872-ben, huszonkét évesen a Budapesti Tudományegyetem bölcsészkarán a magasabb mennyiségtan magántanárává habilitálták. 1873 augusztusában kinevezték a Műegyetem mellett a reáliskolák számára szervezett középiskolai tanárképző tanárává. (Ezt a feladatot azután is, egészen 1909-ig ellátta, hogy 1873-ban a tudományegyetem és a Műegyetem mellett létesített tanárképzőket egyesítették.) A Magyar Tudományos Akadémia megbízta

A tanulmány az
NKFIFH 128942
számú pályázatának
támogatásával készült.

a Bolyai-kéziratok feldolgozásával, s tagja lett az Akadémia 1871-ben megalakult négytagú Bolyai Bizottságának. Még ugyanezen év november 11-én a Műegyetemen a matematika helyettes tanára lett. Rá egy évre, 1874. november 28-án – amikor még a huszonötödik évét sem töltötte be – a műegyetemi tanács és Trefort Agoston kultuszminiszter javaslata, illetve felterjesztése alapján Ferenc József kinevezte a Műegyetem újonnan felállított, III. számú Matematikai Tanszékére nyilvános rendes tanárnak. Ő volt az 1871-ben egyetemi rangra emelt Műegyetem első izraelita vallású tanára.² (Szülei közben, az 1870-es évek elején Győről Bécsbe költöztek.)

A Műegyetemen és a tanárképzőben is újjászervezte a matematika oktatását. A tanárképző matematikai oktatásának új rendje Rados Gusztáv szerint sokban megelőzte az egyéb tekintetben haladottabb külföldet is. Az új tanterv lehetővé tette, hogy a hallgatók a matematika minden modern diszciplínájával megismerkedhessenek. Maga König a fő kollégiumok mellett tanári pályáján húsz különböző speciális előadást is tartott. (RADOS 1915: 72–73) A tanárjelölteknek a politikai számtantól kezdve az elvont halmazelméleti kérdésekig a modern matematikának sokféle fejezetéről beszélt. Szemináriumi gyakorlatait háromévenként ismételve a számelmélet elemeiből, az algebrából és a geometriai szerkesztések elemeiből tartotta. Amint Kürschák József fogalmazott az 1914-ben tartott műegyetemi König Gyula emlékünnepe, ezeket a fejezeteket tartotta legalkalmasabbnak arra, hogy a tanárjelöltek elkezdjék önálló matematikai gondolkodásuk kialakítását. (KÖNIG emlékünnepe 1914: 294) A tudományt mint élő, fejlődő organizmust mutatta be. Fontos, hogy König professzor 1878-tól 1913-as haláláig maga is tagja az Országos Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottságnak. Meghatározó szerepe volt a középiskolai matematikaoktatás tantervének kidolgozásában is. Az 1879-ben bevezetett s 1899-ig érvényben levő Trefort-féle középiskolai tantervben – amelynek előkészítését Kármán Mór irányította – a matematika oktatásának feladatát König abban látta, hogy logikus, matematikai gondolkodásra neveljen. Ennek megfelelően készítette el a tantervhez csatolt *Utasítás* matematikai fejezeteinek nagy részét. A tantervnek nagy szerepe volt abban, hogy a századfordulóra gyorsan emelkedett az ország matematikai kultúrájának színvonala. Ehhez hozzájárultak König Gyulának a tanterv szerint összeállított tankönyvei, amelyek *Algebra a középiskolák felsőbb osztályai számára* címmel négy részben, 1879 és 1881 között készültek el. (SZÉNÁSSY 1967: 213–214)

Az 1880-ig tartó időszakhoz köthető König Gyula akadémiai tagsága is. Még nem volt egyetemi tanár, amikor Hunyady Jenő, az Akadémia levelező tagja 1873. március 31-én az MTA III. osztályának levelező tagjává ajánlotta nyolc dolgozatának felsorolásával, s annak megemlékezésével, hogy a III. osztály a Bolyaiak által hagyományozott kéziratok rendezésével is megbízta.³ A következő évben, 1874. március 31-én Eötvös Loránd ismételte meg az ajánlást.⁴ 1876-ban is ajánlották, s végül 1880. március 21-én Szily Kálmán rendes tag – a Műegyetem akkori rektora – ajánlása már sikeres volt. Egyrészt felrótta, hogy a nem kellően tájékozott nagygyűlés a III. osztály ajánlását többször mellőzte. Hangsúlyozta, hogy „a III. osztály megkövetelheti, hogy a plénum ne akadályozza megírtkult sorainak új erővel való kiegészítését, különösen akkor, midőn egy olyan kiváló tudóst ajánl megválasztásra, aminőnek König Gyulát az egész matematikai világ ismeri”.⁵ Az 1885-ben megjelent *A másodrendű és két független változót tartalmazó parciális differenciál-egyenletek elmélete* című önálló művét az akadémia az 1874-ben alapított Bézsán-díjjal tüntette ki.

A '80-as évek első feléhez kötődik családi életének változása. 1882-ben feleségül vette a pesti bornagykereskedő családból származó, szintén az izraelita felekezethez tartozó, nagy műveltségű Oppenheimer Elizát. Hamarosan két gyermekük született. 1883-ban György, 1884-ben Dénes. (A gyermekek megszületése után költöztek a józsefvárosi Esterházy utca 24-ből a Sugár út 47. szám alatti tágasabb lakásba.) Talán a tisztaeszlári per s az azt követő antiszemita mozgások és az izraelita-keresztény polgári házasságra vonatkozó törvényjavaslat elbukásának hatására úgy döntöttek, hogy gyermekeiket megkereszteltetik. König Gyula a bencések-nél tanult, mégis a reformátusokat választotta. Az elsőszülött Györgyöt 1883 júniusában egy segédlelkész keresztelte meg a Budapest-Kálvin téri egyházközségben anélkül, hogy a szülők izraelita vallását beírta volna. A keresztszülők, Szilágyi Dezső egyetemi tanár, a mérsékelt ellenzék országgyűlési képviselője, a Dunamelléki Református Egyházkerület világi főjegyzője, Pulszky Ágost egyesült ellenzéki országgyűlési képviselő, egyetemi tanár és felesége, Figdor Hermina, valamint Pulszky Polixéna, Ágost testvére, Pulszky Ferenc politikus, művészettörténész gyermekei, végül b. Müller Karolina (?) voltak. A második fiút, Dénest is a Kálvin téren keresztelték 1884 novemberében. A keresztlő lelkész maga a pár hónapja beiktatott püspök, Szász Károly. Gondosan beírta a szülők izraelita vallását, s a megjegyzés rovatba: „E gyermek a szülőknek tanúk előtt kifejezett határozott kívánságára kereszteltetett meg.” A keresztszülők Pulszky Ágost és felesége, valamint b. Müller Karolin voltak.⁶ A keresztszülők valamennyien liberális protestáns tudósok, közéleti szereplők. A Pulszky-szalomból és a szabadkőműveltség holdudvarából jöttek, jelezve König Gyula beágyazódását a magyar szellemi, politikai elitbe. (MERÉNYI 2004) A lépés további konzekvenciáit levonva 1889 júniusában maga a professzor és felesége is megkeresztelkedett a budapesti Kálvin téri református gyülekezetben. A szertartást Szász Károly püspök végezte, s a református Gyulai Pál egyetemi tanár, főrendiházi tag és az evangélikus Pulszky Ágost egyetemi tanár, országgyűlési képviselő voltak a tanúk.

König, aki három évtizedig vett részt a mérnökök oktatásában, alaposan átgondolta ennek a képzésnek a filozófiáját is. 1891-es rektori székfoglaló beszédében ezt úgy határozta meg, hogy „... a tudományos felfogás és a gyakorlati érzék harmonikus fejlesztése az, amire törekednünk kell.” (KÖNIG 1891: 36) Ő maga sokáig az algebrai analízist adta elő az el-

Takács Árpád

tanszéki titkár az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Összehasonlító Történelmi Szociológia Tanszékén. Kutatási területe a családfakutatás.

sőveveseknek és a felsőbb fokú egyenleteket a másodéveseknek. Ahogy Kürschák professzor 1914-es emlékbeszédében megállapította, az analízis bevezető fejezeteinek, a szám, a mérés és a határérték fogalmának, a matematika alapjainak taglalásában látta a legjobb módszert annak a fegyelmezett gondolkodásnak az elsajátítására, amely a mérnöki tervezéshez, az alkotáshoz szükséges. Első nagy jelentőségű tudományos alkotása is a matematika alapfogalmairól szól. Ez 1887-ben jelent meg *Analízis. Bevezetés a matematika rendszerébe* címmel. Az akkori magyar matematikának ezért a fundamentális munkájáért, amely nagy hatással volt a fiatal magyar matematikusokra, 1889-ben megkapta az MTA nagydíját, ami nagyjából a mai Széchenyi-nagydíjnak feleltethető meg.

Ebben az időszakban a matematika és a természettudományok kiegyezéssel generációja után ezen a tudományterületen a második generáció meghatározó tekintélye Eötvös Loránd mellett König Gyula volt. (VEKERDI 1975: 225–228) 1882-től 1903-ig König szerkesztette az Akadémia nagy jelentőségű új folyóiratát, a *Matematikai és Természettudományi Értesítőt* és társát, a *Mathematische und naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn* címűt, amelyek immár gyorsan, pontosan és széles spektrumban ismertették a magyarországi kutatásokat a hazai és a nemzetközi tudományos közvélemény számára. Eötvös Loránd és König Gyula gondos előkészítésével 1891-ben megalakult a Matematikai és Fizikai Társulat, amely a főbb tudományos társaság mellett fontos szerepet játszott a tudományos élet szervezésében. König ennek alelnöke és matematikai szakosztályának elnöke lett. 1889-ben az MTA rendes tagjává választották. (Szily Kálmán ajánlotta, mint „az Akadémia megbízásából készült nagy matematikai kézikönyv szerzőjét, a Matematikai és Természettudományi Értesítő szerkesztőjét”). 1894-ben a nagygyűlés döntése alapján a III. Matematikai és Természettudományi Osztály titkára lett, amely tisztséget élete végéig betöltötte. Tagja volt az Akadémia Könyvtári bizottságának és Könyvtári bizottságának.

König Gyula a Műegyetem életében is egyre fontosabb szerepet játszott. Már mint gyakorlati érzékkel megáldott tanácsstag is érdemeket szerzett. 1886-tól pedig négy éven át a mérnöki és építészeti szakosztály dékánja volt, majd 1891-től 1893-ig a rektori tisztelet is betöltötte. Jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a kultuskormányzat belátta a Műegyetem múzeumkereti elhelyezésének szorosságát, s felépülhetett a lágymányosi kampusz. Rektori beszédeiben javasolta a mérnökképzés sokoldalúvá tétele érdekében a művészettörténeti és az irodalmi előadások bevezetését. Sőt, mint az egyetemi hétagú reformbizottság tagja, hangsúlyozta a gazdasági és a jogi tudományok oktatásának fontosságát is. Ebben az időszakban – 1891-ben – a kétségtelenül reprezentatív Andrassy útról a család átköltözött König Gyula harmadik pesti lakásába, a budai panorámára néző Vámház körút 5. szám alá. Ezt a kortársak finom ízléssel berendezett pompás otthonként emlegették, ahol a meghitt családi környezet, szerető felesége és tehetséges fiai biztosították az alkotómunkához szükséges légkört. A farsztori munka után olvasmányai jelentették a kikapcsolódást. Közöttük Goethe Faustja volt a legkedvesebb. (SZÉNÁSSY 1970: 348–349)

Közben újabb fontos oktatáspolitikai feladatot is vállalt a középfokú oktatásban. Wlassics Gyula kultuszminiszter 1895-ben felkérte, hogy mint kormánybiztos szervezze meg a kereskedelmi szakoktatás egységesítését, amely addig négyféle iskolatípusra tagolódott, s tantervben, tananyagban és a tanárok képzésében is különbözött. Irányításával kialakították a közös tantervet, s létrehozta az iskolatípus egységes irányító központját, a Kereskedelmi Iskolai Főigazgatóságot. (Az így kialakított működési forma csaknem két évtizedig fennmaradt.) Ezután kapta meg 1896-ban a királytól a miniszteri tanácsosi címet. Egyébként a későbbi években is mint gyakori értségi elnök, figyelemmel kísérte a kereskedelmi iskolák működését.

1898-ban a Budapesti Tudományegyetem bölcsészkarra a Mennyiségtani Tanszékre pályázók közül a szokásos hármass jelölés mellőzésével König Gyulát terjesztette fel kinevezésre. A kinevezés azonban javadalmazási probléma miatt nem jött létre. (König Gyula ugyanis műegyetemi magasabb jövedelmét szerette volna megkapni a tudományegyetemen is.) Ugyanebben az évben nevezték ki az Országos Közoktatási Tanács előadó tanácsosává. Ezt a pozíciót 1909-ig megtartotta. Az 1898-as évben egyébként tagja lett a Franklin Társulat Irodalmi Kiadó és Intézet igazgatóságának. Ennek később lett nagyobb jelentősége König Gyula életében.

A századforduló körüli évek meghozták a Bolyaiak megbecsüléséért folytatott fáradozásának az eredményeit. 1871 óta volt tagja az Akadémia Bolyai Bizottságának. Az első között volt, aki világosan látta a két Bolyai matematikai működésének, a nemeuklidészi geometriának a jelentőségét. Sokat tett eredményeik hazai és külföldi tudatosításáért. 1897-ben illetve 1904-ben jelent meg Bolyai Farkas *Tentamen* című főművének és Bolyai János *Appendix*ének jegyzetekkel ellátott két kötete, amelyeknek az első kötetét Réthy Mór (1846–1925) műegyetemi tanár kollégájával rendezte sajtó alá. Támogatásával jelent meg 1899-ben magyarul és németül Bolyai Farkas és a nagy német matematikus, Carl Friedrich Gauss (1777–1855) levelezése. 1902-ben, Bolyai János születésének centenáriuma az ő kezdeményezésére alapította az MTA az ötvenként kiadandó Bolyai díjat két magyar és két külföldi tudósból álló bizottsággal, tízezer koronával és aranyéremmel. A Nobel-díjjal csaknem egyenértékű díjat 1905-ben Henry Poincaré (1854–1912), 1910-ben David Hilbert (1862–1943), a kor kiemelkedő matematikusai kapták. (A díjnak az első világháború vetett véget.)

Tudományos munkásságában kiemelkedő fontosságú 1903-ban megjelent műve, *Az algebrai memységek általános elméletének alapvonalai*, amely ugyanebben az évben németül is megjelent Lipcsében. A kardinális összefoglaló mű legalább felerészben König saját vizsgálatain alapult. Tárgya az absztrakt algebra és az algebrai számelmélet. Szénássy Barna szerint világvizonylatban is úttörő jelentősége volt e két diszciplína tárgykörének kialakulásában.

(SZÉNÁSSY 1975: 115) A művet az MTA III. osztálya a Fröhlich Izidor vezette bírálóbizottság javaslata alapján akadémiai nagydíjra terjesztette fel, amelyet 1904-ben immár másodszor kapott meg König Gyula. Legmaradandóbb eredményeit a matematika újabb területein, a halmazelméletben és a matematikai logikában érte el. Az ún. König-féle egyenlőtlenség tételét az 1904. évi augusztus 8. és 12. között megrendezett heidelbergi matematikai kongresszuson ismertette. Ennek történetét és a későbbi fejleményeket megelevenítő módon Kürschák professzor írta le, aki maga is részt vett a kongresszuson. (KÜRSCHÁK 1933: 19–21) A nemzetközi találkozó résztvevőire már az előadás bejelentése is úgy hatott, hogy a szekcióüléseket felfüggesztették, mindenki meg akarta hallgatni a referátumot. König először bemutatta a később róla elnevezett halmazelméleti egyenlőtlenséget, majd saját tételére és a halmazelmélet fiatal művelőjének, Felix Bernsteinnak (1878–1956) a tételére alapozva megállapította, hogy a Cantor-féle kontinuum hipotézis téves, mert a kontinuum olyan halmaz, amit nem lehet jól rendezni. Az előadás sikere bámulatos volt, mindenki erről beszélt. Később azonban kiderült, hogy az utóbbi következtetés hibás. Bernstein tételének alkalmazása a kontinuumsejtés cáfolatára jogtalan, mert Bernstein nem tisztázta a König által felhasznált tételének érvényességi körét. König tétele ugyanakkor értékes felfedezés volt, új kérdések felvetésével előre vitte a tudományt, segítségével fontos következtetések vonhatók le. Maga König – akit nagyon megviselt a tévedés – arra a következtetésre jutott, hogy gondolkodásunk logikai alapjait kell alaposabban megvizsgálni. Utolsó éveiben azzal foglalkozott, hogy kiküszöbölje a halmazelmélet következtetésben felfedezett antinómiákat, ellentmondásokat, amelyek a matematika megbízhatóságát veszélyeztették. Arra törekedett, hogy módszert adjon az axiómákra épített tudományok ellentmondástalanságának az eldöntésére. A matematikai logika, aritmetika és a halmazelmélet felépítését tűzte ki célul utolsó, be nem fejezett nagy művében, amelyet aztán váratlan halála után fia, König Dénes, a kitűnő matematikus rendezett sajtó alá. 1914-ben Lipcsében jelent meg *Neue Grundlegen der Logik, Arithmetik und Mengenlehre* címmel. Az MTA másfél évszázadának történetéről készített monográfiában a matematikai és természettudományi fejezeteket író Vekerdi László úgy ítélte meg, hogy jóllehet, még hiányoztak az új diszciplína körvonalai, s König Gyula is a klasszikus matematikát művelte, de már elindult annak a forradalmi fejlődésnek az útján, amely szétörmi készült a klasszikus matematika paradigmáit, s a matematikát a különféle mennyiségek elméletéből az absztrakt struktúrák tudományává változtatta. Kialakult a magyar matematikai iskola, s König, az alapító mester tanítványainak a tanítványai úttörő szerepet játszhattak a legmodernebb irányokban. (VEKERDI 1975: 227–228)

Korábban említettük, hogy König Gyulát 1898-ban megválasztották a Franklin Kiadó igazgatóságának tagjává. Hozzátehetjük, hogy 1900-tól ellenőrzője volt a kiadó egész ügyvezetésének. Semmilyen fontos ügyet nem intéztek nélküle. Felismerte, hogy a kiadó akkor válhat monopolisztikus erővé a magyar könyvpiacra, ha megszerzi a konkurens Wodianer Kiadót. Sikeresen vezette a bonyolult üzleti tárgyalásokat, s 1904-ben sikerült megvásárolni a kiadót kiadványaival és szerződéseivel együtt. Ezt követően a társulat igazgatósága 1904. márciusi ülésén Kornfeld Zsigmondnak, a Magyar Általános Hitelbank igazgatójának a javaslatára neki ajánlotta fel a vezérigazgatói állást. A kiadó történetét részletesen tárgyaló könyvben külön fejezetként szerepel a König Gyula nevéhez fűződő korszak (1904–1913). (RÉVAY-SCHÖPFLIN 1938: 92–103) Mielőtt a társulat élén végzett tevékenységét röviden bemutatnánk, az időrend szerint 1905. évi döntését kell megemlítenünk. Az akadémiai feladatok, a készülő könyvével kapcsolatos tudományos munka, s nem utolsósorban a Franklin Társulat ügyeinek intézése olyan mértékben igénybe vették, hogy az 1904–1905-ös tanév befejezése után mint egyetemi tanár nyugdíjazását kérte, s 1905. október 31-ével nyugdíjazták. Ebből az alkalomból a király a Pro litteris et artibus érdemjelvénnnyel tüntette ki, amely a legmagasabb királyi kitüntetés volt, melyet szellemi embereknek adhattak. (Mint tiszteletbeli előadó, a későbbi években is tartott előadásokat, speciálkollégiumokat a Műegyetemen.) Az Akadémián is feljebb lépett, 1910-ben igazgató taggá választották, s így az MTA Igazgató Tanácsának tagja lett.

Visszatérve a Franklin Társulat ügyvezető igazgatóságára, erről azt írta a kiadó monográfusa, hogy a társulat König Gyula működése alatt érte el legnagyobb virágzását. (RÉVAY-SCHÖPFLIN 1938: 99–100) A kiadót korszerű nagyüzemmé, a magyar könyvtermelés legtekintélyesebb tényezőjévé fejlesztette. Vezetésének célja a magyar irodalom és tudományosság korszerű szolgálata volt. Példaképpen érdemes megemlíteni Jókai jubileumi és Arany János összes műveinek kiadását, a *Magyar Remekírók*, a *Régi Magyar Könyvtár*, a Mikszáth által szerkesztett *Magyar Regényírók*, az újabb magyar szépirodalmat közlő *Magyar Írók Aranykönyvtára* sorozatokat, vagy Verne Gyula műveinek képes kiadását. Említhetjük az *Ismeret-terjesztő Könyvtárat*, a *Kultúra és Tudomány* sorozatot, az *Olcso Könyvtárt*, a különböző jogi gyűjteményeket, a Marczali Henrik által szerkesztett *Nagy Képes Világtörténetet*, Pecz Vilmos *Okori Lexikonát*, a *Modern Festők* című kiadványt, a Malonyai Dezső-féle *A Magyar Nép Művészete* kötetét. Ezekhez társultak olyan folyóiratok, újságok, mint a nemzeti liberális *Budapesti Szemle*, a szórakoztatva tanító *Vasárnapi Újság* című hetilap vagy Sebők Zsigmond gyermeklapja, a *Jó Pajtás*. König Gyula, aki jelentős tényezője volt az ország kulturális életének, egységes nemzeti művelődésben és a művelődés egységében gondolkodott. A művelődés egységéről szóló akadémiai felolvasásában így vallott: „*Nincs magyar globus és nem is kell: de van magyar kultúra... amely társadalom egy századnál is rövidebb időben nyelvét újból tudta teremteni és be tudta fogadni a modern élet teljességét, annak van kultúrája, mégpedig – minden fogyatékoság ellenére is – nemzeti és önálló kultúrája.*” (KÖNIG 1892: 331) Másik helyen így írt: „*Az idegen ország földjét se nem lehet, se nem szabad idehozunk; csak a magunkét művelhetjük – de szorgalmat és kitartást tanulhatunk bárhonnan.*” (KÖNIG 1895: 358)

König Gyula 1913-ban elmélyülten dolgozott utolsó, halmazelmélettel és matematikai logikával foglalkozó könyvében, s nagy kedvvel készült a Szentpéterváron tartandó Association des Academies nemzetközi konferenciára. Ezt azonban váratlan halála megakadályozta. Április 7-én, az Országos Kaszinóban a heti szokásos barátságos kártyacsata közben rosszul lett. A gyors orvosi segítség ellenére másnap hajnalban otthonában, családja körében elhunyt. Április 10-én a Műegyetem aulájából temették. Tanítványa, a rektori tisztet betöltő Rados Gusztáv búcsúztatta az egyetem, az Akadémia és a Matematikai és Fizikai Társulat nevében. A Kerepesi temetőben ezek kísérték utolsó útjára. A Műegyetemen 1914. március 25-én emlékünnepen emlékeztek rá. Rados Gusztáv rektor megnyitója után Kürschák József, az egyetem professzora, a volt tanítvány mondta az emlékbeszédet. Az Akadémián Rados Gusztáv 1915. január 25-én olvasta fel a szokásos akadémiai emlékeztést. A Műegyetem aulájában helyezték el mellszobrát, Pásztor János szobrász alkotását. 1918-ban két fia alapítványt hozott létre, s az alapítvány kamataiból 1922-től kétévente „König Gyula-éremmel” jutalmazták a „tisztá matematika terén végzett kutatásaiért” egy fiatal matematikust. Legtömörebben Eötvös Loránd fogalmazta meg König Gyula halála után egy héttel a Matematikai és Fizikai Társulat közgyűlésének elnöki megnyitójában az elhunyt jelentőségét a magyar tudományos életben: „Világraszóló tudományos munkájával, tanítói buzgóságával és termékenyítő erejével valóban ő rakta le az alapot, melyen hazánkban a matematikánk erős vára épülhetett.” (KÜRSCHÁK 1933: 22)

IRODALOM

- KEMÉNY József 1930. *Vázlatok a győri zsidóság történetéből*. Győr
- KÖNIG Gyula emlékünnepe 1914. In: *Magyar Mérnök és Építészegylet Közlönye*, XLVIII., 15., 293–297.
- KÖNIG Gyula 1891. Rektori székfoglaló beszéd az 1891/92. tanév megnyitásakor. In: *A kir. József műegyetem 1891/92-ik tanévének megnyitásakor tartott beszédek*. Budapest
- KÖNIG Gyula 1892. A művelődés egységéről. In: *Akadémiai Értesítő* 3., 326–333.
- KÖNIG Gyula 1895. Helmholtz és a jelenkori német tudományosság. In: *Akadémiai Értesítő* 6., 356–361.
- KÜRSCHÁK József 1933. König Gyula (1849–1913). In: *Matematikai és Fizikai Lapok*, 1–23.
- MERÉNYI Hajnalka 2004. A Pulszky-salon. In: *Budapesti Negyed*, 46., 4. 331–349.
- PACH Zsigmond Pál (főszerk.) 1975. *A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada 1825–1975*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- RADOS Gusztáv 1915. König Gyula rendes tag emlékezete. In: *A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek*, XVII., 3., Budapest
- RADOS Gusztáv 1913. Nekrológ. König Gyula rendes tag, osztálytitkár ravatalánál a kir. József-Műegyetem aulájában 1913. április 11. In: *Akadémiai Értesítő*, 24., 362–364.
- RÉVAY József és Schöpflin Aladár 1938. *Egy magyar könyvkiadó regénye*. Franklin Társulat, Budapest
- SZÉNÁSSY Barna 1970. *A magyar matematika története*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- SZÉNÁSSY Barna 1965. *König Gyula 1849–1913*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- SZÉNÁSSY Barna 1975. König Gyula emlékezete. In: *Magyar Tudomány* 2, 112–116.
- SZÉNÁSSY Barna 1983. *König Gyula. A múlt magyar tudósai*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- SZÉNÁSSY Barna 1967. König Gyula. In: *Műszaki nagyjaink III.*, 203–239., Budapest
- VEKERDI László 1975. Matematika és természettudományok. In: Pach Zsigmond Pál (főszerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada 1825–1975*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 225–228.

II. Riesz Frigyes matematikus életútja

Riesz Frigyes világhírű matematikus ugyanúgy győri zsidó családból származott, mint az egy nemzedékkel idősebb König Gyula matematikaprofesszor. Nagyapja, Riesz Manó a Veszprém megyei Bakonyszombathelyen született 1800 körül, majd Takácsiban volt kereskedő. Mindkét községben csak néhány zsidó lakos élt, s valószínűleg házaló és boltos kereskedelemmel foglalkoztak. A nagyapa felesége viszont az Esterházyak védnöksége alatt virágzó, népes gyömörei hitközségből származó Pulitzer Fáni volt, akinek családja a dél-morvaországi Pullitz településről vándorolt be. A nagyszülők az 1860-as években már Győrben éltek, s a nagyapa a jól jövedelmező váltóüzlettel és jelzáloghitelezéssel is foglalkozott. Fiukat, a még Takácsiban született Riesz Ignácot (1843–1918) 1853-ban iratták be a győri bencés gimnáziumba, aki utána Bécsben szerzett orvosi diplomát 1866-ban. (Ez a diplomás professzió volt az első, amelyet a zsidó ifjak már II. József óta elérhettek.) Győrben telepedett le és sikeres orvosi praxist folytatott. Már 35 éves volt, amikor 1878-ban elvette a 20 éves Nagel Szidóniát, Nagel Béni (1824 k.–1898) jómódú győri terménykereskedő leányát. Nagel Béni a kereskedelmi utak mentén fekvő Nyitra megyei Nagytapolcsányból származott, ahol az Erdődy grófok uradalmának védnökségében virágzó zsidó közösség élt. Ez az anyai nagyapa 1852-ben Makó egyik legjelentősebb zsidó nyerstermény-kereskedő családjából házasodott. (URBANCSOK

2014) A házasság után az 1860-as években a gabonakereskedelem egyik központjában, Győrben telepedtek le. A gabonakereskedés mellett társalapító és elnök volt a Győri Kereskedelmi Bankban. Nagel Benő virilista és törvényhatósági bizottsági tag lett Győrben. Pozíciókat vállalt a hitközségben is (templomépítő bizottság, pénztáros), sőt 1874-től 1891-ig a győri-győrszigeti egyesült hitközség megbecsült elnöke volt. (KEMÉNY 1930; DOMINKOVITS 2011: 142–143) A Nagel családba beházasodó Riesz Ignác orvos is virilis tagja volt a győri törvényhatósági bizottságnak, s az apóshoz hasonlóan érdemes tagja a hitközségnek. Anyagiilag rendszeresen támogatta a népiskolájukat, s 1873-tól 1906-ig a győri izraelita iskolaszék alelnöke volt. (Mindez a gyerekeik későbbi „kikeresztelkedése” miatt érdekes.)

A Riesz–Nagel házaspárnak négy gyermeke született: Frigyes (1880–1956), Marcell (1886–1969), Sándor (1888–1963) és Margit (1894–1944). Mindannyian az izraelita felekezetbe születtek. Mind a három fiú középiskolát végzett, Frigyes és Sándor a bencésekhez járt, Marcell a főreálba. Megható olvasni az iskolai almanachok tudósítását, hogy a későbbi matematikus, Frigyes milyen irodalmi pályázatokkal nyert díjat. Hetedikes korában (1895–96) *Hazafias líránk története*, nyolcadikos korában (1896–97) *Tompa virágregéi és Emlékbeszéd Vörösmarty felett* című pályaműveit díjazták. A gimnáziumi matematika pályázatokon is nyert, de rendszeresen küldött be matematikai és fizikai megoldásokat a Középiskolai Matematikai Lapokba is (SZABÓ 2010: 11). Érettségi után szülei a rangos zürichi műegyetemre küldték, de egy év után átjött a budapesti bölcsészkarra, a matematika és a tanári pálya érdekelt. König Gyula, Kürschák József, Beke Manó, Eötvös Loránd, Fröhlich Izidor előadásait hallgatta. Egy évet Göttingenben is töltött, ahol a kor egyik legnagyobb matematikusa, David Hilbert (1862–1943) volt rá nagy hatással. 1902-ben ledoktorált, s 1903-ban megszerezte a matematika-fizika szakos középiskolai tanári oklevelet. Teljesítette az egyéves önkéntesi katonai szolgálatot, s utána helyettes tanárként 1904. augusztus 30-án kezdte tanári pályáját a lőcsei állami főreálban. 1906. szeptembertől lett rendes tanár. Nem tudjuk, hogy van-e összefüggés a véglegesítés és megkeresztelkedése között. Mindenesetre bizonyos, hogy ebben az évben tért át reformátusnak, bár nem találtuk meg az erre vonatkozó anyakönyvi bejegyzést. Testvére, a szintén matematikusnak készülő Marcell 1909. április 29-én Budapesten, a Kálvin téren tért át korábban megkeresztelkedett egyetemi társai tanúskodásával. A jogásznak készülő Sándor 1910. február 4-én szintén a Kálvin téren keresztelkedett meg diáktársa kíséretében. A testvérek kereszteléskor betöltött életkora csökkenő: 26, 23, 22. Talán a család is elfogadóbb (beletörődőbb?) lett. Mind a három áttérés a Függetlenségi Párt vezetésével működő koalíciós kormányzás időszakára esett. A hazafias közhangulatnak talán volt szerepe a sorozatos döntésekben. Atolvasva a két matematikus testvér már idézett levelezéskötetét, az a benyomásunk, hogy nem érdemes összefüggést keresni a megkeresztelkedés és egy közvetlenül remélt előnyszerzés között. A döntés megalapozottsága ennél mélyebbnek látszik. A Riesz család az apa és a nagyapa egyébként neológ hitközségi szerepvállalása ellenére sok tekintetben akkultúrálódott. A fiatalabb generációnál a gimnáziumnak és az egyetemnek is megvolt ebben a további szerepe. Jellemző, hogy két Riesz-fiú esetében is diáktársak voltak a megkeresztelkedés tanúi. Nem valószínű, hogy mélyebb vallási motiváció mozgatta volna őket. Inkább arról lehet szó, hogy nem akartak különbözni. Olyanok akartak lenni, mint a többi magyar. Illeszkedni szerettek volna a nemzeti társadalomhoz. A hazafias álláspont megfigyelhető a diákkori írásokban s a levelezésekben is az első világháború alatt, majd Kolozsvár román megszállásakor s Trianon után.

Riesz Frigyesnek 1908-ban sikerült Budapestre helyeztetnie magát. Az 1902-ben megnyílt III. kerületi állami főgimnáziumban lett rendes tanár (1908–1911. október 4.). Ebben szerepe lehetett annak is, hogy 1907-ben megjelent legismertebb eredménye, az ún. Riesz–Fischer tétel egy francia matematikai folyóiratban. (A tételt egymástól függetlenül fedezte fel Riesz és Ernst Fischer [1875–1954], az erlangeni egyetem professzora. Riesz dolgozata két hónappal hamarabb jelent meg.) Az 1908-as római Nemzetközi Matematikai Kongresszuson tartott előadásában ő vezette be teljes általánosságban a topologikus tér fogalmát. A híres Riesz reprezentációs tételt tartalmazó cikke pedig 1909-ben jelent meg, szintén francia matematikai folyóiratban. Miközben folyt a habilitációs eljárása, 1911-ben ötödmagával pályázott a Budapesti Tudományegyetem bölcsészkarán akkor alapított harmadik matematikai tanszékre. A bizottság előadói első helyen őt javasolták, de többszöri szavazás után végül is Suták Józsefet (1865–1954), a pesti piarista gimnázium szerzetes tanárát terjesztette fel az egyetem kinevezésre. (SZABÓ 2010: 15–16) A Kolozsvári Tudományegyetem matematikai és természettudományi kara 1911. október 5-i ülésén viszont egyhangú határozattal meghívta a megüresedett felsőbb mennyiségtani tanszékre nyilvános rendes tanárnak, s egyszersmind felkérte, hogy a tanszék kinevezéséig, mint helyettes tanár lássa el. A minisztérium a helyettesítést október 20-án jóváhagyta. Tekintettel a meghívásra, a budapesti egyetemen folyamatban lévő magántanári habilitációja nem folytatódott. A kinevezést azonban 1912. április 6-án mint nyilvános rendkívüli tanár kapta meg, s csak 1914-ben nevezték ki nyilvános rendes tanárnak. A matematikai szemináriumnak is egyik igazgatója lett. Az egyetemi tanári szolgálattal párhuzamosan a kolozsvári Tanárképző Intézet megbízott tanára (1911. szeptember 1.–1917. június 17.), majd rendes tanára volt (1917. június 17.–). A kolozsvári korszakban is fontos publikációi jelentek meg franciául és magyarul. 1913-ban a párizsi Borel-gyűjteményben adták ki monográfiáját a végtelen sok ismeretlent tartalmazó lineáris egyenletekről. Ez az első monográfia, amelyik ezt a tárgyat feldolgozta.

Először 1915-ben javasolták az MTA levelező tagjának, majd 1916-ban meg is választották. Ajánlásukban a budapesti műegyetem és a tudományegyetem akadémikus professzorai (Rados Gusztáv, Kürschák József, Fejér Lipót, Beke Manó) Riesz Frigyesnek elsősorban a már említett

1907-es, 1909-es és 1913-as írásait emelték ki, mint becses és tartós eredményeket, amelyek révén bőven rászolgált arra a szép elismerésre, hogy az akadémia levelező tagjává válassza. (TAGAJÁNLÁSOK 1916: 25–27) Az impériumváltás után Riesz az egyetemmel Budapestre, majd 1922-től Szegedre települt. Ebben a nehéz, átmeneti időszakban látta el a természettudományi kar dékáni feladatait (1921–22). 1922-ben Haár Alfréd (1885–1933) professzorral megindították az *Acta Scientiarum Mathematicarum* című folyóiratot. A világszínvonalú periodikának nagy szerepe volt a széles körű nemzetközi kapcsolatok, a rendszeres könyvcserék biztosításában. Vekerdi László, a jeles tudománytörténész 1975. évi jubileumi akadémia-történetében a korszak legjelentősebb matematikai vállalkozásának, nagy tudományos „áttörésnek” nevezte a folyóiratot, amely Riesz és Haár nagy felfedezésein alapuló, óriási szakmai tekintélyével már az első években neves külföldi szerzők egész sorát vonzotta. Ugyanakkor a lapban a magyar szerzők is elsőrendű nemzetközi publikációs lehetőséget nyertek. (VEKERDI 1975: 337) A folyóirat számaiért cserébe külföldi folyóiratokat, fontos könyveket kaptak. A Matematikai Szeminárium Könyvtára a harmincas évekre választékban és minőségben az ország leggazdagabb matematikai szakfolyóirattárává nőtte ki magát. (CSÁKANY–VARGA 1999: 383) A folyóirat sikere is hozzájárult ahhoz, hogy a Riesz és Haár professzorok körül kialakuló matematikai iskolát világszerte ismerték és elismerték.

Riesz Frigyes 1922. november 27-től a szegedi Országos Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság alelnöke volt. Az 1925–26-os tanévre rektorak is megválasztották. A Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet igazgatótanácsának és az Országos Felsőoktatási Tanács természet- és műszaki tud. szakosztályának tagja volt (1935–). 1936-ban megválasztották az MTA rendes tagjává. Ajánlói a matematika és a fizika tudományának magyar kiválóságai voltak: Rados Gusztáv, Tangl Károly, Fejér Lipót, Pogány Béla, Ortvy Rudolph, Kerékjártó Béla és Sz. Nagy Gyula. Kiemelték, hogy a levelező taggá történt választása óta eltelt húsz évben „régibbi fölfedezései olyan mélyreható és nagymérvű irodalmi hatást gyakoroltak, továbbá ez idő alatt annyi újabb, máris a legélénkebb tudományos mozgalmat kiváltott kutatási irányoknak tört utat, hogy Riesz Frigyest ma az egész világ matematikusai elsőrendű vezető egyéniségnek ismerik el.” Megemlítik, hogy a Riesz–Fischer tétel már korábban is számos nevezetes alkalmazást nyert, most azonban „kiderült, hogy az elméleti fizika Heisenberg-féle quantummechanikája a Schrödinger félével egyértékű, s e nagy jelentőségű tény bebizonyítására a régi Riesz-féle tétel szolgáltatja az alapot”. Hangsúlyozták, hogy „Riesz Frigyes mint kutató, tanár, folyóiratszerkesztő egész erejét hazája szolgálatába állítja, amelynek ő egyik elsőrendű tudományos büszkesége.” (TAGAJÁNLÁSOK 1936: 34–39)

Az 1939. évi IV. tc. („második zsidótörvény”) hatálya alól a 2. § 7. bekezdése alapján mint egyetemi tanár mentesült. 1943. november 8-án szolgálati útlevelét, kiutazási engedélyt és úti segélyt kért, hogy a genfi egyetem rektora és matematikusai kérésének eleget téve 1944 márciusában „vagy ha a megbízóknak a későbbi májusi terminus, melyet egészségi okokból”⁷⁷ kért, megfelelné, svájci egyetemeken előadásokat tarthasson. Az utazásra azonban már nem kerülhetett sor. A német megszállás után az 1210/1944. ME rendelet alapján zsidónak minősített, ami sárga csillag viselésével, gettóba zárással s egyszersmind nyugdíjazással járt. Sokan megmozdultak a szegedi egyetemen s Budapesten is a professzor védelme érdekében. A Svéd Követség közbenjárásának is köszönhető, hogy belügyminiszteri jóváhagyással a lakásában maradhatott. A sárga csillagot felvarrta, de mindig felsőkabátot húzott fölé. A 218.028/1944. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet 1944. augusztus 1-jével nyugalomba helyezte. A Lakatos-kormány augusztus 9-i megalakulása után Rakovszky Iván vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére Horthy 1944. szeptember 13-án legfelsőbb elhatározással a nyugdíjazást hatályon kívül helyezte. Riesz Frigyes és testvére, Sándor a megaláztatások ellenére túléltek a zsidóüldözést, de egyetlen izraelitának megmaradt testvérük, Margit, nyelvtanár férjével és leányával Auschwitz áldozatai lettek.

Riesz professzor az 1944–45-ös tanév második félévében a szegedi egyetem rektora lett. Az év végén pedig a Budapesti Tudományegyetem hívta meg III. számú matematikai tanszékére, amelyre 1911-ben még sikertelenül pályázott. 1947 decembere és 1948 márciusa között három hónapos előadó-körutat tett svédországi és dániai egyetemeken. (A programot testvére, Riesz Marcell [1886–1969] szervezte, aki a svédországi Lund egyetemének szintén nemzetközi híru matematikai iskolát alapító professzora volt.) Díszdoktorrá választotta a szegedi (1946), a budapesti egyetem (1950) és a Sorbonne is (1954). A párizsi ünnepségen a francia köztársasági elnök is megjelent. 1948-ban levelező tagsággal tisztelte meg a Párizsi Természettudományi Akadémia. 1949-től haláláig ő volt a Magyar Tudományos Akadémia III. osztályának elnöke. Magyarországon számos állami elismerésben részesült. 1950-ben az I. Magyar Matematikai Kongresszuson ünnepelték meg 70. születésnapját. 1955-ben azonban elmaradt az ünnepség, mert nem írta alá a nyugatnémet felfegyverkezés elleni nyilatkozatot. Megkapta a Kossuth-díj Arany fokozatát (1949) és a Kossuth-nagydíjat (1953). 1952-ben jelent meg franciául a funkcionálanalízisről tanítványával, Szőkefalvi-Nagy Bélával 1946-ban elkezdett, közösen írott könyve, amelyet később kiadtak oroszul (1954), angolul (1955), németül, kínaiul, japánul és 1988-ban magyarul is. (SZŐKEFALVI-NAGY 1981) A könyv a 20. századi matematika egyik legnépszerűbb, máig széles körben ható monográfiája lett. Ezután már új művet nem publikált. 1955 őszén betegségei súlyosbodtak. Az elit számára fenntartott Kútvolgyi szanatóriumban hunyt el féléves betegség után, 1956 februárjának utolsó napján. Szűk körű családi református egyházi búcsúztatás után az MTA ünnepélyes szertartással temette díszsírhelyre a Kerepesi úti temetőben.

Nekrológiát a kedves tanítvány, Szőkefalvi-Nagy Béla írta az MTA III. osztályának periodikájában. Az életmű gondos áttekintése után megállapította, hogy Riesz Frigyes „nemcsak

a magyar tudományos élet egyik legnagyobb büszkesége, hanem korunk egyik legnagyobb tudósa” (SZÓKEFALVI-NAGY 1956: 156). Riesz Frigyes és szintén világhírű pályatársa, Fejér Lipót születésének 100. évfordulóján, 1980-ban a Magyar Tudományos Akadémia és a Bolyai János Matematikai Társaság a Nemzetközi Matematikai Unió égisze alatt nemzetközi konferenciát tartott Budapesten. A konferencián arról hangzottak el előadások, hogy az általuk kezdeményezett problémákban milyen gyümölcsöző újabb kutatások folynak a világban. (SZÓKEFALVI-NAGY 1980) Riesz Frigyes a funkcionálanalízis egyik megalapítója. Legnagyobb eredménye a Riesz–Fischer-tétel, de jelentős eredményeket ért el a valós és a komplex függvénytan, a potenciálmélet, a függvényegyenletek elmélete, a halmazelméleti és a projektív geometria területén is. Szülőházán, a győri Kazinczy utca 20. szám alatti ún. Ecker-házon születésének 100. évfordulóján rá és szintén matematikus testvérére, Marcellre emlékeztető táblát helyeztet el a Magyar Tudományos Akadémia és a Bolyai János Matematikai Társulat. 1995-ben Győrben utcát neveztek el róla. Egy 2000 májusában felfedezett kisbolygó is az ő nevét kapta (Frigyesriesz). 2010-ben Magyar Örökség-díjat kapott.

IRODALOM

- CSÁKÁNY András és VARGA Antal 1999. A szegedi egyetemi matematikai intézetek hetvenöt éve. In: *A szegedi tudományegyetem múltja és jelene 1921–1998*. Szeged, 380–397.
- DOMINKOVITS Péter és HORVÁTH József 2011. *Győr, a modellváltó város 1867–1918. Források a dualizmuskori Győr történetéből*. Győri tanulmányok 33.
- KEMÉNY József 1930. *Vázlatok a győri zsidóság történetéből*. Győr
- SZABÓ Péter Gábor 2010. *A matematikus Riesz testvérek. Válogatás Riesz Frigyes és Riesz Marcell levelezéséből*. Magyar Tudománytörténeti Intézet, Budapest
- SZÓKEFALVI-NAGY Béla 1956. Riesz Frigyes (1880 Győr, 1956). In: *A Magyar Tudományos Akadémia Matematikai és Fizikai Tudományok Osztályának Közleményei* 6. 143 Győr, 156.
- SZÓKEFALVI-NAGY Béla 1980. Riesz Frigyes. In: *Magyar Tudomány* 25. No. 4. 261. Győr, 270.
- SZÓKEFALVI-NAGY Béla 1981. Riesz Frigyes élete és személyisége. In: *Matematikai Lapok* 29, 1 Győr, 5.
- TAGAJÁNLÁSOK, MTA. 1916. 25–27.
- TAGAJÁNLÁSOK, MTA. 1936. 34–39.
- URBANCSOK Zsolt 2014. A Pulitzer család stratégiái a 18–19. században. In: Glässer Norbert és Zima András (szerk.). *Hagyományláncolat és modernitás*. SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológia Tanszék. Szeged, 121–136.
- VEKERDI László 1975. Természettudományok és a matematika. In: Pach Zsigmond Pál (főszerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada 1825–1975*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 332–338.

- 1 A családfával kapcsolatos adatok forrása: anyakönyvi adatok: <https://www.familysearch.org/hu/>; Gyászjelentések: OSZK gyászjelentés gyűjteménye, <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/663648>; Budapest Kálvin téri Református Egyházközség anyakönyvei. A letöltések ideje: 2022. 01. 10.
- 2 Ebben az időben még csak a Műegyetemre, illetve az 1872-ben újonnan alapított Kolozsvári Tudományegyetemre neveztek ki izraelita vallású tanárokat. A Pázmány Péter által alapított pesti tudományegyetem figyelmen kívül hagyva a Mária Terézia-féle királyi újraalapítást, magát változatlanul katolikus jellegűnek tartva ekkor még nem támogatta izraelita tudósok egyetemi tanári kinevezését. Csak az izraelita felekezet recepciója előtti évben, 1894-ben, Eötvös Loránd kultuszministersége idején neveztek ki ide az első izraelita vallású egyetemi tanárt. Bővebben lásd: Kovács I. Gábor: *Diszkrimináció – emancipáció – asszimiláció – diszkrimináció. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adataira 1848–1944. I. Zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok*. ELTE Eötvös Kiadó, 2012., 152–153.
- 3 Akadémiai Levéltár I. fondocsoport, Régi Akadémiai Levéltár (RAL) 366/1873.
- 4 Akadémiai Levéltár, RAL 288/1874.
- 5 Akadémiai Levéltár, RAL 256/1880.
- 6 Az idősebbik fiú, György, közoktatásügyi tisztviselő s reményteljes irodalomtörténész volt, de korán elvesztette szeme világát. A fiatalabbik fiú, König Dénes kitűnő matematikusként egyetemi magántanár és intézeti tanár volt a Műegyetemen. 1944-ben tragikus módon mind a két fiú öngyilkos lett, egyikük a német bevonulás, másikuk a nyilaspuccs után.
- 7 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, K 636 Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium Levéltára, Egyetemi ügyosztály. Egyetemek, főiskolák és tudományos intézetek, 1942–1944-1-60784.

Szilágyi Máté
(Eger, 1996):
jelenleg Budapesten él,
dolgozik, ír.

Folyóiratunk hosszú évek óta fektet nagy hangsúlyt fiatal tehetségek felkutatására és segítésére. Lapszámainkban rendszeresen jelennek meg olyan szerzők, akik először a *Műhelynek* mutatták meg kézírataikat. 2022-es évfolyamunkban tehetséggondozó műhelyt s ezzel együtt új rovatot indítunk olyan pályakezdő költők számára, akik eddigi szövegmutatványaik alapján bizonyították, hogy a versteremtő tehetség birtokában vannak, és akiknek megkülönböztetett figyelemmel szeretnénk nyomon követni, támogatni alkotói fejlődését. A program résztvevői közül jelen lapszámban Szilágyi Máté verseit közöljük.

SZILÁGYI MÁTÉ

Ágnes

Kísérteties ködkép formájában Szent Ágnes is megjelent anyád előtt. Szentelt fürdővizedben mossa meg haját, így kevesebb a fogyasztás. Apád annyira sovány, amennyire egy tíz éves hulla sovány lehet, noha egykoron pókhasába folyt a torkán át minden pénzetek. Egészen kivirágzott ebben az izomhoz tapadt, meszes külső vázban, s azóta is virágzik, hamuszürke sírhelyén. Szent hely ez, ahová édesanyád, vérző hüvelyével, be sem teheti a lábát, ezért csak istentelen távolságból nézi a fák közt meggörnyedt halált. Ilyen távolról könnyű rémeket látni, s ami még könnyebb: elmenekülni édesbús víziók közé. Amit tehetsz most, ha harapós kedvében találsz, hogy kihúzd az időkerék tavaszrozsdás vasfogát, s többet egy percig sem hagyod, hogy vigyorogjon.

Múlik

Anyádnak háttal ülsz.
Zsolnay porcelánok,
faragott elefánt díszek,
fájdalomcsillapítók és görcsoldók.
Csattog az olló. A kéz lassú.
A füled mellett megdermed.
Mosd le az ablakokat, lányom,
és locsold meg a virágokat.
Majd a kádban kísért tovább
a mélybarna zaj: kivérzést jósol,
s te a víz alatt dúdolsz a morajlást.

Kívánság

Megtaláltad apád régi flaskáját,
és megdörzsölted a nyakrészén.
Kikelt belőle az Úr, akár egy dzsinn,
akár egy vércse, egy lebegő lidérctest.
Csak úgy szitált fölötted a levegőben.
Aztán a torkánál fogva ragadtad meg.
Arca elkékült — Milyen szép Európakék.
Milyen vérszagú, rákszagú, májszagú.
Foghíjas, kócos, borotvátlan. Apró.
Olyan apró, épphogy látszik és létezik.
És milyen nagyon jól létezik — Milyen
kíméletlenül létezik szorító markodban.
Nem kell, hogy sokan legyetek hozzá —
Legyetek csak ötvenvalahánymillióan.
Annyi ujj kell, amennyi képes lesz majd
kinyomni a szemét. Többet nem néz rád.
Kívánj valamit, de ne mondd el, mi az. Csak
jól rágd meg a szavakat, és köpd a szájába.
Hátha teljesül.

Madárkelepce

Ma mind csapdába esnek.
Miért segítenék rajtuk? Ez nagyanyám
álma, nem az enyém. Ő kihulló fogakat lát,
de nincs itt egyetlenegy száj sem, csupán
artikulátlanul rikácsoló csőrök, illetve
néhány lehunyt szempár. Mind ismeretlen.
Bluest énekelek, a könnyeimmal nem küsz-
ködök, nem járok kórházba, s állandóan
lebegő, kopasz szárnyak vesznek körül.
Azt hiszem, a diófánkról érkező, reggeli
dalokat elfelejthetem, de könnyen hozzá
lehet szokni a háborús hírekhez is. Ma
vagyok itt életemben először, nem tudom,
meddig maradok. A húsleves finom.
Más nagyon nincs: néha kenyeret törünk
és bort iszunk, de annak szörnyű íze van.
A szagokat sem szeretem itt: minden avas.
Még fel kell elevenítsem az imákat, amiket
a mama gyerekkoromban tanított nekem.
Utána imádkozom azokért, akik csapdába
estek. Ki tudja, lehet, én is köztük vagyok:
elvégre évek óta nem láttam igaz hazátlant,
olyat, aki szeretné a hazáját.

Hova állít majd engem

Egressy Zoltán

(1967, Budapest)
író, költő. Színdarabokat, regényeket, verseket, gyerekkönyveket egyaránt ír, színházi bemutatóinak száma jóval száz fölött van. Legutóbbi regénye: *Hold on* (2019, Jelenkor Kiadó). Legutóbbi könyve: *Piszke pápa meséi* (Manó Könyvek, 2021).

Aszondta a Béla papa, hogy nem, nem köll neked semmi se, van itten minden, ami neked köll, legyen a föld, akié lesz. Aztán azér most mégse mindegy ám. Lemondtunk róla, nem kaptam meg az aranykoronaértékét. Nem tudom, mér tudtam belenyugodni abba, hogy aszondta, nem köll, minnek. Jó fődek vótak azok, szépen kaptam vóna érte. Nem az én bűnöm, a Béla papa bűne. Minek ez, minnek az, nem is gondolt arra, hogy ekkora nagy lesz az aranykoronaértéke. Aztán ki posztolta el? A Katus. Pedig nem azt illette vóna, de az Édes ráíratna. Aztán eladták jó pénzér a fődeket, elpasszolták. Nekem meg hopp, semmi, sehová.

Csak nyőcker keltem reggel, pedig fél hétkor szoktam. Mégis le köllött délelőtt fekdüdnöm, úgy elfáradtam. Sokáig néztem este a tévét, el is aludtam rajta. Néztem a körmenetet, meg a tűzijátékot is. Jaj, de szép vót. Mutatta a tévé, mennyi rengeteg nép vót, rengeteg sok! Én láttam ám élőbe is ilyet, mikor Pesten vótam. Régen is igen szép vót. Azok se élnek már, senki, a Misi se, meg a felesége, akiknél vótam. Milyen sokan meghaltak már, te jó isten. Elmentek. Más világba.

Igen fáj a lábom. Bekenyegtettem, de nem akar javulni ez a bűdös térgyem. Ha megbicsaklik, juj, de tud fájni. Csúnya világ, szenvedni köll. Az unokáim mindig veszekszenek velem, most is mondta a fiam fia, hogy ne panaszkodjál, te nem szenvedtél, mert jó ember mellett vótál. Jó ember mellett nem köll szenvedni. De dógozni köll ám. Igen, aszondja, de ha nincs bajod, akkor ne magyarázzál. Hiába mondom neki, hogy ha nem dógoztam vóna annyit, nem fájna a térgyem annyira. Aszondja, nyugodt életem vót. Az igaz, hiába is mondanám, hogy nem. De a jó között van rossz is. Aszondja, ne beszéljek ilyeneket. Pedig hát így van.

Abba igaza van, hogy egy jó ember mindenkinek nem adatik meg. Mennyi sok hülye ember van a Földön! Nem köll messzire menni, a testvéreim között is vót sok bajság. A férfigyerekekkel.

Az én fajtám nem olyan hízelgő fajta. A Béla papáé tiszta más. Az barátságosabb. Másabb család, szeretőbb. Az enyim megvárja, hogy hízelkedjenek neki. Szegény uram, szegény Béla papa, de régen elkötözött már abba a más hazába. Milyen régóta vár rám! Aszondta, mikor még nem is vót beteg, tudod, mit gondolok, milyen jó vóna, ha egyszerre halnánk meg. Meg akarsz halni? Nem, még nem, de mikor majd köll. Egyszerre köllene. Nem is egyszer mondta.

Vár engem, a csillagos egékbe vár. Van egy kis füzetem, abba van az írva, hogy a jóisten hogyan parancsolja, hogyha meghalunk. Hogy egy pár, ha szerették egymást, egységbe éltek, akkor úgy is maradnak. Amelyik előbb meghal, az könyörög, hogy a jóisten bocsássa meg a bűneiket, hogy a másvilágon legalább olyan jól éljenek, mint a Földön. Olvastam is, de a papok is szoktak ilyet mondani, a Zalai pap is sokszor mondta. Ahogyan itt éltünk a Földön, úgy leszünk a másvilágon is.

Jóisten van, az biztos, hogy van. Sokszor eszembe jut, hogy hova állít majd engem, a jobbára vagy a baljára? Köll majd szenvednem a tűzbe? Azon mindenkinek keresztül köll menni? Mindenkinek van bűne. Csak az egyiknek nagy, a másiknak kisebb. De a halálos bűnöket is lemossa az Úrjézus. A szenvedésről sokat olvastam. Nem jó belegondolni, mer ha tényleg úgy lesz, akkor szenvedünk még a bűneinkér.

Amiket elkötvettem, azok nem halálos bűnök. Másik embert meggyilkolni, vagy rosszat tenni másnak, olyan nem vót. Káromkodni is igen-igen ritkán káromkodtam. Vótak csúnya szavak, amit kiejtettem, az igaz. De nem csaltam meg az uramat, nem vót senki hápsim. Akinek van, az elég nagy bűnt csinál, ha az ura mellet mást tart, az nagy bűn. Halálos. Én ezt nem követtem el, az biztos. Nem is loptam. Loptam, de csak cukorrépat a disznóknak. Meg kukoricát. De nem az egyéni emberét loptuk el, hanem a TSZ-ét. Ilyenek vótak, de olyan nagy bűnök nem.

A Béla papának a jóisten már biztos megbocsátott. Már ott imádkozik értem, vár, hogy mikor menek. Mennyi sok bűnös ember van, aztán azoknak is megbocsát, ha kéri. Csak az a baj, hogy az én fajtám nem tud hízelegni. Imádkozók vótak, templomba járók, de az a sok bajság... A Misi testvérem gazember vót, kommunista is, meg rendetlen is. A Feri is a sok asszonnyal, jaj, összevissza kavart. Kivel lehet ott? Melyik vót az igazi? Az első felesége jó kis asszony vót, csak az korán meghalt. Aztán gyűtt sorba a többi.

Most eszembe jutott, mi a nagy bűnöm. Mikor az anyósom olyan beteg lett. Cukorbeteg. Rengeteget mostam utána, ideges vótam, mondtam, amit nem köllött vóna. Annyi eszem nem vót, hogy a papot kihívtam vóna meggyóntatni. Ez a nagy bűnöm. Fiatal vótam, nem olyan tapasztalt. Az uramat már a kórházba meggyóntatta a pap, pont az ittenit küldték. Jaj, Béluskám, te vagy, kérdezte tüle. De az anyósomhoz nem hívtam ki. Nekem ez nagy bűnöm. Fiatal vótam, negyvenöt éves, nem tudtam annyira belegondolni. Hány éve, hogy szegény asszony meghalt. Milyen régen már. Most meg én vagyok a soros.

Vót még az is, hogy igen szerettem pámpillázni. Kirittytenteni magam, kiötözködni. De az se halálos bűn. Lánykoromba vótam színdarabba, aszondták, igen jól játszottam, meg szép is vótam, hosszú, szép ruhát adtak rám. Nyomultak ám a legények, ha bál vót. A leggazdagabbak táncoltattak. Udvarolni is akartak, de akkoriba szegény lányt nem engedtek a gazdag szülők a gyerekeknek. Hiába is akartak vóna engem.

Mikor idekerültem, már a lányom is megvót, aztán a tanítóné nem hagyott békít, hogy játsszak itt is színdarabba. A vén cigányba. Az uramat is akarták, de ő nem fogadta el, engem meg rábeszéltek. A röptéren is játszottunk, kétszer. A ruszki pilótafőnökek, talán az vót a legnagyobb főnök, annyira megtetszettem, hogy énelem akart táncolni a színdarab után. Tudott magyarul elég jól, de ronda pocakos vót. Dumált, hogy milyen szép kislány vagyok. Mondtam, hogy sajnos én már nem kislány

vagyok, asszony vagyok, gyerekem is van. Az nem igaz, aszondja, azt ő nem hiszi el. Aztán annyira táncoltatott, meg igencsak udvarolt, hogy meglátta az uram. A tanítóné aszondta neki, ne csinyáljon botrányt. Amíg itt van, táncoltatja, szeret szórakozni vele, hagyja. Úgy is vót. De a végin megen mondanom köllött a pilótának, hogy férjnél vagyok. Aszondta, jó, kezdem elhinni, de meg foglak látogatni röpülővel. Tudom, merre van a ház, meg fogok ott forgolódni.

Igaz is vót. Nem is egyszer. Mondták is mindig, na, a Jolikának meggyütt ám a pilótája. Még az vót a szerencse, hogy a Béla papa szót fogadott, nem csinyált botrányt. Pedig nem tetszett ám neki, itthon mondogatta, hogy beléd szeretett a pilóta. Aszondtam neki, nem tehetek róla. Pedig igaz vót ám. Ilyen bűneim vótak. Megérdeklődte a pilóta, hogy hun lakok, nem törődött vele, hogy férjem van, még azt is mondta a tanítónénak, hogy ezt a kis nőt megszerzem. Még többet is mondott. De engem nem tudott vóna megszerezni, az biztos. Köllött vóna harmadszor is játszunk a röptéren, de a Béla papa akkor aszondta, nem mehetek el. Pedig én játszottam a főszerepet.

A lakodalmakba se tudták, hogy már asszony vagyok. Húsz-huszonegy éves vótam. A legények ott is engem kapkodtak. De azér csak megmaradtam a Béla papánál. Nem vótam annyira szép, de mindenhol, mindenkinek megtetszettem. Szép hosszú hajam vót abba az időbe, olyan hullámos. Aztán hát belém szerettek gyorsan. Ez úgy harminc-harmincöt éves koromig vót. Még akkor azér elég jól néztem ki. Nem mondom, hogy nem vót féltékeny az uram, mer talán nem úgy csinyáltam mindent, ahogy köllött vóna. Mit tudjam én, régen vót, igaz se vót. Pedig igaz vót. Jaj, avval de sokat szekáltak, hogy meggyütt a pilótám... Jaj, istenem, istenem.

A Béla papa megbocsátotta vóna nekem, de olyat nem csinyáltam, amit nem vót szabad. De sok ember ezt se nézte vóna el, hogy annyira udvaroltak nekem, meg táncoltattak, meg ez, meg az. Ez meg, szegényem, belenyugodott. Azér itthon mondta a magáét. De mindig én lettem a fölénybe. Aztán ötven év letellett. Együtt vótunk ötven évet. Jó is vót, rossz is vót, mindenhol csak így van.

A Béla papa szeretőbb családból gyütt, mint én. Mer én nem annyira. De annyi szeretetet nem is kaphat egy gyerek ott, ahol annyi van, mint nálunk vót. Az anyám kímélgetett, mikor a szememet megmütötték, az igaz, sokáig nem köllött dógoznom, szegény Bözsinek köllött helyettem is. Egy évet hiányoztam az iskolából is, mer nem szabadott olvasni meg tanulni. A kórházba az ápolónők annyira szerettek, hogy mikor hallották a falusi beszédemet, rám szóltak, hogy hogyan köll ezt vagy azt szépen mondani. Mikor hazamentem a kórházbul, a tanító néni behívatott, aztán aszondta, ez csodálatos, hogy ez a kislány milyen szépen beszél. Aztán nem köllött sok idő, újbul úgy lettem, mint régen.

A fiannak is téglaport dobtak a szemibe, mikor gyerek vót. Ugyanúgy kórházba köllött vinni, mint engem. Igen csúnya vót a szeme. Aztán az orvos látta, hogy milyen az enyim. Mondtam neki, hogy én is pont így jártam a téglaporral gyerekkoromba. Hát, aszondja, mér nem csinyálták meg? Maradjak ott, ő megcsinyálja, két hétig köllene csak a kórházba lennem. De a Béla papa abba a világér nem egyezett bele. Aszondta, ha eddig jó vót, ezután is jó lesz. De, mondom, nem lenne bajságom. Nem, nem, nem mész sehová. Igen okos vót, nem engedett. Mer azon félt, hogy elszeret az az orvos. Jó pocakos ember vót, kedvesforma, de azér nem úgy viselkedett velem, ahogy köllött vóna. Simogatott, meg ilyesmi. Nem mondtam el a Béla papának, de megtudta valahonnan, vagy kitalálta. Aszondta, még a gondolatomat is ismeri.

Sok minden megtörtént az életembe. Hogy még ezután mi lesz, csak a jóisten tudja. Az köllene, hogy a kevés kis ügyeimet még el tudjam intézni, hogy minden rendbe legyen. Meg hogy a jóisten az agyamat még tartsa meg, mer ha elmegy, akkor mindennek vége. Összel betöltöm a kilencvenégy évet. A testvéreim rég meghaltak, meg akikkel együtt nőtem, azok is, mindenki. Az Édes kilencvenegy vót, az apám hatvannégy. Hogy én hogyan tudtam ennyi ideig megmaradni, nem tudom. Az egész familiából senki nincs már, senki. Csak én, még mindig. Én még itt vagyok.

SZENTIRMAI MÁRIA

Azon a napon

Szentirmai Mária

(Komárom, 1953):
2000 óta él Győrben.
Élete meghatározói
a monostori szőlők, a
Duna, a felvidéki Komá-
romból kitelepített anyai
nagyszülők erkölcsi tar-
tása. Családja körében,
a természetben, lovak
közeliében érzi jól magát.
Versei, prózái a *Műhely-*
ben, *Magyar Naplóban*
és az *Alföldben* jelentek
meg. Önálló verseskö-
tetei: *Kavicsba zárt múlt,*
Kötelékek, Folyóba hajló
fa. Novellái a *Veszteségek*
című kötetében jelentek
meg.

Azon a napon megismerte a csend
igazi természetét. Egyre nagyobb lyukat
fűrt magának egy anatómiailag
meghatározhatatlan helyen.
Mint egy kedves pók, védőhálót szőtt köré.
Nyugodtan befeküdt hálójába és
lebegett súlytalanul.

•

Ákadálytalanul fűjta be a sivatagi homok.
Övön terült szét rajta,
és mint fehér hótakaró a zsenge veteményt,
melegen tartotta.
Nem akart lélegzetet venni,
ne támadhasson rés
a kóborló gondolatoknak.
Maradjon az ostyafehér,
a patak vizét ivó mozdulatlan szarvas,
a fák törzsének ősi biztonsága
vele.

•

A férfi ezerszer elátkozta életét.
Mindenkire haragudott.
A fiatal parókás lányra is, akinek már kétszer
kihullott szép, hosszú haja.
Türelmetlenül veszekedett feleségével,
aki sorban állt, intézkedett,
s a fájdalmakat is átvállalta volna néhány
kedves szóért.
Magam elé engedtem. Talán megnyugszik,
s el tudja fogadni, hogy élnek
egészséges emberek is.

•

Ment a Lajos-forrás felé.
Megsimította egy korhadó fa törzsét,
szerette volna átölelni, de félt,
hogy nem tud onnan többé elmozdulni,
ezért csak leszívta tüdejére
a fanyar illatot,
s a pusztulás szépségét.

•

A lányt édesanyja és barátja kísérte.
Fiatalsága, mint forró napokon
az utcákra kihelyezett vízpermet,
felfrissítette a gyógyszerszagú szobát.
Elvették mankóját, és beleültették
az infúziós állvány melletti székbe.
Boldogan újságolta, hogy már
csak három hónapig kapja a kemót,
és élvezettel majszolta csokiját.
Hirtelen tört rá a hányás, arca eltorzult,
hogy legalább addig visszatarthassa,

míg a nővér odaér a tállal, ami nevetségesen
kicsinek tűnt az áradathoz viszonyítva.
Kínlódó szeme körül hirtelen
rajzolódtak ki a fekete karikák.

Jegyzetek egy diófáról

Hiába intette a feketerigót, nekirepült az ablaknak,
s vérző fejjel bukott a terasz kövére.
Volt még néhány elkeseredett szárnycsapása,
mintha még egy kört szeretne tenni
a diófa hús lombja felett,
nem törődve a növekvő vércsíkkal.
Ha újra felszállna, elindulhatna a falióra,
s vihetné tovább az ablakon átjutó fény.
Hogy lehetne egy éppen kihülő testhez érni,
mely néhány perce még epret csemegézett,
és földbe zárni végleg.

•

Két ágad közt figyeltem a lila eget,
mintha egy fényképezőgép lencséjén át
közeledne a vihar.
A délelőtti béke felfelé törő tested előtt omlott össze,
de te álltad az ágaidon átzuhogó víz ütéseit,
tartásod egyenes maradt, s leveleid felüdültek,
mint egy hajmosástól. Jó érzés tudni, ha most
beléd csapna, s kettéhasítana a villám,
akkor is kihajtana belőled egy ág.

•

Árván várt a talicska az októberi napsütésben.
Alig hallható sóhajjal pottyant bele még néhány levél,
mintha a várakozástól fáradtak volna el, vagy foltjaikat
és a köztük megbúvó fekete terméseket szégyellnék.
Rendületlenül jöttek az autók, s a szünni nem akaró zajban
fenséges szarvasként állt a fa, mintha szimatolna a
számára idegen aszfalton kettészelt tájban.
Csendre vágyott. Egy emberek nélküli világra,
ahol maguktól nőnek és pusztulnak a fák.

Villányi G. András

(Budapest, 1958):
költő-író és műfordító,
japanológus. 1984-ben
végzett angol szakon az
ELTE-n, ezután öt éven
át japán egyetemeken,
majd Oxfordban tanult
és kutatott a középkori
japán irodalom és vallás-
történet összefüggései
területén. MA-tézise té-
mája a Kóbe Egyetemen
a középkori szerzetes-
költő, Szaigjó költemé-
nyeiben manifesztált
ezoterikus buddhista
elmélet. Utolsó köny-
vében – *Tükröződések*,
Scolar Kiadó, 2011 – het-
venöt általa válogatott és
fordított Szaigjó vakával
saját prózáját, verseit
szerkesztette dialógusba.

póreségén e pont az ékszer
csiszolt kristálya egy sűrűségnek
hasznos szükség nincs reá
ám az anyag díszítése
lehetősége csúcsán
mily lény ki a célon túl
a díszítésre gondol
verejtékez drágán
haszontalan-érte
míg gyöngyöt lélegez
végtelen kékségbe

poéta

szerepe az antennác
háló mi fogja a hallhatatlant
vevő akár a rádió
olykor hiszi ő a forrás
az adó
továbbad ez tény
s ha ez-az elvész
helyébe zörej tódit
elmeszüleményt

végül mégis mint a rádió
jelnek ad hangot
odaátról

szavak

szembejönnek mint hópelyhek
arcodba szállongó szavak szövegek
nem tudni miért honnét se hova
szörfölsz velük – hullámszik s kék az ég

pala

milliárd év rétegei közé zárt pillanatok
ezer univerzum holtta kurtított
momentumai mint gombostűn a lepke
élet csak folyamban dobban így lélegez
másképp igék pillanatba dermedt mocnása
holt rajz skicc csak ábra
melyből az *Elme* lengedező ürességgel
mozgásban farag *élőképet*

pala II.

borostyánba fagyott pillangó
minden pillanat
végtelenbe szállnak
egészen moccsatlan

majd rétegről-rétegre
mind egymásra zuhan-szakad
meredten hömpölygő
álmok kőbe ragadtan

Boda Magdolna

(1956):

Szegeden él, itt végezte tanulmányait is. 1997-től van jelen aktívan az irodalomban, eddig három verseskötete jelent meg: *Meztláb a tüzes parázson* (1999), *Operenciás lavór víz* (2011), *Pszichosztriptíz* (2017) és egy prózákötete *Napló* címmel (2005), mely elnyerte a *Hétköznapiok legszemléletesebb bemutatásáért* díjat, és amelyből 2000-ben egy 45 perces televíziós film is készült. 2000 óta foglalkozik máltai irodalommal; elsősorban Oliver Friggieri, Immanuel Mifsud, Maria Grech Ganado és George Camilleri műveit fordította.

mindig is két élete volt
az egyik amitől félt
a másiktól nem tudta hogy placebo

nem vet árnyékot
ahol az árnyékot várnád
ott csak fényesség

mindig át kell kísérni egyik
létből a másikba
mint vakot a zebrán

van emléke fájdalomról
apám hentes tenyere
még ég az arcán

most puha párnán ül
csontját összetartja a béke
szövedéke

kezén egyre több a májfolt
egyre közelebb látja a távot
énekel
a hangok mint apró virágok
hullanak szájából

ha lenne kertem ilyen virágokkal
ültetném tele
ülnénk a verandán
én belekönyökölnék a világba
ő meg énekelné a rózsákat

a kicsi kert

vastag smink alá rejtőzöm
már nincs az a sárga tulipán
vagy ígéret ami elvakítana

az a kicsi kert bennem
körbeaknázva kételyekkel
a kis ház ablaka bedeszkázva
még emlékszem érzésekre
milyen volt homlokomon
a kezed
a morzejelekre a gerincemen

tudtad a járást
kapun be kapun ki
aztán visszafordultál
és kést dobtál a szívbe

sok idő telt el azóta
én meg tűnődöm
mi volt az ingemen
vért akartál
de lehet málnalekvár

karnevál

üresek a sétányon a padok
esőkabátok sietnek
hőbörgő hullámok
csapkodják a partot
a hájlongó pálma csak
neoromantikus kellék
nem műanyag de nem is valódi
mint a gránátalmán sétáló legyek
ahogy telik az idő
az aranyfüst lemállik az arcokról
marad az egyszerű agyag
a száj mozog
keskeny hazugságok csorognak
közelről csók mézének gondolod
pedig tudod
hogyan megint
megint rosszul gondolod

ne rontsd el

utálom a hazug szerelmet
csak engedd hogy mellkasodra
hajtsam a fejem
érezzem a meleget és az
élet gyorsabb ütemét
ne rontsd el
nem akarok sírni se most
se mikor nem leszel velem
inkább mondj valami
pajzán viccet
hogy bírjam jövő keddig

a könyvespolcomon egy
nevető Buddha-szobor
nem vagyok egyedül
tisztá égi szoba
itt senki se hazudik szerelmet
az ajtóm tárva nyitva
kilenc gramm lélek
fotelba ülve vár
a másik kilenc gramm
ki s bejár

körforgalom

te vagy a városom amiben élek
dacod füstölgő gyárkémények
érzékeid sűrűn behálózna:
vérköreimbe torkolló utak
lüktető sárga lámpával
mikor mellkasodra hajtom fejem
árvácskával teli park vagy
karod két fellobbanó jázminág
nézlek
szemeid katakombák
bevonzanak mint autót a körforgalom
tegnapod kerítésen átnyúló
vadszilvafa ága
a város amelyben élek
széndioxidos akvárium

a graffitis falról festék csorog le
alig olvasható üzenettel

Gellén-Miklós Gábor

(Székesfehérvár, 1973):
költő, tanár. Jelenleg
szülővárosában él,
középiszkolai magyartá-
nárként dolgozik. 1994
óta publikál verseket a
következő folyóiratokban:
2000, *Alföld*, *Argus*, *Élet és
Irodalom*, *Holmi*, *Jelenkor*,
Műhely, *Nappali ház*, *Új
Forrás*. Több alkalommal
szerepelt a *Szép versek*
című antológiában is. Két
önálló kötete jelent meg:
Rossz alvó (2002), *A beérés
fokozatai* (2012).

GELLÉN-MIKLÓS GÁBOR

A mi szegénységünk

A mi szegénységünk
ránk jellemző szegénység volt.
Megkoptak és elszürkültek a dolgok.
Kifakult a tapéta, lepöndörödött.
Üzemi étkezdéből való, csorba tányérből
kanalaztuk a vasárnapi húslevest.
Nem a pénz hiányzott.
Hideg tárgyak között éltünk.
Apu hideg sört vett elő
a hűtőszekrényből.

A mi szegénységünk nem volt
meztelen. Kinőtt, divatjamúlt
ruhákban álldogált a szemerkélő esőben.
És egyedül anyunak volt csak esernyője.

Az állami áruházban vásárolt
barna bakfis pantallóm
nevetségesen mutatott
az osztálytársaim
márványkoptatott farmernadrágja mellett.
Becsuktuk és kinyitottuk a szemünket.
Mások ezt alvásnak nevezték.
Nekünk 50 négyzetméteres, kétszobás,
központi fűtéses álmaink voltak,
például egy új Ladáról.
(Apu ilyenkor a bár szekrényhez lépett,
és egy üveg bort vett elő.)

A megsárgult fényképeink
már az exponálás pillanatában sárgák voltak.
Öregek és ráncosak.
Lepergett róluk az idő.
Fekete-fehér évek, évszakok
jöttek-mentek.
Sokszor eltévedtek, és rossz helyre
csöngettek be.

A mi szegénységünk
a mi szegénységünk volt.
Ha kinyitottunk egy konzervdobozt,
óra bukkantunk.
Ha belenéztünk a tükörbe,
ő bámult ránk vissza hidegen.
Velünk lakott.
Helyettünk élt.

Tudom, hogy létezik

Teljes pompájában itt van, és
ragyogni látszik,
de valahogy billeg, folyton kibillen,
mintha minden zsebében
egy-egy hatalmas billiárdgolyó lenne,
árnyékból lép fénybe, fényből árnyékba.

Majd újra fény, majd újra árny.

Kiűzetés a harmóniából.

Nyelveken szól hozzám,
de szavai süket fülekre találhatnak.
Tudom, hogy létezik a hang,
de én a hangon kívül létezem.

A pusztába kiáltott szó
elveszeten kóborol.

Úgy otthontalan, mint én.

Én kételyem,
én igen nagy kételyem.

HORVÁTH FLORENCIA

Utoljára anyám

Horváth Florencia

(2002, Celldömölk)
az ELTE magyar szakos hallgatója, verseket ír. Publicisztikai munkájáért Aranytoll-kítüntetésben részesült. Számos író-táborban és pályázaton vett részt és nyert díjat. Verseit eddig az *Alföld*, a *2000*, a *Helikon*, a *Mozgó Világ*, a *Népszava*, az *ÚjNautilus*, a *Pannon Tükör*, a *KULter*, az *Irodalmi Szemle*, a *SZIFONline*, az *Irodalmi Jelen*, a *Contextus*, a *Magyar Napló*, a *Vörös Postakocsi*, a *FELonline*, az *Új Bekezdés* és a *Nincs* közölték, valamint megjelent a *Szóvarázs* és a *Tükörben* című antológiákban. Kritikái a *Bárka Online* oldalán jelennek meg, cikkeket ír az *ELTE Online*, a *prae.hu* és a *KULter.hu* oldalára.

Hiába érintem, nem foghatom meg a várost, megint a fák jutnak eszembe, virágok meg a víz, hogy mi van, ha bennük láthatom, miattuk érinthetem meg utoljára anyám. Úgy megyek végig az utcán, mint eltévedt kisgyerek, figyelek minden apró részletre, hátha azokban lakik, hátha azokban bújt el, húzta meg magát erre a néhány évtizedre, erre a mégiscsak hosszú időre, amíg dimenziók választanak bennünket el.

Úgy hiányzik, mint esőnek a föld, mint tengernek a hajó, hogy két szememmel, valódi alakját, ha csak pillanatokra is, de láthassam. Még érinteni se vágyom, még a hangjára sincs szükségem, csak könyörgök istenekhez, szenteknek rimánkodom, adják vissza, kísérjék, vezessék, lökjék elém az egyetlen angyalt, aki biztosan létezik. A beszéd hogyanját, a szavak viseletét évekkal az illendő előtt megtanultam, de mégis mit mondhatnék, ha nem volt, ki elmondja, miről kell majd szólni.

Ott ragadtam nyolcadik évemben, amikor még csak sejteni kezdtem a napok folyását, a világ rendjét, aztán hirtelen elvágta tőlem, akinek vezetnie kellett volna, mintha másodszor a köldökzsinórt. Előtte, utána folyékony homály, sűrű köd, anyám szublimációja kifeszített másodperc, aztán ólommal kibélelt napok. Ennyi maradt, csupasz szavak, nem tudok velük mit kezdeni, nem tudom, hogyan kell őket használni, és körülöttem a táj, próbálom kitölteni vagy megismerni, legalább bejárni.

Ezt a vakságot nem bírom cipelni, a terhek így is laposra préselnek, gyengévé nyomnak. Nézem az idegen várost, amiben évekkal később is csak betolakodó, lézengő turista, eltévedt utas vagyok, nézem a fákat, minden vadvirágot, hátha, minden növényt, amiket annyira szeretett és nézem azt az átkozott vizet, valamiért erősen vonz, valamiért eggyé tudok válni vele, valamiért azt érzem, alatta, benne lebeg ő is, hátha ezekben találom meg, hátha nem csak egy régi vezetékes telefon kagylóján át hallhatom búcsúzni, de még láthatom is egyszer, több mint egy évtized múlva újra, utoljára anyám.

A szerző a művek megírásának idején a Petőfi Irodalmi Múzeum Móricz-ösztöndijában részesült.

Retúr

Van egy törés a nyelvben, át kell ugrani, hidat építeni fölé, kötélpályát húzni partjaira, a betöltésre nem merek gondolni sem. Jönnek sorban emberek, belezuhannak mind, a mély elnyeli őket, igazság szerint egy idő után már nem is hiányoznak. Itt állok, folyton a peremen, folyton a lezuhanás szélén, kapaszkodom abba, ami megmaradt, amit még el tudok mondani. Lecsupaszítom mondataim, még értelmesek, de nincs bennük többlet, úgy nyirbálom szét mind, hogy már sajnálni se tudjam. Kiveszett belőlem a jelentés, folyton azt keresem, hova bújhatott el, visszatálhat-e még hozzám.

Történeteim mind az idő és a szavak fonálán laknak, a nyelv köldöksinórja mégsem elég erős ahhoz, hogy visszarántson, amikor leesnék. Sokáig hittem, lehet ennél többet is, ma már tudom, ennyi a minden, ennyire vagyok képes, hogy megszólaljak, ha valaki ugrani készül, hogy óvva intsem, ha figyelmetlenül sétál. De utána nyúlni, derekára tekerni a kötelet és visszarántani senkit sem tudok, még ha annyira szeretném is, hogy a vers mindehhez elég legyen.

Márton Ágnes

(Ózd, 1965):
író, költő, műfordító, az *Ofi Press* és a *One Hand Clapping* szerkesztője, a Royal Society of Arts tagja. Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban jelentek meg főbb kötetei. Több nemzetközi díjat nyert, Angliában például első helyezést ért el a Költészet Napjára meghirdetett pályázaton. Vasiliki Legakivel írt operájának Londonban volt a premierje. Egy megzenésített versét a BBC Singers adta elő. *Guardian of the Edge* című kiállításának, melyre harminchárom neves képzőművész küldött a versei által ihletett műalkotásokat, az Európai Unió Bírósága (Luxembourg) adott otthont. Számos írói ösztöndíjat kapott, többek között egy északi-sarkvidéki kutatóhajóra, valamint Costa Ricára, a jaguárfolyosók tanulmányozására, illetve Fårö szigetére, Ingmar Bergman házába.

MÁRTON ÁGNES

Az irdalt élű

(*Achillea millefolium*)

Achilles megrágt a gyökerem
és tüzet nyelt;
a nedűmbe lépett,
majd lángokon járt.

Odatartott a szeméhez,
hogy mindenre rálátása legyen.

Sebekhez vitt, hogy elállítsam
a vérzést.
Ó, a Sátán gyönyörű vére!

Akár hiszed, akár nem,
végül megfőzött, mint a spenótot.
Levélgerincem édes volt
egy kis keserű utóízzel.

Cordeliade

„[...] ne jöjj / A sárkány és haragja közé.”
(Shakespeare: Lear király)

Só kellene, Papa?
Mondtam én.
Látod, száműzetésem
keserves, de felszabadít.
Szomjúsággal is jár
a fűszeres napok után.
Apa nélkül
hosszú a menü:
csupa szósz és vadhús,
kiéhezett férfiak
és csalóka mérlegek.
Fűszer. Te vagy az, Papa,
nyögve nyögő burokban?
Vagy csak
káprázik a szemem?
Nem is bírom nyitva tartani.
Nem érlek el, homályos vagy.
A napos feled van felém.
Ha te vagy az,
fuss.

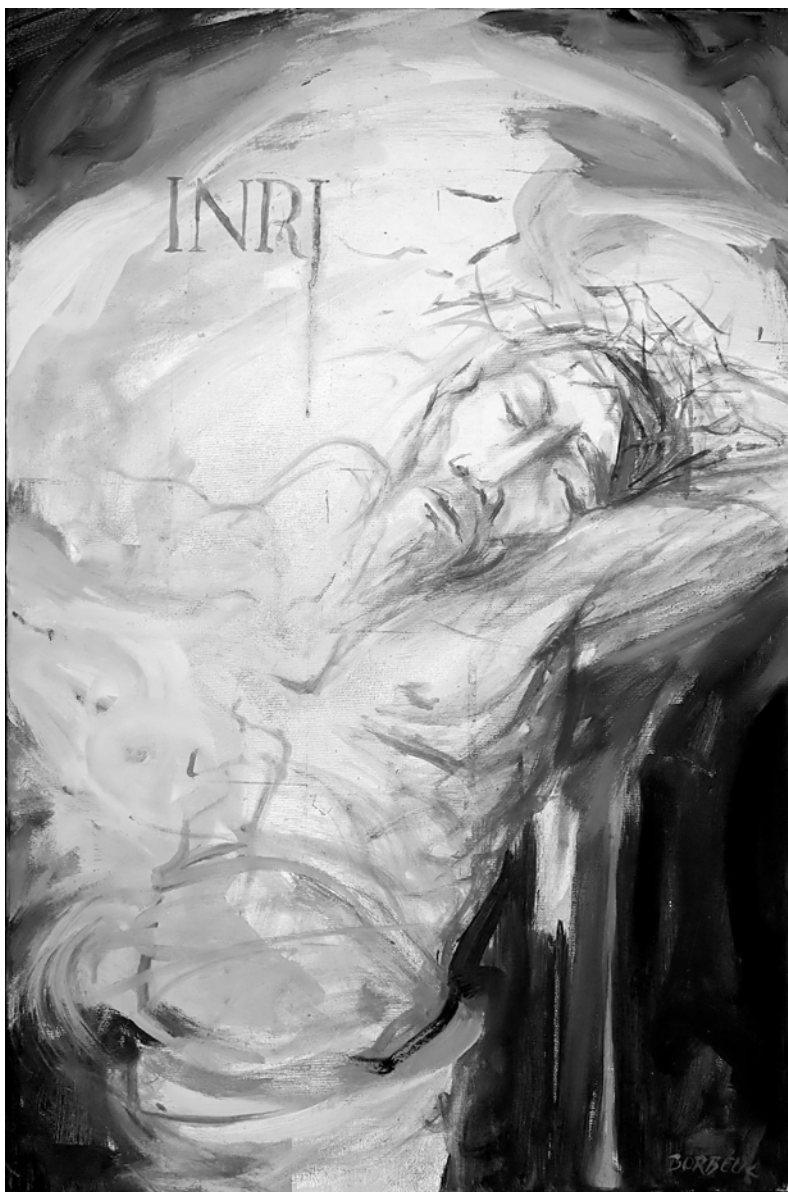
Odalett

Régebben indult mindenféle járat:
korai, késő,
pontos, megjósolhatatlan.

Barikád van az arcod előtt:
bújhat mögötte
akár egy nyájas idegen.

Odalett már a térkép:
lassú sárkány
az egyedüli mércénk.

Mikor a sas
pengére esik,
nyújtózkodik még egyet.

Győri László
(Orosháza, 1942):
József Attila-díjas
költő. 1964-ben kezdte
a pályáját az *Új Írás*-ban.
Első verseskötve
1968-ban jelent meg.
2020-ban a tizedik hagy-
ta el a nyomdát. Három
próza-kötete is megjelent.

GYŐRI LÁSZLÓ

Kihalás

Ezt a magányos, árva szigetet
az istennek sem akarja felfedezni
a művelt világ, a távoli, messzi,
lusta, öntelt világ, ez az idegbeteg

szféra. S mit tehetnénk? Éltünk eleget,
s most öldössük egymást. Nem marad senki
a szigeten, kihalunk, utánunk szemernyi
por marad csak, minden más odalett.

Néhány csontmaradék emberre utal,
akik itt éltek, emberek, nem állatok
voltak. Én még élek, én még itt vagyok,

mint utolsó, tanúsíthatom, ez a faj
az volt, ember, várta, hogy rátaláljatok,
s hogy nem jöttetek, énvelem kihál.

Merre jár, hol van kedvesem?

Talán messziről kilessem,
milyen finoman, ügyessen
fut, szökken egyenessen
a bokorra ingyenessen?
Talán emiatt szeressem!

Milyen hűséges, eleven!
A világ neki áll, hevesen
rág a foga a szemeken.
Herseg a lomb közt, ághegyen
tépked, szakítgat odafenn.
Gyűjtöget, milyen nemesen,
égien ringatózva csen.

Készül a tél a hegyeken,
völgyeken, fákon, füveken
zúzmara minden reggelen.
Befagy a tócsa rémesen,
hópihe hull rá fürtösen,
nesztelenül és csöndesen

Üres a kamránk, üresen
áll a kosár, a kaska benn,
mint a bokor, ha nem terem,
üres a kamra, nincstelen,
akár egy régi jégverem
tátog, ácsorog hűvösen.

A dió most amennyi szem,
fekete, mint a szerecsen.
Balul ütött ki mindenem,
üres a kert, az édenem.

Sütemény nem sül csendesen
mogyorós ízzel édesen.
Oduban, merre, hol pihen
a mogyoró, a kicsi szem?
Rágcsál-e rajta ércesen
fogacska, mókus, éhesen?
Egész télen át keresem,
merre jár, hol van kedvesem?

Szemközt

Átlátok a szemközti lakáson
a nyitott ablakon át,
nézhetem és nézem is futólag
az átellenbeni szobát

hirtelen sebes, gyors tekintettel
pillantok akaratlanul
idegen, nem ismert világba,
egy kis szigetre botorul,

bűtán, akár egy rossz fürkésző.
Úgy jött rám a kíváncsiság,
az illetlen, tolakodó érzés,
az illetlen garázda vágy,

hogy igazából észre se vettem,
hogy egy pillanatra oda,
a szemközti lakásba tülekszem be,
amely innen csak egy szoba,

a többbit, a fürdőszobát, a konyhát
az ablak nem mutatja meg,
csak egyetlen kis szigetet látok,
csak egy szobát. Senki se megy

át rajta, néptelen, lakatlan
szárazulat. Fölfedezem,
elfoglalom a király nevében,
a nevében terjeszkedem.

Már nemcsak egyetlen szobám van,
az enyém a túloldali
is. Belakom egy pillanatra,
jó, hogy ennyire közeli.

Nem gyarmatosítom a földet,
bennszülöttjei szabadok,
ha vannak. Láncra nem verem őket.
Ma már szent az emberi jog.

Szent a kitárulkozó, szégyent,
gyalázatot nem ismerő
világ, amely farkasszemet nézve
szelíd, ártatlan, vakmerő.

Temetetlen rózsza

Egy piros rózsafej nyugszik a fenéken
egy gödröcske mélyén, amelyet
egy kutya kaparhatott ki serényen
egeret érezve rózsza helyett.

Akkor erre még nem hevert a rózsza.
Egy egér cincogott valahol
a mélyben, de még nem dőlt el a sorsa,
a kutya még csak kapar, szimatol.

Zsákmányt remélve a földet kikaparta,
maga mögé rúgta szerteszt,
és elkapta végül, vagy el se kapta,
élete, meglehet, véget ért,

ki tudhatná, de megásta a gödröt,
a gödröcske pedig megmaradt.
A fű bár sarjadva nőttön-nőtt,
még nem nőtte túl a kis lyukat.

A kutya elment, és most a gödörben
egy rózsafej, egy lenyakazott
rózsza nyugszik még szirmokkal tömötten,
még szét nem szakadva, nem halott.

A szirmai még egymáshoz tapadnak
frissen, üdén, még egészben él
a rózsafő, még szinte csupa harmat,
hasonlíthatatlan szenvedély

ez a vörös, ez a vérszínű, boldog
sugárzás. Ne tudja! Az imént,
csak éppen hogy elhagyta a boltot,
és letépték sírva a fejét.

Idevetette, idehajította
a csalás, a megcsalattatás.
Itt nyugszik, itt, a temetetlen rózsza,
a szerelem és a meghalás.

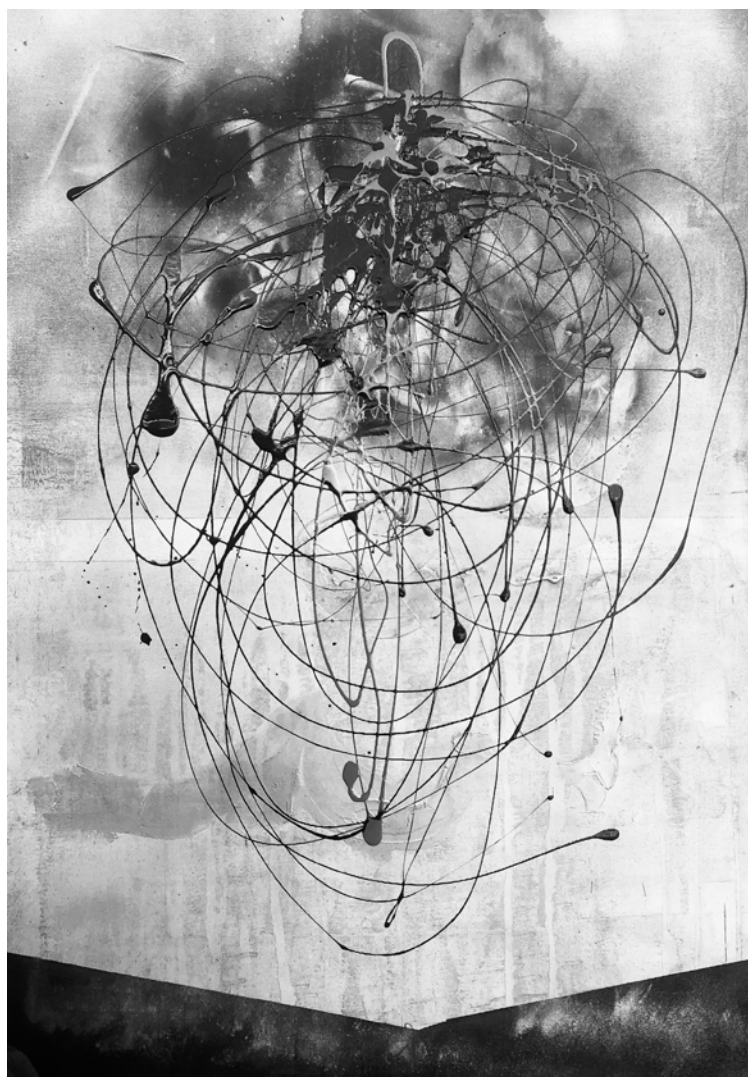
SZABÓ DÁRIÓ

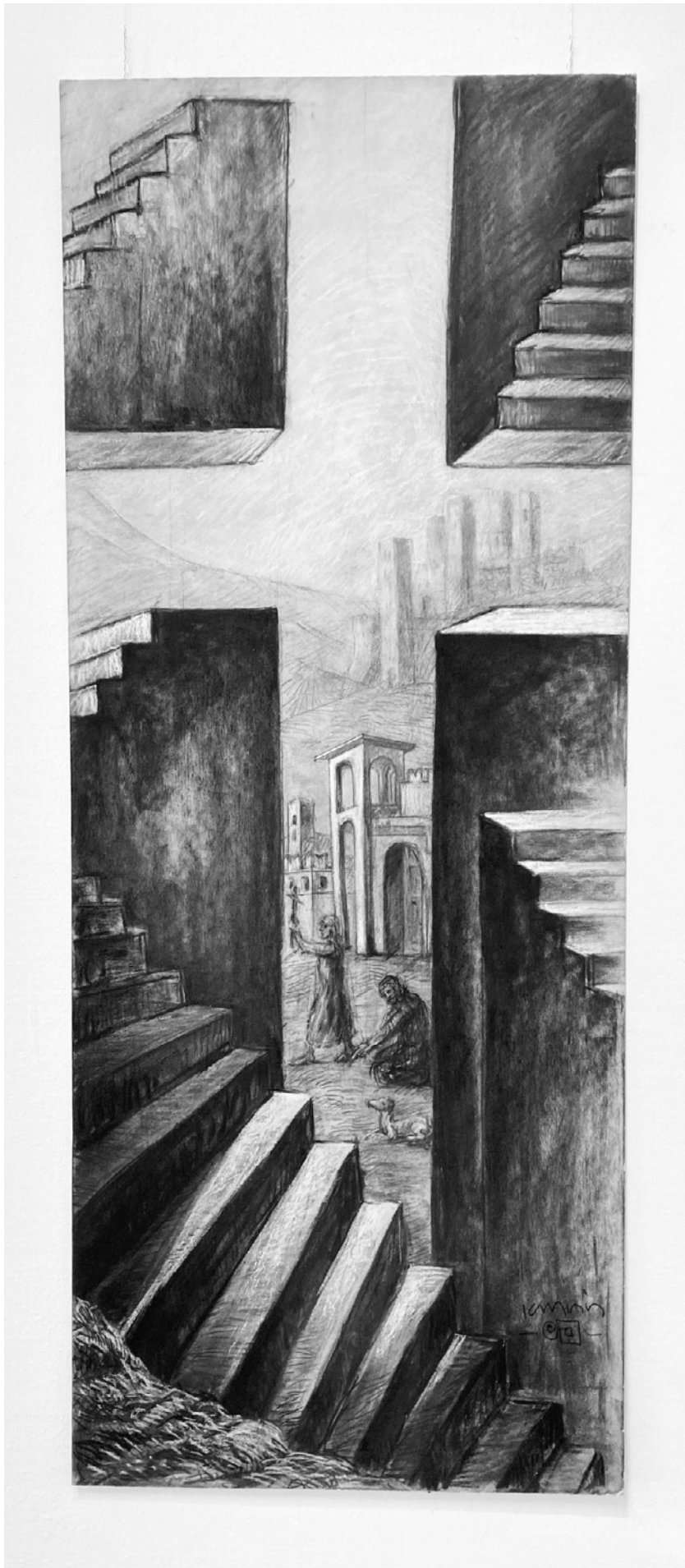
Csobban

Szabó Dárió
(1996):
kritikus, szerkesztő,
futballelemző;
Budapesten él.

Kocsonyásra fagyott a víz felszíne, a leggyengébb fuvallattól is besüpped. Meleg színű fény omlik a túlpárt üres padjaira. Külföldiek sehol, de a beszélt nyelveikre jól emlékszem. Kétlem, hogy a friss hekk és a lángos illata vonzza őket nagy tavunkhoz. Amíg a nosztalgia elragad, a nádas összerezzen, és egy rohanás közben megtorpanó patkány néz velem farkaszemet pár másodpercig. Töltött káposztát és bejglit guberált múlt éjjel. A tóba lökött egy vitorlásan felejtett gombfocit, ágyat vetett egy szanaszét heverő autós-kártyapaklin. Én meg egy narancshéjat tartok a kezemben, amit a vízbe dobnék, de ki tudja, hány emlék forna fel a télben, hány halál, mennyi szín állna lesben a tájra várva, és melyik szótlán nyaralóra emlékeztetne a felfordulás a vízben.

Egy sötét, viharos éjjel¹**Oliver Friggieri:**

író, költő, újságíró, a kortárs máltai irodalom legmeghatározóbb alakja. 1947. március 27-én született Florianában. A Máltai Egyetem filozófia és irodalom szakán szerzett diplomát 1968-ban, kutatásaiban az olasz kultúra máltai irodalomra gyakorolt hatását vizsgálta. Prózá, verseket, kritikákat, kritikai tanulmányokat, stilisztikai analízist, biográfiát és esszét is írt. Műveit számtalan nyelvre lefordították, és sok nemzetközi díjjal ismerték el munkásságát. 2002-ig a Máltai Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára volt, de 2020. november 21-én bekövetkezett haláláig aktív szereplője volt az egyetem életének. Művei kiemelt fontosságúak a máltai identitás és a hagyományok megőrzésében. Elismertségét jelzi, hogy még egy év sem telt el halála óta, de szülővárosában már szobrot állítottak tiszteletére, és utcát neveztek el róla.

Olaf kibújt a takaró alól és gyanakvóan körbenézett. A sötétben alig látott, de nyugtázta, minden a helyén van, éppen úgy, ahogy hagyta, mielőtt aludni tért. Semmi sem változott.

Odakintről nesz hallatszott, egyfajta morajló zaj, ami az idő múlásával egyre erősödött. Mintha valami rendkívüli erő dolgozott volna a falakon túl.

– Nahát! – motyogta és visszabújt. Egy kényelmesebb pozíciót keresve magára húzta a takarót és megpróbált visszaaludni. Hirtelen a függöny meglebbedt, majd az ablakkerethez dörgölődv zizegni, susogni kezdett, és úgy lobogott, mintha valaki cibálná. A villámok időről időre bevilágították a szobát. A madarak is felébredtek a kalitkában és szünet nélkül rikácsoltak, majd az égzengést hallva tompa puffanással nekirepültek a kalitka rácsának.

Olaf megint kinyitotta a szemét és a mennyezetet bámulta. Eszébe jutott, hogy egyszer azt mondták neki: „Ha nem tudsz elaludni, számold a birkákat lassan: egy – kettő – három – négy – öt – hat. A számoknak soincs vége – számolj addig, míg azt nem érzed, hogy szemhéjad elnehezedik és a sötétség is eltűnik.” Elkezdett hát számolni. A függöny hol felemelkedett, hol lehullott. A villámok hosszú vörös és fehér fénnel ragyogtak fel, felvillantak, aztán kihunytak. Az ablakkeret ritmusosan csapódott a falnak, még az ablaküveg is belerázkódott.

– Vihar van – gondolta Olaf, mert mi más gondolhatott volna? Látott már ilyet.

„Egy – kettő – három...” – számolgatott. Szemei le-lecsukódtak, majd kinyitódtak; gyanakvással bámulta a mennyezetet.

– Nem birka, inkább csiga, igen, csiga – dönyögte. – A csigának a háza a szerencséje és a veszedelme is... – gondolta. Csúsznak ide-oda, viszik a házukat a hátukon, ami megóvja őket, ha esik, de ha összetörik, meghalnak. Olyan a ház, mint az anyaméh. Az anyaméh is olyan, mint egy ház. Ha a házak összetörnek, a mennyezet leomlik, a tenger beömlik, akkor a kisdédek meghalnak, mert a kicsik gyengék. A csigaházat elviheti a sárfolyam mindenestől.”

Olafnak kiment az álom a szeméből, teljesen felébredt, mert már úgy fázott, hogy reszkett. Egyik kezével magára húzta a takaróját, a másikkal az ágya melletti villanykacsozó után tapogatózott. Megtalálta, de nem volt bátorsága felkapcsolni; kezeit összekulcsolta a mellén és bámult bele a sötétségbe, várta, hogy valami történjék.

Jobb elrejtőzni a sötétben, nehogy a fény megmutassa azt, amit nem akarsz látni. A madarak a kalitka oldalához csapódtak és szívzaggatóan rikácsoltak.

– Mi bajuk? Tudnak valamit, amit én nem? – kérdezte félhangosan.

A szél távolabbról erősítést kaphatott, mert pillanatok alatt felerősödött, és erejét megsokszorozva süvíteni kezdett tökéletes ritmusban, borzongató gyönyörűséggel, morogva, hörögve. A mély hangok feltartóztathatatlanul jöttek, ahogy a katonák menetelnek monoton dobogással. Majd a moraj felgyorsult és egyre súlyosabbá vált. Mint egy dühös hadsereg; ahol katonák arcát szörnyű álarc rejti.

A függöny lobogott, az ablaküveg pedig úgy rázkódott, mintha ki akarna robbanni a keretből; a dühös recsegés megtöltötte a szobát, megrémiszteve Olafot. A villámlás folytatódott, a fényes csíkok, mint ujjak karcolták az eget. Még soha nem tűnt fel neki ennek az ablaknak a rejtett ereje. Legtöbbször nyitva volt, de ma éjjel történelmi pillanatokot tárt föl: a dühös világmindenség keze idáig ér, sőt, átnyúl rajta. Vajon mi csillapíthatná ezt a vadságot?

Olaf kikászálódott az ágyból, lábával a papucsáért tapogatózott, de nem találta. Odament az ablakhoz, majd óvatosan félrehúzta a függönyt. A világ az égtől a földig fekete volt. A víz ömlött odakinn, a csendes háztetőket mintha könyörögtek volna, hogy legyen már vége.

„Sötét az éjjel. Az ég ólomszínű. Az egész világ ólomszínű” – gondolta. El akarta engedni a függönyt és visszamászni a meleg ágyba, de nem vitte a lába. Kezében szorongatta a függöny szélét, és látta, amit még soha annak előtte: a dühöt, a végtelen dühöt.

– Ördögök garázdálkodnak ma éjjel. Akkor támadnak, mikor nem vagyunk együtt. Mikor mindenki az ágyában van. A falu terei üresek, a házak bezárva. Hol van most mindenki? – kérdezte hangosan.

Az első ördög hívta a többieket. Feketék voltak, mint az ólom és irtózatossággal szeltek át a levegőt. Széllökés, széllökés után; az ördögök egy víztakarót húztak át a levegőben, aztán szétfröcsköltek az utcán. A vihar olyan volt, mint egy regiment elszánt gladiátor, akiknek haja vadul csapkod a szélben. Rejtett kezek rángattak mindent, kiterelve ezt a borzalmat a legapróbb részletekig.

– Ördögök – jelentette ki. – Hol vagy ilyenkor, Istenem? Ne aludj! Nézd! Akárhányszor elalszol, ördögök bújnak elő. Szorongatják a világot, és bosszút állnak rajtunk.

– Nem alszom, Olaf. Épp hogy csak bóbiskoltam. Téged, a madarak ébresztettek fel, de őket én ébresztettem. Ez a hadsereg még messzi volt, mikor én már melletted voltam.

Olaf hallotta a hangot belülről, ott, ahol a zaj már nem érte el. Megértette anélkül, hogy akarta volna. A ház telítődött a zajjal, a szél feltámadt és a falaknak feszült, nyomta, de azok nem mozdultak. – Remélem, elmennek! – suttozta Olaf úgy, hogy azok meg ne hallják. Már volt bátorsága megnevezni az ördögöket.

Becsukta az ablakot, behúzta a függönyt, hogy ne lásson semmit, és elindult megkeresni az óráját. Hosszasan tapogatózott, mire meglelte az éjjeli lámpa kapcsolóját. Megnézte az időt, majd lekapcsolta a lámpát.

„Fél öt. Ma nem lesz hajnal. Ennek az éjszakának nem lesz vége.”

Szerette volna arrébb taszigálni az óramutatókat, előrébb tolni az időt. Ide-oda mászkált a szűk folyosón, amely két részre osztotta a házat.

– Az emberek félnek. A tetők recsegnek-ropognak, akár le is omolhatnak, és le is omlanak – motyogta. – Ez a tető fölöttem még megvan, úgy ahogy, de amazokat letépte a szél. Miért amazokat és ezt miért nem?

Úgy érezte, nem illeti meg kivétel.

Egy hónappal ezelőtt Iván barátja azt mondta neki:

– Kíváncsi lennék, hogy amikor meghalok, mit írnak a gyászjelentésben. Lássuk csak: „Sajnálattal tudatjuk, hogy Ivan Borg húszéves korában tragikus baleset következtében elhunyt. Gyászoljuk...” Kíváncsi vagyok, hogyan gyászolnak, mennyire, már csak azért is, mert fiatalon halnék meg. Az emberek megsiratják az öreget, de lehet, hogy csak szokásból. Ez a társadalmi illemszabály. Nem biztos, hogy szívből jön. Jobb meghalni, mikor valójában, igazából meggyászolnak, és nem akkor, amikor már fölösleg vagy. „Sajnálattal tudatjuk, hogy Ivan Borg húszéves korában elhunyt.”

Azon a napon a madarak nem ricsajoztak a kalitkában, hanem vidáman csicseregtek a fák ágain. Olaf és Ivan barátja komótosan sétáltak a virággal behintett ösvényen, a várva várt, barátságos zápor lágy illatában. Beszélgettek, és az idő észrevétlenül elszállt. Ivan akkor jött elő ezzel a furcsa ötletével: – Kíváncsi lennék, mit írnának a gyászjelentésbe, ha meghalok.

– Hogy neked milyen hülyeségeken jár az eszed!? – szólt közbe Olaf. – Elragadott a fantáziád! Hogy tudsz egy ilyen gyönyörű helyen a halálról beszélni?

– Miért ne? Mi lehet ennél fontosabb? – kérdezte Ivan.

– Fontosabb? Mint mi?

– A halál.

A szavak elszálltak, mint a madarak. Nem beszéltek többet. Csak nézték a virágokat a csendben, a vadvirágokat, amelyek gazdagon virulnak anélkül, hogy bárki a gondjukat viselné, vagy egyáltalán észrevenné őket. A fiúk köveket rugdostak, s élvezettel figyelték azok repülését. Néha megráztak egy fát, és a néhány órával korábban hullott lusta esőcseppek lefordultak az ágakról. A lehulló víz permekkel szórta be Ivan szemüvegét.

– Vizes a szemüveged, Ivan! Töröld meg, mert nem látod az utat – szólt rá Olaf.

Ivan nem válaszolt, csak mosolygott. Úgy vélte, hogy barátjának igaza is van, meg nem is. Az életben van a jó és van a rossz – gondolta –, de sose tudod, te hol is vagy éppen. Keresed, de nem találsz, aztán nem keresed, de azt hiszed, mégis megtaláltad; végül megtalálsz anélkül, hogy kerested volna. Pascal barátjának egykori szavai pattogtak Ivan elméjében, mint apró márvány darabkák egy üres dobozban: „Nem kerestél volna, ha nem találtál volna rám”.

– Hallod? – makacskodott Olaf. Aztán idegesen félrenézett.

– A létezés fontos dolog – kezdte Ivan. – Bármennyit élsz, egy évet, húszat vagy kilencvenet, már tény: „léteztél”. Nem érdekes, hogy mennyit élsz, mert mindig a lét és nem lét a lényeg – folytatta a filozofikus gondolatait Ivan. – Halljam, mit gondolsz erről a gyászjelentés dologról? Ha nem tetszik, megváltoztathatjuk például úgy, hogy: „A huszonöt éves Ivan Borg tragikus balesetben elhunyt. Eppen a barátjához indult látogatóba, mikor megbotlott a cipőfüzójében, elesett és szétloccsant az a nagy okos feje”.

Mindketten hangosan felnevettek, és ezzel a téma elszállt a madarakkal a fák közé, elnyelte az eső utáni, lágy, vidéki levegő.

Olaf most hirtelen mindenre emlékezett. Csak egy hónap telt el azóta, de örökkévalóságnak tűnt. Most másféle szél fúj, más volt az eső illata is, és mások a színek is. – Az emberek félnek, biztos vagyok benne – sóhajtotta a folyosón kóborogva.

Nemsokára a szél csendesedni kezdett. Az eső is alábbhagyott, végül teljesen elállt. Az ég kitisztult, az ablaküveg egyre halkabban rázkódott, és a madarak megint nyugodtan ültek a kalitkában. Olaf mosolyogva odament hozzájuk.

– Végre vége – mondta nekik. – Nem az én hibám volt. Mire leszáll az éj, elfelejtitek.

Az órára nézett, és látta, mindjárt hajnalodik. Még mindig álmos volt, de nem tudta eldönteni, visszafeküdjön-e vagy felöltözzön.

Azon a napon Olaf már korán reggel a kórházban sietett. Ivan vele szemben feküdt, kiterítve a márvány asztalon, szépen felöltöztetve, megtisztított szemüvege mellette, szemei csukva voltak. Olafnak eszébe jutott, amit egy hónapja mondott: – A legfontosabb, hogy éljünk. Akár egy évet, akár húszat vagy kilencvenet, mondhatod: „léteztem”. Nem érdekes, meddig élsz, csak az, hogy éltél. – Olaf döbbenten nézte barátját.

– Hogy halt meg? – kérdezte.

– Aludt, mikor az erős szél megbontotta a tetőt. Bezuhant a mennyezet. De nem a mennyezet ütötte agyon, hanem a ház fala, ami bedőlt – mondták.

– Így? – kérdezte újra Olaf.

– Először eszméletét veszítette, de többé már nem tért magához, meghalt.

Olaf megdörzsölte szemét, majd vadul rázni kezdte a fejét. Kiment a szobából. Inkább volt dühös, mint szomorú. Az eső utáni levegő most éppen olyan volt, mint egy hónappal korábban: finom illatú. Az ördögök elmentek, és éppen olyan édes illat terjengett a levegőben, mint egy hónappal korábban. Célta nélkül sétálni kezdett, és magában beszélt.

– Nem bírt morfondírozás nélkül élni. Nem tudott. Vagy élsz és elmélkedsz, máskülönben nem létezel. Nem lehet gondolkodás nélkül élni, Ivan. Igazad volt – sutogta Olaf. Előkotorta a cigarettát a zsebéből, és egy szálat az ajkai közé préselt. Sokáig sétált a meggyújtatlan ci-

garettával. Végül kitepte a szájából a cigarettát, összegyúrte, az ujjával összemorzsolta, és a pocsolyába dobta. Megállt és nézte, hogyan esik szét a vízben az anyag részokról részekre.

– Semmi sincs elvesztegetve. Semmi, Olaf – mondta neki egy belső hang.

– Még Ivan se? Ő sem élt hiába?

Hirtelen megpillantotta a napot, amely épp kikukucsált a felhők mögül. Felragyogott a házak tetején, már amiket állva hagyott az vihar. Minden a megszokott rendben volt. Az ég kitisztult, a föld felszáradt. A tócsák az utcákon egyre kisebbek lettek, mígnem teljesen eltűntek. Még a repedések is kiszáradtak.

– Az az ólmos éjszaka, azok az ólmos szelek megölték Ivant – kesergett.

– Nem látsz jól abban a párás szemüvegben, Olaf. Tisztítsd meg, és jól figyelj, hogy világosan lásd a dolgokat! – mondta a Hang.

– Hé! Ezek az én szavaim. Ezeket mondtam Ivannak egy hónappal ezelőtt – mondta Olaf mérgesen. – Pontosán emlékszem rá.

– Ezek nem a te szavaid. Ezeket mondtad, de ezek nem a te szavaid – vetette szemére a Hang. – Egy nap majd megérted.

Olaf elhallgatott, és csöndesen tovább sétált, utcáról utcára, és talán még azóta is sétál.

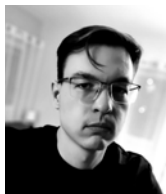
Fordította: Boda Magdolna

1 Oliver Friggieri ezt a történetet Joseph M. Mangion, egy világra nyitott tanítványa emlékére írta, aki 1982. októberében halt meg egy viharban.

Az idegenség aktivistája

(Karátson Endre: *Más szóval. Tanulmányok, esszék, interjúk*)

Radnai Dániel Szabolcs

(1995, Pécs): a PTE Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskola hallgatója. Kutatási területe a 19. századi magyar irodalom (azon belül a Balaton irodalmi reprezentációja), valamint populáris kultúra tanulmányozása. 2021-ben szerkesztője volt a *Pályakezds, karrierút, irodalomtörténet* (Verso, Pécs) című tanulmánykötetnek. Jelenleg Budapesten él.

Fotó: Németh Máté

A *Más szóval* című kötet az irodalom és az idegenség kapcsolatáról értekező Karátson Endrét mutatja be a magyar olvasóközönségnek, igen sokoldalúan. A gyűjteményben olyan vegyes műfajú írások olvashatók, amelyek részben csak különböző folyóiratokban vagy alkalmi kiadványokban jelentek meg, részben pedig a szerző 1994-es *Baudelaire ajándéka* című tanulmánykötete¹ óta eltelt negyedszázadban születtek. Található közöttük tudományos igényű tanulmány, nekrológ, alkalmi írás, jó néhány esszé, két interjú, valamint zárásként egy fiktív párbeszéd is, mely minden bizonnyal kifejezetten a kötet számára készült. Miképp a cím is mutatja: a kötet szövegei nem csupán tárgyukban kívánják előtérbe állítani a „másság” (idegenség, gyökértelenség, fordítás, emigráció, centrum–periféria viszony stb.) legkülönbözőbb kultúrtörténeti alakváltozatait, reprezentációit, hanem a szerző sajátos beszédhelyezete, viszonyulására is reflektálnak.

A könyv első felében két irodalomtudományi szaktanulmány kapott helyet. A hosszabbik (csaknem nyolcvanoldalas), a *Gyökértelenség az európai elbeszélő prózában* címet viselő értekezés eredendően az 1970-es évek végén keletkezett,

s magyarul csak 2018-ban jelent meg e folyóirat hasábjain. A komparatiztika (szűkebben a motívumtörténet) tárgykörébe sorolható tanulmány az idegenség képzetének egy sajátos változatát, az anyanyelvétől és kultúrájától eltérő többségi nyelven írni kénytelen, azaz „gyökértelen” szerzők átfogóbb szellemi rokonságát vizsgálja az irodalmi modernség kontextusában. Karátson hangsúlyozottan nem alakulástörténetet írt – bár felvázolja a gyökértelenség-tapasztalat két meghatározó történeti paradigmáját² –, célja leginkább a jelenségcsoport minél szövegcentrikusabb feltérképezése volt, amelyet három prózaszöveg: Franz Kafka két műve, *Az ítélet* (1913) és *Az átváltozás* (1915), valamint Samuel Beckett *Molloy* (1951) című regénye alapján végzett el. Megközelítésének kiindulópontját a szerző beszédhelyezete és a rendhagyó elbeszélésmód közti kapcsolat képezi: „Az a különleges kapcsolat, mely egy származási (nemzeti, társadalmi, nyelvi stb.) helyétől elszakadt élet és egy hagyományos alkotóelemeitől (realista fikció, pszichológia, figuratív szereplő stb.) megfosztott narráció közt kialakul pontosan az, melyet a gyökértelenség kifejezés közvetít a hozzátartozó kellemtelen közérzettel együtt” (29). Az elemzésekben e két szemponthoz a „regényhős” kiemelt szerepe és cselekvési lehetőségeinek behatároltsága zárkózik fel, a három elemzett mű pedig ennek mentén mutatja föl a gyökértelenség-tapasztalat három epikai kifejeleti lehetőségét (*megsemmisítés, reinkarnáció, önmagába visszatérő mozgás*). Tanulságos a szöveghez fűzött 2018-as (a magyar fordítás apropóján íródott) visszatekintő reflexió is. Ami a tanulmányban legfeljebb a társadalmilag elkötelezett értelmezésektől, harsány és szélsőséges elméletektől való óvatosságnak tűnik (ez leginkább Deleuze és Guattari Kafka-könyvének visszafogott bírálatában érhető tetten), az a személyes visszaemlékezésben kézzelfogható életrajzi kontextusként s polemikus állásfoglalásként realizálódik. Karátson érzékletes képet ad arról a poszt-hatvannyolcas, átideologizált légkörről, fenyegetettség-érzsről, amely közegben – a lille-i egyetem frissen kinevezett komparatiztika professzoraként, „szilaj szemiológusok között” (75.) – az idegenség kérdéseiről igyekezett érvényesen értekezni, kiállva a marxisták által „polgári csökevénynek” minősített individualizmus mellett.³

A kötet legszínvonalasabb írása a Néményi Ninonnal közösen jegyzett fordításelméleti tanulmány (*Milyen mű a fordítás?*) 1985-ből. A szöveg Edgar Allen Poe *A holló* (1845) című híres versének számos kitűnő magyar költő tollán kélt fordításait kontextualizálja és elemzi sokoldalú szempontrendszer (kulturális transzfer, költészetfelfogás, versszerkezet, nyelvi határok) alapján. Ha más írás

1 KARÁTSON Endre 1994. *Baudelaire ajándéka*. Szerk. CSORDÁS Gábor. Jelenkor, Pécs.

2 „Arra is érdemes figyelni, hogy a gyökértelenség inkább azonosítja magát önmön tétovázó törekvéseivel, mint beteljesülésének kimerítő feldolgozásával. A kettő közti eltérés hasonlít arra, amellyel az induktív és a deduktív módszert különböztetjük meg egymástól. [...] két írótypust kell megkülönböztetnünk: azt, aki személyes gyökértelenségéből kiindulva felfedezi az irodalmi gyökértelenséget, és azt, aki tanul, mások gyökértelen tapasztalataiból, és arra alapozza saját alkotói gyakorlatát. Ha időrendileg osztályozzuk, a két típus nagyjából két időszakhoz kötődik. Az első a 20. század tízes éveitől a hatvanas évekig tart, a második a hatvanas években kezdődik, és jelenleg is tart [...]” (29.)

3 „S utoljára, de egyáltalán nem utolsó sorban az újító szerzők, akiket gyökértelen elnevezéssel sorakoztatok országtól, nem egyszer anyanyelvétől távol, mindannyian jelentős egyéniségek, akkor, amikor az elméleti élcsapat a szerző haláláról trombitált.” (76.)

nem is reprezentálja ebben a kötetben Karátson modern francia és magyar lírával, illetve a *Nyugat* költőivel kapcsolatos munkásságát,⁴ itt egy képen nagyvonalúan megmutatkozik ebbéli jártassága. Elegáns és olvasmányosan vázolja fel a különböző fordítók (Szász Károly, Lévas József, Tóth Árpád, Kosztolányi, Babits stb.) formai-stiláris megoldásainak és elvi alapvetéseinek hatását a vers magyar olvasására, továbbá fontos megállapításokat tesz Poe hazai megítélése kapcsán többek között a 19. századi népies-nemzeti irodalom és az esztétikai modernség (elsőre nem magától értetődő) szemléleti azonosságai vonatkozásában (80–86.), valamint a fordítói kisajátítások interpretációs következményeit illetően (86–111.). Mint megannyi fordításról szóló szaktanulmány, ez is azt az implicit konklúziót támasztja alá, hogy a másik nyelvre való átültetés szükségszerűen korlátozott,⁵ s pontos/tökéletes/kielégítő fordítás nem létezik. Ugyanakkor a gondolatmenet nem pusztán illusztrációja ennek a banális megállapításnak; célja sokkal inkább a miértek és a hogyanok feltérképezése, a lehetséges fordítói metódusok eredőinek és következményeinek józan mérlegelése – *A holló* hazai fogadtatásának tanulságos körülírásával. Jóllehet a kötet második egységében, az „emigrációs iratok” közé keveredve kapott helyet, ennek a szövegnek a párdarabja a *Mi a baj a novellával?* című remekbe szabott kis esszé 1999-ből, amely két Kosztolányi-novella, az *Alfa* (1928) és a *Géza bátyám* (1931) elemzése mentén mutat rá a novella műfaji megragadhatóságával kapcsolatos kételyekre, illetve e kételyek („negatívumok”) interpretációs jelentőségére.

Vegyes műfajú, ugyanakkor tematikusan meg lehetőségen tendenciózus rövidebb írások következnek ezután a kötetben, melyek mindegyike valamiképp Karátson Endrét, az emigráns magyar író és az irodalomról gondolkozó embert mutatja meg újabb és újabb megvilágításban. Olvashatunk nekrológot a nyugati magyar irodalom két emblematikus figurájáról, a műfordító-szerkesztő (s amolyan irodalmi mindenés) Gara Lászlóról és az emigráció szellemi életének talán legismertebb és legelismertebb személyiségéről, Cs. Szabó Lászlóról. Nyilvánvaló, hogy nekrológot nem jókedvében és nem is poétikai kihívásként ír az ember, de meg kell jegyezni, Karátsonnak van érzéke az emlékbeszédhez; az esszéit egyébként is jellemző (s adott esetben kissé zavaró) emelkedettség és pátoz ezekben az írásokban optimálisan párosul a tárgyalt szerzőkhöz fűződő személyes viszonyulás színrevitelével. Noha, mint a kötetből kiderül, egészen másfajta kapcsolat fűzte Karátson a két emigráns magyarhoz – a Franciaországban letelepedett Gara atyai jóbarátként és sorstárként tűnik fel, míg Cs. Szabó nagy tisztelettel bámult távoli, elérhetetlen „osztályfőnökként” (172.) lép elének –, mindkét szöveg kitűnően megoldja az emlékidézés-méltatás és a hiteles arcképkötés feladatát. Ezután két interjú következik a kilencvenes évekből, abból az időszakból, amikor Karátson Endre irodalmi művei sorra kezdtek megjelenni

Magyarországban. A rá irányuló kritikai érdeklődés ekkoriban – az 1992-es gyűjteményes elbeszélés-kötet, az *Átvitt értelemben* megjelenését követően – állt delelőjén. Az Erdélyi Erzsébet és Nobel Iván által készített 1996-os interjú főképp Karátson első novelláskötetének (*Lelekgyakorlat*, 1967) főhősével és „társszerzőjével”, Székely Boldizsárral – a szerző irodalmi alteregójával – foglalkozik. Karátson itt, a novellahős születésének és halálának megokolása, személyes történetbe ágyazása mellett számot ad írói irányultságának szellemi forrásvidékéről is (pikareszk, fantasztikus irodalom, pszichoanalízis, Kosztolányi, Borges). A Kelevéz Ágnessel folytatott hosszú beszélgetés⁶ átfogóbb képet ad Karátson életrajzáról, intellektuális tájékozódásáról és írói irodalomértelmezői világáról. Szó esik az 1956-os emigráció háttéréről, Karátson tanulmányairól és irodalomtudósi munkásságáról, írói felfogásáról (anti-realizmusáról), illetve a nyugati magyar emigráció kapcsolatrendszeréről is. Az interjú érdekes momentuma, amikor Kelevéz Ágnes kérdésére, miszerint nem tervezi-e magyar nyelven is megjelentetni a magyarországi szimbolizmusról szóló disszertációját (1969), Karátson saját értelmezői látószögének módosulásáról, s könyve koncepciózus újragondolásának igényéről ad számot (149–153.). Nagy kár, hogy a monográfia azóta sem jelent meg itthon.

A kötet több írása⁷ foglalkozik a nyugati magyar emigráció 1990 utáni intellektuális és politikai kihívásaival, leginkább az 1951-ben alakult (és működését a rendszerváltást követően sem beszüntető) Hollandiai Mikes Kelemen Körre, valamint az általuk szervezett Tanulmányi Napok történetére és szerepére fókuszálva, melyeknek Karátson az 1960-as évek elejétől aktív résztvevője volt (193.). Ezek a szövegek a rendszerváltás nyomán némileg légüres térbe került emigrációs tradíciók és intézmények esélyeit mérlegelik, valamint a nyugati magyar irodalom és a hazai értelmiségi közeg (Karátson írásaiból gyakorta úgy tűnik: kényszerű és bizalmatlan) párbeszéd-keresésről adnak képet. Karátson ezekben az írásokban az áradó nosztalgia, a ki nem mondott sértettség és a hideg felülemelkedettség hangnemeit váltogatja, de stílusának efféle kiszámíthatóságát helyenként fel-feloldja az önirónia. (A Mikes Kör 1990 utáni tevékenységével kapcsolatban jegyzi meg: „Futólag még két angol nyelvű konferenciának is alávettük magunkat, de ez a kísérlet nyelvi narcizmusunk miatt kérészéletű maradt.” [175–176.]) Karátson meglátásai néha elnagyoltak, túlzók, nem egyszer egyoldalúak és következtelenek; megszólalás módja pedig nem kevéssé táplálkozik abból az „önvédelmi fölény”-ből (217.), melyet ő maga épp az irodalomról nemzeti keretben gondolkodók (másutt: az „öntelt centrumok” [193.]) jellemvonásának vél. Például, érzésem szerint Karátson igazságtalanul bírálja Pomogáts Béla azon kijelentését, miszerint „a nemzeti identitás újlagos kialakításának vagy megerősítésének [...] határozott szellemi és erkölcsi értékekre kell épülnie”, mondván, az irodalom efféle

4 Minderről lásd a korábban hivatkozott tanulmánykötetet (KARÁTSON, *Baudelaire ajándéka...*, i. m.) és Hites Sándor monográfiájának vonatkozó fejezetét: HITES Sándor 2011. *Karátson Endre*. Kalligram, Pozsony. 235–253.

5 „Az átadó nyelven belül működő asszociációknak a befogadó nyelv csak afféle passzív rezisztenciával áll ellen. Diktálni tud azonban, amikor látásmódjával, igealakjaival és nyelvtani szerkezetével a maga hasonlatosságára formálja az idegent.” (109.)

6 A lapalji jegyzet (135.) pontosítva: az 1992 májusában készült beszélgetésnek, mely két részletben jelent meg a *Jelenkorban* (1994/10, 884–898.; 1994/11, 1003–1014.) csak az első részét közli a kötet, rövidítve.

7 Ezek: *Akivel beszélni szeretnék* (1994); *(Öreg) vitézek, mi lehet szebb dolog a végeknél?* (2001); *Milyen magyar író lettem a Mikesen?* (2001); *Kinek írunk?* (2003).

identitásképző erejébe vetett hit kirekeszti a „koz-mopolita” vagy épp „a szellem bevett értékeivel tiszteletlen, a léha, a buja, a szadista, a mazochista, a szadomazochista, a perverz [...]” irodalmat. (162.) Pomogáts itt az államhatárok fölötti nemzeti irodalom eszmei és elvi kereteiről, a magyar nyelvű irodalmi színterek kooperációjáról beszél, nem pedig az irodalmi művek tartalmi/stiláris kérdéseiről. Egy másik példa: zavaró önellentmondásra világít rá, hogy Karátson az emigrációval kapcsolatos írásaiban már-már démonizálja a centrumokat az általa is képviselt „végekkel” szemben (nincs kifejtve egészen pontosan, hogy mit is tekint centrumnak, az azonban bizonyos, hogy a legtöbb szövegben Magyarországgal azonosítja a fogalmat), az *Egy másik nagyváros* (2006) című esszéjében pedig gyakorlatilag a metropolisok „otthonossága” mellett tesz hitet, azt állítván, „a nagyvárostól távol be lehet csavarodni az unalomtól.” (210.)

Az emigráció szellemi életét tárgyaló – s nyilvánvalóan polemikus szituációban született – írások és az azokban rögzített személyes benyomások arra világítanak rá, hogy a nyugati magyar irodalom és a hazai szintér nehézkes párbeszéde sok esetben rossz kommunikációs gesztusokon, verbális balfogásokon csúszott el mindkét fél irányából.⁸ Emellett az is érzékelhető az egymást követő esszéket olvasván, ahogyan a hajdani sikertelen kapcsolatfelvételi kísérletek és állásfoglalási kényszerek emléke Karátson gondolkodásában, sajnos, fokozatosan egyfajta dacos meggyőződésévé csontosodik.⁹ Az utóbbi írásokban hol kissé fellengzősen, hol pedig szemérmesen kifejtett elvi kinyilatkoztatások (gyakran igen elkedvetlenítő) konklúziói után üdítően hat a kötet végére került fiktív párbeszéd (*Idgensége, idegenségem*), mely az író és az olvasó Karátson Endre között zajlik. A dialógus nem kevés önkritikáról tesz tanúbizonyságot; a szöveg hatásos retorikáját a magát unalomig dörmögő szerző és őt a kérdéseivel kizökkentő olvasó kontrasztos igazságkeresése adja, némileg eloldódva már a gondolkodást gúzsba kötő konkrétumoktól és reáliáktól, felszabadítva azok terhe alól. Itt jelenik meg hangsúlyosan, mintegy zárlatként, a kötet korábbi írásaiban is feltűnő „eszményi Magyarország” (170., 193.) elképzelése, amely után Karátson, mint írja, mindhalálig vágyódik. (229.) Úgy sejtem, egy ilyen hely után mindannyian vágyódnak (persze máshogy és másképp), mindazonáltal a *Más szóval* című kötet bizonyossága szerint Karátson Endre számára ez az eszményi Magyarország elsősorban irodalmi szövegekben létezik, s ami ennél is fontosabb: különbségekből épül fel.

Tartalmát nézve tehát a kötet érdekes és sokszínű, joggal tart számot a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére. Ezért is hat különösen kiábrándítóan a könyv kivitele és a szövegkiadás színvonala. Már a kötet külső megjelenése sem túl tetszetős, a világoskék (talán óceánhullámokat, talán jég-tömböket ábrázoló) borítóról leginkább életvezetési tanácsadóra vagy valamilyen ezo-kiadványra asszociálhatunk. (Egy barátom szerint a kötet távolról olyan, mint egy Osho-könyv. Mivel nem ismertem Osho – azaz Radzsnis Csandra Mohan Dzsain, indiai spirituális guru – könyveit, utána kellett néznem, milyenek. Olyanok.) Ennél azonban

sokkal lehangolóbb, hogy kötet szövegei nem kel-lőképp lettek átfésülve: az érthetetlenül sok elütés mellett nem egy szerkesztési következetlenségre is felfigyelhetünk. Az írások nem pusztán egymáshoz képest mutatnak eltéréseket a hivatkozási rendszer tekintetében, de gyakran egy szövegben belül is káosz uralkodik e téren. A kötet első hosszabb tanulmányában gyakran hiányosak a hivatkozott munkák könyvészeti adatai (például Kafka naplójának idézésekor hiányzik a kiadó, az év és az oldalszám; csupán Gyórfy Miklós, a fordító lett feltüntetve), nem ritkán formai eltéréseket is mutatnak (többnyire csak pont jelöli az oldalszámot, de van, hogy „old.” rövidítés jelenik meg), továbbá a szépirodalmi művekből vett idézetek oldalszámát a lábjegyzetek kilencven százalékban nem közlik. Ha például inkább esszének, mint szak-tanulmánynak fogjuk fel a szöveget, jogos lehet az a szerkesztői megoldás, hogy nincsenek az oldalszámokra mutató minuciózus hivatkozások (elég az idézett kiadás megemlítése az elején), ugyanakkor „Beckett, *Molloy*, i.m.” típusú, oldal-szám nélküli lábjegyzetekből egymás alatt három-négy teljesen szükségtelen, értelmetlen és zavaró. Végül, a csupán 230 oldalas könyvben összesen 28 db helyesírási hibát/elütést, valamint 32 kisebb szerkesztési malört, következetlenséget számoltam össze – ez átlagolva négyoldalanként egy hiba. Ezen túlmenően a könyv utolsó oldalán, a Nicole Bagarry–Karátson fordítói díj díjazottjainak felsorolásánál a fordított magyar szerzői nevek és műcímei esetében további négy elírást véltem fölfedezni, de ezek ismertetésétől inkább eltekintek. Úgy vélem, ennyi korrigálatlan szöveg hely túlontúl sok, nem megengedhető, s különösen ront ennek az egyébként tartalmas, színvonalas munkának az élvezeti értékén.

Jóllehet a kötet szövegei csak nagy vonalakban követnek kronológiát, a *Más szóval* olvasása nyomán mégis megképződik valamifajta narratíva, átfogó gondolati ív Karátson Endre értekezői munkásságának alakulásáról. Z. Varga Zoltán fogalmaz úgy fordítói-szerkesztői előszavában Philippe Lejeune-ről, a neves francia irodalomtudósról, hogy az önéletírás elméletírójából annak aktivistájává lett.¹⁰ Megváltoztatva a megváltoztatandókat, a *Más szóval* kötetben azt követhetjük nyomon, miképp vált Karátson Endre az idegenség elméletírójából az idegenség aktivistájává. Írásai egy olyan (szépírói és tudományos) szerzői imázst építenek fel, melynek inherens része az olvasás-értelmezés-írás folyamata mögött rejtő személyes dimenziók – benső motivációk, egyéni sors, saját vonzódások, irányultságok – megmutatása, s e személyesség helyi értékének reflektálása. Noha egy efféle értekezői attitűd – az egyéni látásmód primátusába bezáródva – könyvedén elvezethet a szerzői én belső ellentmondásaihoz, világképi töréseihez, szemléleti korlátaihoz. Az individuumba vetett hit és a személyes tapasztalati horizont felmutatásába fektetett erőfeszítések mégis nagybecsülést érdemelnek.

(Pesti Kalligram, 2021)
Radnai Dániel Szabolcs

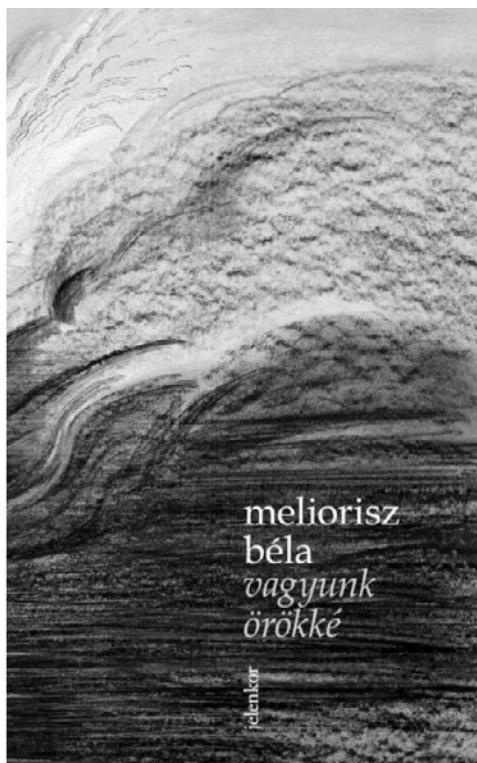
8 Ezzel kapcsolatban lásd bővebben: HITES, *Karátson Endre...*, i. m. 235–240.

9 Hasonló mechanizmusokra figyelt fel Havasréti József a nyolcvanas évek irodalmi és kritikai nemzedékváltása kapcsán. Lásd: HAVASRÉTI József 2022. Megjegyzések Szerdahelyi István *A neovangardista stílusdiktatúra esélyei* című írásának utóéletéhez. In: *Korunk* 2022/1, 56–63.

10 Z. VARGA Zoltán 2003. Előszó a válogatás elé. In: LEJEUNE Philippe. *Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból*. Szerk. Z. VARGA Zoltán. L'Harmattan, Budapest. 14.

Talán örökké

(Meliorisz Béla: *Vagyunk örökké*)

is kifejezik a Melioriszra jellemző szikárságot, dísztelenséget, visszafogottságot, és adekvát megfelelői annak a költői alkatnak, amely minduntalan az elmondhatóság, a hiány, az üresség dilemmáival szembesül.

A szüksézsavúság, a kimondhatóság problematikájáról már a nyitóvers egyik részlete is mintegy ars poeticus jelleggel ad számot. „talán maradt még néhány szövegtöredék / csöndek mélyéről” (7.), mondja a szöveg, és a töredékesség igencsak jellemző a versek túlnyomó részére: kis terjedelműkhöz illően nem keltik a befejezettség, a lekerekítettség érzetét, és gyakran az egyes sorok vagy motívumok közötti kapcsolatot is asszociatív, enigmatikus. A terjedelmesebb, könnyebben megragadható jelentésű versekben is érvényesül a fragmentáltság, például oly módon, hogy az élettörténeti, emlékező jellegű költeményekben a felidézett emlékek, életpíződök nem adnak ki kerek történetet, esetlegesnek tűnnek, mintha véletlenszerű lenne, mit őriz meg az emlékezet, és mit nem. A „csöndek mélyéről” kifejezés is ráillik a versekre: mintha folyton az elnémuláshoz közelítenének, épphogy csak felvillantanak valamit, és már véget is érnek, ugyanakkor súlyos egzisztenciális tapasztalatok, tépelődések, számvetések szólalnak meg bennük, mélységük van. Ám a bizonyosság helyett rendre a kétely, a kétség, az elmondhatóság nehézsége uralkodik a kötetben, aminek egyik fő tanújele a nyelvkritikusság, a szó megbízhatóságával, használhatóságával kapcsolatos állandó kétely (pl. „csak szóból lesz elég / az is nyári kacat”, 9.; „könnyen török a szó / mint rozsdás drótdarab”, 10.).

A nyitóvershez visszakanyarodva figyelemre méltó a felütés is: „kirajzolódni a mából észrevétlen / ez volna minden vágyam” (7.). Kifinomult ambiguitással van itt dolgunk: a kirajzolódni egyszerre jelenti az eltűnést-felszámolódást és a megjelenést-alakot öltést, és a kötetben mintha mindkét attitűd megnyilvánulna. A költői én sokszor szinte eltűnik, figurája-belső világa épphogy csak felsejlik, többnyire valamilyen látványon vagy képen áttűnve, máskor viszont többet, konkrétabbat árul el magáról. Elrejtőzésnek és megnyilvánulásnak ez az állandó játéka kifejezetten izgalmassá, sejtelmessé teszi a kötetet. A szóban forgó kettősség grammatikailag is leképeződik: az egyes szám első személy mellett a többes szám első személy is előfordul, utóbbi esetben pedig nem mindig dönthető el, vagy legalábbis nem rögtön, hogy több személyről, a költői én és a másik között fennálló kapcsolatról van-e szó, vagy pedig általános alanyról. Az pedig különösen szubverzív hatású, amikor a kezdetben az én és a másik intim közösségként értelmezett többes szám első személyű szóhasználatról kiderül, valójában az egyedüllet általános tapasztalattá való kiterjesztését jelenti.

Míg a töredékesség, az elhallgatás, a nyelvkritikusság, az ambiguitás a tágon értett költői modernséghez kötik Meliorisz líráját, addig érdekes módon klasszikusabbnak tetsző megoldások is megjelennek benne. A korábbi kötetekhez hasonlóan a *vagyunk örökké* versei is bátran ráhagyatkoznak az évszak-topológiára. A mostani versek elsősorban az ősz rekvizitumait használják fel, valamint az egész könyvön átívelő természeti motívumkésletet dolgozzák ki, amelynek

Görföl Balázs

(1984, Mohács)
Kritikus, a *Jelenkor* folyóirat főszerkesztő-helyettese, a pécsi Esztétika és Kulturális Tanulmányok Tanszék oktatója. *Hans-Georg Gadamer művészet- és költészet-felfogása* című könyve 2016-ban jelent meg a Balassi Kiadónál.

Fotó: Tóth László

Hosszú idő elteltével jelent meg a győri születésű, Pécsen élő költő, Meliorisz Béla új verseskötete. Az életmű eddig is karcsú volt: három rövid kötetből állt, a legutóbbi, a *Föld és föld között* még 2006-ban látott napvilágot. Ehhez képest a Meliorisz hetvenedik születésnapjának évében, 2020-ban kiadott *vagyunk örökké* zavarba ejtően terjedelmes, csaknem 200 oldal. Több könyvre elegendő versanyag keletkezett tehát az elmúlt jó tizenöt évben, és az olvasó csak találgathat, miért kellett ilyen sokat várni az új könyv megjelenéséig, illetve miért nem több kötetbe tagolva kapott helyet ez a bőséges szövegmennyiség. Akárhogy is, kifejezetten szerencsés helyzet, hogy a versek végül egyetlen, ráadásul szokatlanul nagy alakú kötetben váltak hozzáférhetővé, mivel így egy nagyszabású, sokrétű, több irányba mutató, mégis egészenletesnek mutakozó költészet tárul fel a *vagyunk örökké* lapjain. A verseket öt ciklusba tagoló szerkesztés is termékeny ötletnek bizonyult, az egyes ciklusok kijelölnek súlypontokat, egymáshoz rendelnek hasonló tapasztalatokat, mégsem zárják kalodába a verseket.

A nagy kötetterjedelem azért is érdekes és látszólag ellentmondásos, mert Meliorisz alapvetően szüksézsavú költő. A korábbi kötetekben is kifejezetten vonzódott a kisszerkezetekhez, a sűrítéshez, a kihagyáshoz, és ez az irányvonal az új kötetben még inkább felerősödött. Most sem vált kizárólagossá, előfordulnak hosszabb, egyoldali versek is, de a fő verstípus két-három rövid, egyenként pár soros strófából áll. Jellemző megoldás, hogy a háromsoros versszakok esetében az első és a harmadik sor vége összecseng, ám emellett a költemények inkább szakítanak a verstani kötöttségekkel, és következetesen mellőzik mind a központosítást, mind a nagybetűs írásmódot. Ezek a formai jegyek

fő elemei a kő, a víz, a tenger, a part. Ezek a természeti elemek elégikus-tragikus hangoltságú versvilágot hoznak létre, amelyben az elmúlás, a kiüresedés, a hiány, a céltalanság, a kilátástalanság, a szomorúság, a tanácstalanság az uralkodó. Ez a fájdalmas állapot a kötet alaphelyzete, ugyanakkor a hozzá fűződő viszony nem egységes. Megjelenik benne a „nagy volt a nyár” rilkei attitűdje, amely el tudja fogadni az elmúlást, az élettelség megfoghatóságát (pl.: „a ködben derengő sziklás part fölött / kimerülten állnak a fák / hosszú volt a nyár”, 8.), de a tiltakozás, az akarat, a tettrekészség érzülete is feltűnik (lásd: „nem múlik régi lázunk”, 12.).

A kötet egyik nagy erénye, hogy ezt a tragikus világállapotot nagyon sokféleképpen képes variálni, más és más színben látatja, újabb és újabb tér- és időbeli vonatkozásokkal dúsítja. A versbeszéd is változatos, hol elvont-metaforikus, hol konkrét és hétköznapi, hol képekkel, hol fogalmakkal operál, és előfordul ez a legszerencsésebb, amikor vegyíti ezeket a minőségeket. Szép, amikor egy természeti képsor szuggesztív erejét veszi alapul a vers (például a *Csak ez*: „kőd fadarak bok sár / napok óta esik / utunkban holt madár // mifelénk most minden / végtelenül őszi / de csak ez van ingyen”, 17.), máskor épp a fogalmi nyelv és az ellipszis elvontsága fejezi ki az alapvető, átfogó hiánytapasztalatot („ennyi volt a csoda / összedőlt az idő / a télből nincs hova // elsüllyedt a máshol / most négyzetre emelt / hiányokkal játszol”, *Hiányokkal*, 23.). A legjobb versekben pedig a metaforikus beszéd nagy ívű szólamai közé a hétköznapi, a banális, a kézzelfogható vegyül, így a *Mindenből kilóg* című versben „a mindennapok sivataga”, az „évszak kialvó jelzőfényei” mellett üdítő józansággal jelenik meg az „erkély” és a „száradó ruhák” (8.). A metaforikusság költői leleménye hírt tud adni a banális, kézzelfogható látványban nem tetten érhetőről, ugyanakkor a hétköznapi motívumok beemelése földközben tartja, átélhetővé teszi a hiánytapasztalatot.

Van ugyanakkor a kötetnek egy radikális szerkesztési megoldása. A könyv harmadánál-negyedénél kapott helyet egy olyan verspár, amelyben elhangzik: „a kedves [...] halott” (53.). A későbbi versek egyértelművé teszik, hogy a feleség haláláról van szó. Innentől kezdve a feleség halála akár az egész kötet gravitációs középpontjának is tekinthető, amely magához vonzza a többi költeményt, vagy mintegy vissza- és előrevetül rájuk. Ennek fényében a kötet sajnó hiánytapasztalata a feleség hiányára vezethető vissza, és a kötet fő problematikái is új színben tűnnek föl, sőt, egészen konkrét formát öltenek a gyász tapasztalatában. Hiszen a konkrét és az elvont terek egymásra montírozása, a jelen kízó jellege, az én bizonytalansága, a kiúttalanság, a kimondás törekenysége, az elnémulás teljességgel hozzátartozik a gyászhoz. Hogyan is lehetne világosan elgondolni és megmondani, hol, mikor, miként létezik az, aki meghalt, aki nincs jelen, de akit nem lehet szólógnatni, akire képtelenség nem emlékezni? A bevett idő- és térbeli elképzeléseknek a gyászban végbemenő megingása, érvénytelen né válása megrendítően fejeződik ki több versben is, például: „miféle időtlen tájba tévedtél / ebből a most már el nem felejthető kora őszből // töprengek magányomban / de a gyűjteményből hiányoznak a pontos szavak” (*Nélküled*, 56.).

Ugyanakkor nagyon jó szerkesztői döntések tűnik, hogy a feleség halálát kimondó versek nem a kötet élére kerültek, és ily módon nem szolgálnak sorvezetőként az összes többi költeményhez. Ugyanis bár valóban a „kedves”

elvesztése áll a könyv középpontjában, a *vagyunk örökké* mégsem olyan tántoríthatatlan kizárólagossággal beszél a szerelmes elvesztéséről vagy a szerelem veszteségélményéről, mint például Szabó Lőrinc *A huszonhatodik éve* vagy Oravecz Imre *1972. szeptembere*. Ha szigorúan szövegszerűen olvassuk a költeményeket, már az sem mindig eldönthető, hogy egy-egy vers kihez és kiről szól. Így van ez a *Zárókövek* ciklus száz cím nélküli, háromsoros versében is, amelyek olvashatók a halott feleséghez írt fájdalmas versekként, de akár egy meghiusult szerelem keserű dokumentumaiként is. Talán az is magyarázhatja ezt, hogy Meliorisz új kötetében csaknem tizenöt év verseit tartalmazza, így a hiány, a fájdalom elvontabb tapasztalata, a családtörténeti-gyerekkori emlékek, vagy éppen a megözvegyülés utáni továbblépés, az új szerelem lehetősége is részét alkothatja a verseknek. S vannak a kötetben metafizikai természetű költemények is, amelyek a személyes elmúlás horizontján túllépve a mulandóság átfogó, egyetemes létéről adnak számot. Legszebben, legváratlanabban alighanem *A kövek* című vers: „a part köveit koptató víz / teszi dolgát szakadatlan / s mindezt mindig más-más alakban // a kövek folyton dörzsölnödnék / álomba szédülve lassan / míg el nem fogynak mint a szappan” (21.). Nagyszerű a záró hasonlat, mivel megmutatja, hogy a látszólag ellenálló kő az idő haladtával, a koptatásnak kitéve ugyanúgy elhasználódik, ahogy a kevésbé szilárd szappan, ráadásul a víz motívuma eleve azonos közegbe helyezi a hasonlított és a hasonlítottat, tovább erősítve a hasonlat érvényességét, szervességét. A kötet címe így ironikusnak tűnik, hiszen a versek másról sem szólnak, mint arról, hogy semmi és senki nincs örökké, minden és mindenki elmúlik. A kötet címe nem meglepő módon játékosan kihagyásos idézése az azonos című vers egyik sorának: „vagyunk örökké kintiek” (99.). Valóban, az állandó kívül-lét, kintiség sokkal inkább megfelel a kötet alapélményének, mint a multhatatlanság. De a költészet talán mégis fenntarthatja az örök-lét reményét az ember számára.

Meliorisz új köteté, ahogy egész költészeté, meglehetősen társtalannak tűnik a kortárs magyar lírában. Bár a könyv említett vonásai, a töredékesség, az enigmatikusság, vagy éppen a nyelvkritika, az én elbizonytalanítása és a költői hagyományt kiforgató a recenziónban eddig nem említett intertextualitás a késő modern és a posztmodern határvidékén jelölik ki e líra helyét, és szűkebb kontextusként kínálkozik a *Félkorsó hiány* című 1980-as antológia pécsi szerzői, Meliorisz mellett Csordás Gábor, Pálincás György és Parti Nagy Lajos a mostani kötetben is megidézett költészeté, ezek inkább irányvonalak, bizonytalan koordináták. Meliorisz kezdettől fogva a saját útját járja, és az új kötetében végképp összetéveszthetetlenül a saját hangján szól. Néhány vers biztosan kihagyhatatlan lett volna a könyvből, leginkább azok, amelyekben a szemrehányás túl nyers, formátlan beszédhez vezet (alighanem egy szerelmi csalódásról lehet szó), ám a *vagyunk örökké* így is nagyon jelentős kötet, amelyről talán a szerző túlzott szerénysége miatt is kevés szó esett eddig. Hogy ebből a bőven adagolt szűkszavúságból, az egyre végletesebbé váló hiánytapasztalatból hová vezet tovább az út, nehéz megmondani. De a nagy költők útját ritkán lehet előre jelezni Meliorisz Béla pedig nagy költő.

(Jelenkor, 2020)
Görföl Balázs

A kapuőrzők magányossága

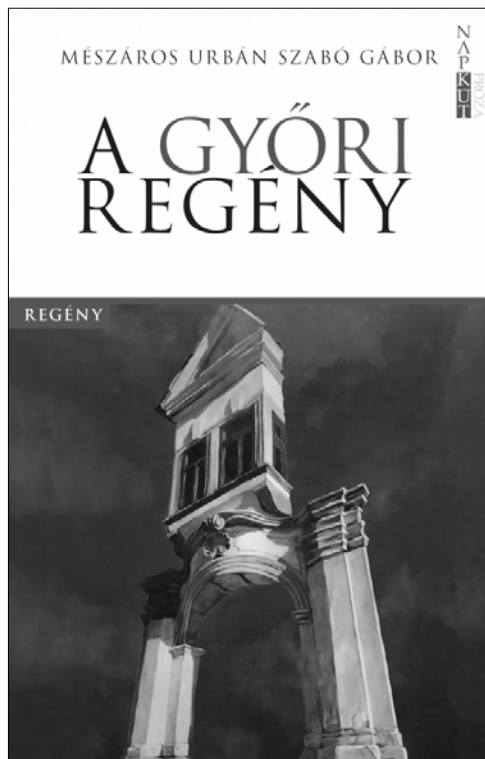
(Mészáros Urbán Szabó Gábor: A győri regény)

„Saját országom van ebben a városban, egy alternatív tér, amelyben észrevétlenül élhetek és halhatok. Csak hát sejtellem sincs, miért teszem, miért kell így tennem. A kapuőrzők magányossága ez, akiket a gazdájuk magukra hagyott.”¹

Uljaki Csilla:

a Pécsi Tudományterem Bölcsészettudományi Karán szerzett diplomát, majd az ELTE-n tett pedagógia-pszichológia szakvizsgát. A Kazinczy Ferenc Gimnázium mestertanára, tehetségfejlesztéssel foglalkozik. Több mentorizált diákja publikál országos irodalmi folyóiratokban. A Móra Ferenc Novellelemző és Fogalmazási Verseny zsűrijének állandó tagja, a Győri Könyvszalon beszélgetőtársa.

marcalvárosi panellakásától („vasbeton Faraday-kalitka” [460]) a belváros jól ismert terein, utcáin, hídjain át Révfaúig. Győriként pontosan tudhatjuk, milyen a Rába-part lépcsőin és a Radó fái alatt ülni, s a már nem létező Petőfi Művelődési Ház több generáció számára fiatalsága élményeit idézheti fel. A fiktív helyszínek (Nem ivóvíz kocsmá) azonban a reálistól az irreális felé bilentik olvasatunkat, teret nyitva a cselekmény és gondolatosság szintjén is megjelenő transzcendensnek. Megtudhatjuk, hogy minden városnak van „kristálypillanata”, s ha ebben részesülünk, feltáruhat számunkra „a világ láthatatlan fele”, amely „hatalmasabb a láthatónál” (579). A regényből később kiderül, hogy a helyszínek csak díszletként szolgálnak valami egyetemesebb üzenet számára. Így bármily valóságosnak is tűnnek, magukat a szereplőket, barátokat, de főként a nőket sem érdemes azonosítani, inkább csak alteregói, szimbólumai egy kivetített tudati (vagy tudatalatti) tartalomnak. De ez fordítva is igaz, sokszor a táj antropomorfizálódik az elbeszélő leírásában: „Kedvelem a Széchenyi teret, habár nem az én világom, ahhoz túlságosan harsány és patinás, mindig turistának érzem itt magam, de ez egyben az előnye is, demonstratív, tágas felvonulási terület, mint bizonyos nők teste.” (345–346). Ezt az olvasatot erősíti a könyvborítón látható Szabadvári Attila festményének felhasználásával készült épületelem, mely épp a Széchenyi térről nyíló Liszt Ferenc utca 22-es házának barokk homlokzati épületeleme. A mű egy sorozat része, s a győri képzőművész elmondása szerint ezek a Győről készült 3D-s ábrázolású elemek egy-egy általa ismert személy, psziché lenyomatai.² A regény cím utal Szomory Dezső *Párizsi regény* című művére is, magától az író-elbeszélőtől tudhatjuk meg a regény közepén egy hajnali Duna-parti mélézés közben, milyen hatással volt rá ez a regény sok más művel együtt.

Az 1978-ban Győrött született Mészáros Urbán Szabó Gábor három novelláskötete, a 2009-es *Nemmozgó*, a 2012-es *Bábelgép* és a 2014-es *Orom* című e-könyv után 2020-ban egy nagyregénnyel jelentkezett. A cím és a terjedelelem már előzetesen több kérdést is felvethet az olvasóban. Nem naiv-e az az író, aki bízik abban, hogy a közel hatszáz oldalas regény olvasókra talál? Milyen történetet rejthet az a mű, amelynek címe egy városnévre szűkíti tárgyát? Igaz, szerzői biográfiához hangsúlyozottan köthető valós vagy fiktív helyszíneket szép számmal találunk kortárs magyar epikában (Temesi Ferenc, Grecsó Krisztián, Krusovszky Dénes), ezeknek a műveknek a címe nem helyszínelő. Miféle regényre számíthat tehát az olvasó, ha kezébe veszi Mészáros Urbán Szabó Gábor *A győri regény* című művét?

A városnévhez kötött műfajjelölő cím elsőként a memoáriumdalom hagyományához kapcsolható emlékező útirégényt juttatja eszünkbe. Az egyes szám első személyű énregény író-hőse 21. századi érzékeny lelkű Wertherként járja be többnyire céltalanul bolyongva („kocsmatúrák”), ritkábban célirányosan (első könyvének plakátolása) Győr emblematikus helyeit. Megelevenedik a város térképe az elbeszélő

A történet jórészt a kétezres évek első évtizedeiben játszódik, kiténtetett időintervalluma az üres füzetek, művészetek és nők iránt rajongó író-hős első kötetének megjelenése előtti néhány májusi hét. A világban sokszor idegenül mozgó, a fogyasztói társadalommal azonosulni képtelen, állás nélkül kallódó, egzisztenciális problémákkal küszködő főszereplő akár egy nemzedékregény hőseként is értelmezhető. (Rokonai lehetnek Reisz Gábor figurái a *VAN valami furcsa és megmagyarázhatatlan* és a *Rossz versek* című filmekből.) A regény egyik részlete is ráerősít erre: „Az átmenetek nemzedékeként, mint minden nemzedék, mi is mártíriumot gondolunk magunkról, és megköveteljük a jogos sértettségünkhöz, mert egy föld alatti világban kell lélegeznünk, magaslati levegőhöz szokott

1 MÉSZÁROS URBÁN SZABÓ Gábor 2020. *A győri regény*. Napkút Kiadó, Budapest, 309.

2 Build it az Esterházy-palotában, *GyőrpluszTV*, <https://www.youtube.com/watch?v=NMZe6rO6GaU> (a letöltés ideje: 2022. 04. 25.)

tűdönkkel. Szellemi gyökértelenségünkben statikus pontokat hajszolunk, régi kerteket, zsíros nagyapai földet, amelyen szilárdan megállhatna talpunk, de futóhomokként tekintünk minden újdonságra, és igazunk is van, és sosem érte még meg ember ennyire rosszul, hogy igaza van, ha a világ szintiszta visszásságáról nyilatkozik.” (354). Azonban a mű anakronizmusai, ciklikus időkezelése s az ehhez társuló misztikum túlmutat egy nemzedékregény realizmusán. A kulisszák mögül felsejlik a történelmi múlt is, amelyet bár a modern világ igyekszik kiiktatni emlékezetünkéből, a hely szelleme tovább él, s az érzékeny idegrendszerű utód ősei életét tudatalatti sorsmintázatként viheti tovább. „A Frigyes laktanya okozhatta az egészet, felrémlt előttem egy régen hallott előadás: valaha közel negyvenezer foglyot őrzött itt az előző rendszer, és máris vakolatlan falú téglapincéket, csupasz villanykörteket és vértől rozsdálló csípőfogókat láttam kihullani a feledés paravánja mögül. Mára hightech irodákat és középvezetőknek szánt luxusapartmanokat alakítottak ki a rémkaszárnya helyiségeiből, és vér helyett ma tárgyalások folynak, meg egyeurós hosszúkávék.” (36).

A főhős folytonos úton levése a klasszikus utaztató regény hagyományát is felidézi, a vele történt bizarr események és rejtélyek (Ruta eltűnése, zöld fűzet, talált kulcsosomó) utáni nyomozás pedig a krimi lehetőségét is felvilantják. Ulyssesi bolyongásai nem pusztán a földrajzi térben valósulnak meg, legalább annyira identitás- és boldogságkereső belső utazások, többnyire a megérkezés reménye nélkül. Miközben tartozásai miatt elveszíti valóságos otthonát, tisztában van vele, hogy „az otthon, az valami lelki ügy, olyan, mint a lélek, nem látod, de a hiányát rögtön észreveszed akárkin.” (572). Sodródik az eseményekkel, inkább szemlélődik, mint él, a dolgok legtöbbször csak megtörténnek vele, mintegy véletlenül, bár ő ezt a véletlent jobb szereti „szinkronicitásnak” nevezni. Alapélménye a hiány, a sóvárgás, a melankólia (többször történik utalás Földényi F. László könyvére),³ mindenre reflektál, egy látványra, érzésre, de legfőképp a múlt időre: „A melankólia fészke valahol az ember feje felett létezik, talán fényvégre onnan, ahol az érzések születnek, de kisugárzik a szívbe, vagyis a szervbe, ahol az érzések születnek és lágy simogatásával minden gondolatot áthat. Kútmérgezés ez, finom őszi temetőillat, szerelmek ünnepélyes kihirdetése, amit azonnal megpecsétel az átmenetiség októberi lombszíné.” (272).

Szerelmével, a festőművész-tanár Tündével is egy temetőben találkozik először, s e motívum (és a stílus) kapcsán ez a szerelmi szál egy olyan szentimentális-romantikus regény lehetőségét is magában hordozza, mely már a kezdetektől előrevetíti a pusztulás, betegség, halálra ítéletesség tematikáját. A szerelem a főhős nézőpontjából nem pusztán egy élmény, hanem a létérzékelés sajátos formája: „Van, aki egzisztenciális, vagy egyenesen metafizikai félelemnek hívja, mások generalizált szorongásnak keresztelték el. Nincs igazán tárgya, ugyanakkor minden a tárgya lehet.” (456). A cselekményben előre haladva egyre inkább megerősödik az olvasóban a gyanú, hogy Tünde, habár reális kapcsolatokkal, lakhellyel, pontosan körülírt egzisztenciával rendelkező nő, valójában az elbeszélő-író fantáziájának

szüleménye. Aprólékosan megrajzolt bécsi kirándulásuk az Albertina Múzeum René Magritte-kiállítására a hitelesség látszatát kelti, de a hazatartó úton a vonat ablakában tükröződő szerelmesek képe maga is festménnyé válik. Ők maguk is beszélgetnek Magritte pipás képéről valóság és művészet viszonyát boncolgatva: „Amióta világ a világ, két paradigma küzd egymással. Az egyik meghúzza, a másik meglazítja a csavart, ami a valóságot az illuzórikussal összetartja. Magritte inkább lazított, csavarlázító volt, lételméletileg. Gondolj csak a pipára, ami nem is pipa – elmékedik Tünde (167–168). Tünde regénybeli alakja felidézheti Vörösmarty drámái költeményének csak az égi világban elérhető mását, hisz hősünk szinte az egész cselekmény során keresi őt, ám alig-alig találkozik vele. A festőnő folyton változó hajszíne, saját hiányát megörökítő önarcképe is szimbolikus értelmet nyer a műben. Az érzéket felfokozó-torzító különleges „madárbor” mámorában eltöltött este után a főhős is elbizonytalanodik, hogy vele vagy egy másik ismerőseivel, Annával töltötte-e az éjszakát. De Tündét sejtí egy neki leveleket író Csilla nevű rajongó gimnazistában, s több ismerős és ismeretlen nőben is. Ez utóbbiak mindig háttal ülnek neki (hol a Duna-parton, hol egy kocsmában) szoborszerű merevségben, s csak az elbeszélőn múlik, hogy Pygmalionként életre kelti-e őket, vagy nem. „Te olyan műalkotás vagy, ami életre kelt” – gondolja a főhős Tündéről (240). A regény végén Tündét visszamerevíti szoborrá, képzeletében azonossá válik a Széchenyi téri ismeretlen alkotótól származó Mária-oszlop nőalakjával: „Így néz rám Tünde az oszlop tetejéről [...]. Azt kell hinnem, Tünde nagyobb mindnyájunknál, olyan méretű, hogy legfeljebb a fejünk tetején, a vékony bőr alatt észlelhetjük talpának mohaérintését, mint ha csak Rilke végzetes anygala lenne, aki teljes alakjában túlzottan iszonyú az apróra tervezett látás számára.” (572).

A főhős nézőpontjából kettejük kapcsolatának inkább meghatározó eleme a sóvárgás, a hiány, mint a beteljesülés, ebben az értelemben a mű nem a szerelemről, hanem annak hiányáról szól. „Tünde, hol lehetsz most? Beleszagolok a gyengéd északnyugati szélbe, és nem találok benne az illatot, sem nyakad, sem ágyéköd parfümériáit. [...] lehet, hogy beléptél egy Cézanne-csendéletbe, és ott koponyává, fehér fajanszá vagy kék vázává változtál, esetleg ott heversz egy plein air szélén, lila foltként egy fűzöld bársonytakarón, kezdedben a hosszú szipka végén cigarettával, és a füst beledermel a pillanatba, amikor épp elenyészik, megáll eloszlásának közepén az égen, és ez némiképp ránk is hasonlít, van Gogh, nincs Gogh.” (346). Tünde tehát a valóság látszatát keltő illúzió, ugyanakkor esztétikai ihletadó, akárcsak Berzsenyinek Camoena. „Lehánthatok hét réteget is a tudatomról, rémisztó vízeljékt mindegyiken ott virít Tünde arca. Ő az elektromágnesség, amely lépteim alá utakat szervez, amely létevé rántja össze érzékszerveim tapasztalatait. Máskor meg azt gondolom, nem más ez az egész, csak hirtelen rajzolt X, egy szerencsés pillanat, amikor pályáink íve találkozik, de aztán vége is, vissz tovább a szétágazó különbékébe, a személyes sötétségbe mindkettőnk lendülete.” (163.) Hogy valójában létezik-e Tünde, s ki is ő, az már a regény következő rétegéhez tartozik.

3 FÖLDÉNYI F. László 2015. *Melankólia*. Kalligram, Pozsony

Az esztétikai-bölcseleti, pszichológiai-spirituális elmékedések révén a mű a filozófiai eszszéregény és a művészregény hagyományát is megidézi. Sokféle régi és modern – főképp misztikus, metafizikai – bölcseleti-lélektani tartalom vetül egymásra a regényben a tibeti buddhizmuson, a középkori Eckhart mesteren és a szolipszizmuson át az egzisztencializmusig. A legfőbb elv, amely a regény időkezelésében is szerepet játszik, azonban a szinkronicitás, illetve a koincidencia elve. Az egocentrikus gondolkodásból a spirituális ébredés felé vezető, Jung által „jelentőségteljes véletlennek” tartott szinkronicitás egy rejtélyes éjszaka után összegződik az elbeszélő fejében: „Nyolcat út a bencés templom tornya, pedig azt hittem, már dél körül jár. Mindig sejtettem, hogy létezik egy láthatatlan rendszer, egy amorf rácsozat a sorson, amely a legképtelenebb találkozásokat két ember között tökéletes logikával szervezi meg, és úgy futtatja össze útjaikat, hogy bár e kettőnek az összefutásról fogalma sincs, utóbb mégis felismerik találkozásuk titkos szükségszerűségét.” (346–347). Máskor, „az októberi este humoraltalan kövezetén” lépdelve egy kínai cipőbolt előtt osztja meg Tündével az egzisztencialista ihletésű ontológiai felismerését: „Botrány, hogy minden pillanat alján ott rejtőznek ezek a sötét karcinogének, a körmünk alatt, a szánk száradt sarkában [...], s mint a büntetés, úgy ver át rajtunk a felismerések után mardosó magányos és tárgyitalan harag, az üresség megrándító hányingere.” (179). A leírás alapján néha egy „ember utáni csend” abszurd drámájának létbe vetett szereplőjeként vagy egy sci-fi túlélőjeként láthatjuk a főhóst: „Utolsó álmatlan lény vagyok a kerületben, a városban, az országban, a kontinensen, a Földön, a Naprendszerben, a Galaxisban, az ésszel soha nem fogható hideg mindenségben, Isten köszirtjén, mely legbelül, a szív helyén áll dermedt magányában.” (163). A többnyire szentimentalista, impresszionista és barokkos-szeccessziós díszítettséget idéző stílust helyenként ellenpontozza egy-egy ironikus önreflexió, vagy néhol árnyaltabb (pl. a Karinthy nyelvhalandzsáját idéző „kiskutyázás”), néhol kissé erőltetettebb humor (lásd a Tünde alakja kapcsán idézett szójátékot).

A mű tele van zenei-irodalmi-festészeti és egyéb kultúrtörténeti utalásokkal, szereplői mind kapcsolódnak a művészetekhez vagy azok kutatásához (Tünde festő, Mocsok és Fruzsina a színházi világ figurái, Józsi egyetemi irodalomtanár és költő, Anna levéltáros, Világi Szép Ada énekes). Az elbeszélő-író többször örökíti meg regényelméleti koncepcióit, alkotáslélektani problémáit, gondolatait a nyelvi kifejezés határaitól. A szereplők sokszor folytatnak beszélgetéseket művészet és valóság, valóság és illúzió, racionális és irracionális viszonyáról, amely téma alapvetően világképi és regényelméleti koncepcióvá válik, azaz ez az olvasat lehet a mű legmélyebb rétege (lásd Martin Heidegger és Hans-Georg Gadamer esztétikai írásai.)⁴ „[...] a valóság számomra egy soha meg nem száradó festmény, amelyet folyton elmos, összemazsol, átmázol az idő, nincs bizonyosságom” – mondja a főhős Annának a színház tetőteraszán folytatott beszélgetésben (542). Feltűnő

paralellizmusok jelennek meg mind a cselekmény (valóság és álom, valóság és hallucináció), mind a helyek (erdei lak, két egyforma szoba zongorával, székkal és kígyólámpával), mind a művészeti alkotások (Tünde önarcképe és az amerikai turisták elbeszélőről készített fotója), mind a szereplők alakmásaiban (elbeszélő–Kettes, Anna–Fruzsina, Anna–Csilla, Tünde–Petra, Tünde–Ruta, Hákis Péter–Holdas Kis Péter). A regény legtöbbször visszatérő lételméletivé váló szimbóluma a lepke, amely egyébként a cselekmény szempontjából is fontos elemmé válik egy titokzatos festmény kapcsán (Ruta és a pillangó). Akárcsak Szabó Lőrinc versében, mi sem tudjuk eldönteni végül, „hogy Dsuang Dsi álmodja a lepkét, / a lepke őt és mindhármunkat én.” A másik, esztétikai elvvé előlépő jelkép a tükrözés. Tünde–Petra különös perspektívájú *Önarckép fiúval* című festménye felidézheti Velázquez *Las Meninas* képét.

Bár József Attila élesen szétválasztja („az igazat mondd, ne csak a valódit”), a regény nézőpontjából valóság és igazság némiképp összefügg: az igazságkeresés ugyanúgy hiábavaló, hisz az igazság maga is illúzió, ami csak arra jó, hogy kényelmessé tegye világunkat, egyértelművé az összetettet: „Minden nagy igazság mögött egy biztonságot nyújtó, ordenáré hazugság lakik” – gondolja az elbeszélő (574). Ehhez kapcsolható a nézőpontváltásra játszó olvasói attitűd megteremtése a szereplők dialógusában megnyilatkozó polifonikus szerkesztéssel és az egyes szám első személyű énelbeszélést egy helyen felváltó harmadik személyű előadásmóddal. Az előbbire az Annával és Tündével folytatott párbeszéd, az utóbbira pedig a hajléktalannal való találkozás a példa. A csavargóval való találkozás regényből kiemelkedő realista énelbeszélése *A győri regény* egyik legerősebb része. Maga a regénybeli elbeszélő is így gondolhatja, hiszen első kötetének bemutatóján nem a könyvből választ részletet, hanem ezt a legutolsó írt, „friss szöveget” olvassa fel. Ekkor a történetet külső nézőpontból, fordított időrendben, a jelenből a múlt felé haladva ismerjük meg. Az előzmények feltárásával egy sorstragédia tanúi lehetünk, s a stílus és mondatkészlet alapján akár egy Krasznahorkai-imitációra (paródiára?) is gondolhatnánk. A stílusparódia akkor is felmerülhet az olvasóban, amikor szentimentális lányregénybe illő mondatokkal is találkozik Mészáros Urbán Szabó Gábor művében. A Tündével való első találkozás kétféle elbeszélésmódban is olvasható. A regény elején például erotikus tartalmat hordozó mesterkelt, modoros stílusban: „Sóvárogva vágytam megérinteni valamit, ami forróbb és nedvesebb a levegőnél, és tétlen ujjaimmal képzeletbeli szoknyarácok és csipkeredők közé furakodtam be.” (53). A mű végén ez a találkozás viszont így jelenik meg az elbeszélő emlékezetében: „[...] nincs meg amit keresek, nem találok Unger-Köszegi sírját, amely bizonyítéka lehetne Tündének, vagyis annak a legelső, legmélyebb pillantásnak, amely úgy sebzett meg, mint a szarvast az orvul leadott puskalövés.” (478). Azon túl, hogy ez a hasonlat a regény egyik cselekményszálával is korrelál, felidézheti *A Mester és Margarita* találkozását is Bulgakov művéből: „A szerelem

4 HEIDEGGER, Martin 1988. *A műalkotás eredete*. Ford. BACSÓ Béla. Európa Könyvkiadó, Budapest; GADAMER, Hans-Georg 1984. *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlat*. Ford. BONYHAI Gábor. Gondolat Kiadó, Budapest

úgy termett ott közöttünk, mint ahogy a gyilkos pattan elő a föld alól a szűk síkatorban, és megsebzett mindkettőnket.”⁵ Lehetséges tehát egy olyan posztmodern olvasat is, amely *A győri regényt* egymásra írt regénytípusok, kor- és írói stílusok megszüntetve megőrző palimpszeszt szövegeként értelmezi. Ezt erősítik azok az irodalmi allúziók, amelyeknek szerzőit Mészáros Urbán Szabó a *Köszönet* részben feltünteti. Utalhat erre a valóság és művészet felcserélhetőségéről az elbeszélőnek az alteregójához, Ketteshez intézett végkonklúziója is: „Az is lehet, hogy minden, amit teszünk, valamiféleképpen fordítva nyer magának érvényt, és pusztán a művészet utánzása, valami ellen-mimézis az életünk tartalma, fordított célokság, azaz okélság, és ha nem figyelünk, szelet támasztanak a tenger hullámai” (571).

Mészáros Urbán Szabó Gábor műve a maga zavarba ejtő sokféleségével leginkább a mágikus realizmus történetmondói hagyományához köthető, melyre szép számmal akad példa a világirodalomban E. T. A. Hoffmannon, Bulgakovon, Márquezen, Cortazáron át Rushdie-ig. E narratívának a magyar irodalomban is van néhány kortárs képviselője is (Krasznahorkai László, Bodor Ádám, Darvasi László). A mágikus realizmus sajátosan túlburjánzó körmondataiban nyelvi szinten és a kauzalitás helyett a szinkronicitást érvényesítő világszemléletében is tetten érhető *A győri regényben*. Az elbeszélő-író maga is úgy véli, hogy lineáris, párhuzamos és ciklikus idő egymás mellett létezik, az életeseményeknek van egy szakrális dimenziója, az örök visszatérés értelmében a befejezés egy új kezdet lehetőségét is magában rejt: „Lehetséges, hogy léteznek párhuzamos sorsok, mechanikus ismétlődések,

hullámmozgások és torlódások, lehetséges, hogy majd nekem is kétszer kell meghalnom, hogy végleg elpusztuljak, s kétszer élnem, hogy egyszer valóban szerethessem.” (478).

Az írást többször is a bűvésztükhöz hasonlító elbeszélői szándék nem kevesebb, mint a valóság mögött húzódó láthatatlan feltárása, ami szemünk előtt van, csak talán nem vagyunk rá elég fogékonyak. Mészáros Urbán Szabó Gábor az ottliki „léteésszakma” művelője, regénye ebben az értelemben ontológiai regénynek is tekinthető. Magányos kapuőrző ő, aki talán csak arra vár, hogy magányából feloldozva megszólítsuk, s megtapasztaljuk vele az általa teremtett „alternatív valóságot”. Ne várakozzunk tovább, mint Kafka kisembere, ne féljünk belépni ezen a kapun, ami talán csak ránk vár. A kapun túl mi is részesei lehetünk „a lét misztériumának”, a Győr városán túlnövő univerzális „kristálypillanatnak”, amely a Pilinszky-féle „csecsemőszem” világra csodálkozó ártatlan tekintetének kegyelmével ajándékoz meg minket, s egyben felidézi az *Iskola a határon* regényzáró nyári csillagos éjszakájának méltósággteli nyugalmát is: „Kinyújtottam ataraxiás lábamat, hátradöntöttem a fejem, és felnéztem a csillagos győri égboltra. Túlontúl jól ismertem ezt a pillanatot, amikor a csillagok fénylő porába nézünk és kiürül belőlünk minden gondolat, és akárcsak a semmit tudó, borzongó állat, tehetetlenül állunk a teremtés remekműve előtt, vagy legfeljebb azon tanakodunk, kinek vagy minek lehet akkora tüdeje, hogy mindezt a világot, akár a szappanbuborékot, kifújja belőle.” (558).

(*Napkút*, 2020)
Ujlaki Csilla

5 BULGAKOV, Mihail 1981. *A Mester és Margarita*. Ford. SZÖLLŐSY Klára. Európa Könyvkiadó, Budapest, 188.

Kint is vagyok, bent is vagyok

(Bognár Péter: *Hajózni kell, élni nem kell*)

A Petri- és Artisjus-díjas Bognár Péter olyan vehemenciával és ötletességgel kísérletezett ez idáig a költészet határainak kitágításával, hogy úgy tűnt, lehorgonyzott örökre e műnem mellett. Csakhogy 2017-ben már szöveget írt a Katona József Színház számára, mely a *Minden kombi cirkó, de nem minden cirkó bojler* című abszurdba ojtott bűnügyi komédia alapjául szolgált, most pedig egy szatirikus-ironikus detektívregényt írt *Hajózni kell, élni nem kell* címmel. Persze található magyarozat arra, miért is navigált a szerző a drámához, majd az epikához, s ha a *Hajózni kell...* önjelölt detektívjának, a polgár Oktávnak az ambícióihoz igazodom, akkor feltétlenül keresek is. A kritikus is nyomozó, jeleket vizsgál, szövegteni megfigyeléseket mérlegel, és rá is vonatkozik a szabály: Navigare necesse est, tegye mestersége szerint a dolgát. Legfeljebb neki akkor sem kell a plutarkhoszi mondás második felével számolnia – vivere non est necesse (élni nem kell) –, ha téved. Bezzeg a bűnügyekben nyomozók ugyan ezért az életükkel is fizethetnek. Akár csapdába is csalhatják őket, ahogy azt Borges magánnyomozójával, Erik Lönnrottal teszik gyilkosai *A halál és az iránytű* című novellában. Vagy életveszélybe kerülhetnek, mint a *Hajózni kell, élni nem kell* főhőse, Oktáv, aki vesztére épp a gyilkosokat fogadja a bizalmába, s megmenekülését csak egy rendőrnő elővigyázatosságának, vagy inkább a szerző jóindulatának köszönheti. A deus ex machina megoldás érthető, hisz szeretni való ez a nyomozgató polgárőr, és nem is teljesen sikertelen. Azt például – épp a bűnügyeken töprengve – sikerül föltérképeznie, miképp is tette tönkre hajdan saját életét. És van egyéb érdeme is, például jól tartja a falubeli Bognár úrék elsőköött vietnámi törpe kocáját (mind a hat időközben megszülető malacával), és elévülhetetlen érdemeket szerez a település plébánosának a lejáratásában is.

De hogy a magam nyomozati munkáját is összegezzem Bognár Péter műnemváltásáról, el kell mondanom, hogy az epikum térnyerése már a lírai életműben is megfigyelhető. A *Bulvár*tól kezdődően mindhárom verseskötetben narratív keretbe ágyazódnak a versek, s ezek gyakran maguk is történeteket beszélnek el. A *Bulvárban* (2012) például verses krimiimitációvá állnak össze a (részben) bűnügyi hírekből megképezett szövegek, *A fényes rendben* (2017) pedig egy Bognár nevezetű kisiskolás verses naplója tudósít egy gyermek mindennapjairól, az iskolai erőszakkal és a nemiséggel való első találkozásairól, János vitéz-es, Mátyás király-os nemzeti felbuzdulásairól és a dolgok megértésének nehézségeiről. *A rodológia rövid története* (2015) már címében is narrációt jelez, s maga a kötet egy nem létező, de megkonstruált tudományág (áltudomány) létrejöttéről, fejlődéséről és az általa beazonosított „rodok”-ról számol be. Ez utóbbiak emlékfoszlányok: életképek, balladák történetek darabkái.

A *Hajózni kell, élni nem kell* felé mutat a verseskötetek kitüntetett érdeklődése, érzékenysége a megismerés kognitív torzításai iránt is. A regénynek ez központi témája lesz, azt monitorozza elsősorban, hogy mi magunk – akár manipuláció nélkül is – hogyan, milyen érzelmek vagy gondolati keretezések mentén takarunk ki fontos tényeket a tudatunkból, írjuk át a valóságot a magunk számára, s ez milyen következményekkel jár a magánéletben, közállapotainkban és nyelvhasználatunkban.

A *Hajózni kell...* falusi szereplői – miközben nagyon is törekednek arra, hogy értsék, sőt magyarázzák a világot – nagyjából félreismerik és félreértik, még a környezetüket s a velük történeteket is. Végtelenül sok légből kapott pletykát terjesztenek, s osztoznak mindazokban az előítéletekben, melyek olyan megszokottak az olvasó világában is: gyanakszanak az idegenekre (a regényben ők az osztrákoknak nevezett hobbi íjászok), és tartanak a faluból korábban ki telepített romák, Oktáv szóhasználatával a „tollbegyűjtők” újbóli megjelenésétől is. A polgárőr esetében szinte fóbírává nő ez utóbbiaktól való félelem. A község lakói egymást is bizalmatlanul figyelik, főleg amióta az új polgármester a plébános hathatós közreműködésével visszavonta a falu egyetlen jelentősebb vállalkozásának, a szexuális segédeszközöket gyártó cégnek a működési engedélyét. A plébános nemcsak az élvezeti kellékek használóit, de készítőit is megbélyegezte a miséken név szerint. Oktáv, aki polgárőri szabálykönyve szerint „az egymás érdekeit figyelembe vevő, korrekt emberi kapcsolatok kialakítását” szorgalmazta (11.), többször is próbálta mérsékelni az indulatokat, magát a plébánost is a szeretet parancsára figyelmeztette, ám ettől a pap csak tűzbe jött. Pázmány Péter szenvedélyességével és katedrálisra emlékeztető mondatéptípusaival intette le a békéltetőt:

„A szeretet parancsa nem arra tanít bennünket, mondta, hogy túrjuk el az emberi gonosz-ságot, és tétlenül nézzük, amint elárad a földön a szenny, és amint mindent elborít a mocskos és a bűn, hanem arra, hogy ragadjunk fegyvert, és induljunk harcba a Sátán és csatlósai ellen, és hogy fogjuk a kötelet, és fonjunk belőle ostort és

Domján Edit

Veszprém-ben él. Az ELTE-n végzett. Középiskolai magyartanár és kritikus. Kritikái 2015 óta jelennek meg, elsősorban online felületeken (például Revizor, KULTer.hu, Dunszt.sk).

korbácsot, és verjük ki a tévelygőket és a bűnösöket Isten házából, de kint se hagyjuk abba az ütlegelést, hanem szorosan mellettük menjünk, és adjunk nekik erőnk szerint, mindaddig, amíg fel nem ismerik helyzetüket, és nem kezdik el hívni az ő teremőjüket, és akkor kettőzzük meg erőnket, és csépeljük őket még egy kicsit, hogy később se felejtsek el azt a leckét, amelyet a szeretet adott nekik.” (83.)

Ahol Sátánt emlegetnek, ott előbb-utóbb megjelenik. A regénybeli gyilkosságokat épp a leckéztetés és rendre szoktatás vágya alapozza meg. A bűnesetekről hatvanhat számozott naplójegyzet összefűzésével (és utólagos korekciójával, kiegészítésével) a polgárőr számol be első személyben. Egy hét eseményeiről van szó mindössze, ezért aztán joggal várnánk el egy pergő, feszített cselekményű narrációt, de mivel Oktávnak meggyőződése, hogy „a polgárőrnek az életet a maga teljességében kell megismernie és átlátnia” (260.), ezért a hét minden ténykedését, beszélgetését, töprengését, felidézett emlékeit knausgårdi elszántsággal rögzíti, s öszszegzi a polgártársairól alkotott véleményét is. Utóbbiakat szigorúan Plutarkhosz jellemfestései alapján, mert a *Párhuzamos életrajzok* az etalon számára az emberi jellem megismerésében. (Az eredmény: épp a gyilkosokkal lesz jóban az adott időszakban.) És Oktáv beszél, beszél – kitérőkkel, ismétlésekkel, kihagyásokkal, előreutalásokkal –, írja a magáét egy szakszerűnek tűnő, a polgárőregyletek útmutatóin edzett, körülményes, önfényező s az olvasó számára feltlenül humoros idiolektusban. Sajnos, az élet teljességének átlátásához, sőt még az élet megőrzéséhez sem lesz elegendő az, hogy följegyez minden egyes felesleges gondolatot, mozgó figyelőjelző szolgálatot, illetve kárászból és kenyérből álló szerzetesi ebédet. Lényeges és lényegtelen szétválasztásában még nagyobb gát lesz számára a pozícióféltes: a félelem, hogy a polgármester visszavonja a polgárőri megbízását. Ez a fenyegetés egy – Oktáv szerint –, „nyomorúságos hangvételi és minden szempontból visszataszító, bár inkább csak nevetséges és ostoba” [15.] esélyegyenlőségi előadás miatt következik be, melyben egy Plutarkhosz-történet kerül feldolgozásra, s a polgármester regnálásának a kigúnyolásaként is értelmezhető. Oktáv persze Plutarkhosz-mániája miatt keveredik gyanúba, s hogy elhitesse, nincs köze a darabhoz, meg kell találnia a szerzőt, és beismerésre kell bírnia.

E cselekvésig a hatvanhat részes szövegnek a hatvanadik fejezetében jut csak el, mert minden konfliktustól tart, ettől is, inkább halogatja a találkozást. Pedig amikor végre felkeresi a falu egyik új lakóját, Bognár urat, az készséggel beismer minden vádat: ő írta az ominózus szindarabot, sőt, a faluban pornográf gúnyiratként terjedő archaikus nyelvű „családtörténetet” is, melyben 17–19. századi felmenők erotikus játékszereinek elkészítését és használatát beszéli el valaki – a rossz nyelvek szerint azért, hogy a nemzeti hagyományoknak megfelelő szexuális kellékeket gyártson ezentúl a község. Bognár úr újabb művel is megajándékozta Oktávot, az ifjúkori szerelmi botlásairól szóló *Volt ilyen, sajnos, mit csináljak, tényleg volt* című ironikus vallomással. (A címbeli sor szerepel *A rodológia rövid történetében* is, és előfordul *Bulvár*-os önidézet is a regényben.) Az új polgártárs szindarabja védelmében azt is előadja egy szép plébánosi körmondatban (a barokk rá is hatott?), hogy mi volt a célja a címszereplő történetével: „Alkibiadész nem volt rossz ember, inkább csak nem tudta elfogad-

ni, hogy polgártársai olyan dolgoktól félnek, és olyan dolgokat tartanak fontosnak, amelyek nem félelmetesek, és amelyeknek nincs jelentőségük, a fontos dolgokat viszont hanyag és felületes módon intézik el, amivel nagy károkat okoznak egymásnak és saját maguknak” (259.).

A Bognár-művek olvashatók a regényben, ott, ahol épp szó van róluk, s így a befogadó maga is megítélheti, vajon Oktávnak van-e igaza, aki „értelmetlen és sehová nem vezető iromány”-oknak (273.) látta őket, vagy nagyon is van értelmük (például a fenyegetőzésbe és erőszakba torkolló, politikai és erkölcsi hisztéria nevetségessé tétele), csak épp értő olvasójuk nincs. Oktáv még Bognár úr magvas fejtegetéseivel sem törődik, pedig ráférne már némi bölcsesség: érlelődik a gyilkos terv az ő likvidálására is. Mert persze közben nem tud ellenállni a bűnügyi nyomozgatásnak („ide nekem az oroszlánt is”), és annak, hogy célozgatson a maga eredményességére – a gyilkosok körében. Grotteszk komikumú helyzetek sorát jegyzi le az én-elbeszélő, a tévedések végjátékát anélkül, hogy saját szomorú nevetségessége tudatosulna benne, míg végre elérkezik a viszonylagos happy end.

Az eddigiekből már kiderülhet, hogy a *Hajózni kell, élni nem kell* nem szokványos krimi, inkább szatíra, krimi- és stílusparódia. Egyszerű zsánerként azért sem olvasható, mert a „ki a tettes?” kérdésre a választ legkésőbb a tizenhetedik részig megtudjuk, s utána jó ideig izgalmasabb lesz számunkra a nyomozó Oktáv múltja, mint jelenbeli ügyködése. Egy tíz évvel korábbi kudarcára ugyan először csak jelentéktelen apróságként emlékeznek, de aztán egyre többet hozza szóba, s végül a maga számára is világossá válik hajdani önsorsrontása. De hogy mi is történt pontosan, azt a ragyogó halogató-késleltető technika jóvoltából csak fokozatosan tudjuk meg, a legfontosabb részleteket pedig akkor, amikor a jelenbeli történések is csúcra járatódnak, és a sokat emlegetett jövő is kibontakozik, az idők összeérnek. Megérkezik ugyanis a községbe a különleges spektakulum is, a „nagy ponty”, amelyre annyit várt Oktáv, és ekkor már nemcsak az olvasó, ő maga is látja, mennyire érdektelen ez a dolog. Ettől függetlenül a Krasznahorkai-rajongók örülhetnek *Az ellenállás melanokóliája* nagy hal motívumának.

A detektívregény-olvasat lehetőségét a narratív szintek játékos meggabalyítása, megkettőzése, sőt háromszorozása is kikezdi. Oktáv a maga naplójegyzeteivel a fő történetért felel, de ebbe a narrációba beékelődnek Bognár úr említett alkotásai. Ezekon túl van egy olyan elbeszélő is, aki (az Esti Kornélban és a Don Quijotéban alkalmazott eljárás szerint) a fejezetek előtt röviden jelzi az adott fejezet tárgyát vagy egy-két mozzanatát. (Ezek a „fejezetcímek” szerepelnek a tartalomjegyzékben is.) A fejezetek közül hat igen meghökkentő: a főszöveg keletkezési körülményeibe engednek bepillantani, arról tudósítanak, mi történik az íróval és családjával az adott részlet írásakor. A narráció két szintje, a keret-, illetve a főtörténet körülbelül úgy viszonyulnak egymáshoz, mint a tények világa és a fikcióé (miközben valószínűleg mindegyik fikció). A kerettörténetben, azaz a fejezetek élén leginkább egy Trapéz nevű malac eltűnéséről van szó, s hogy egyedül marad a társa, Korlát. (A két név ismerős lehet egy Pilinszky-versből.)

Az ötödik rész fejezete így hangzik: „Amelynek írása közben, mert nyitva felejtetem a kaput, eltűnt a Trapéz. Kerestük a gyereket, nincs. Nőm szerint el kéne gondolkoznom a

dolgokon. Korlát mindenestre nyomorúságos állapotban van, csak áll és néz rám.” A tizenkettedik rész előtt ezt találni: „Továbbra sincs meg a Trapéz, pedig a hónap végén szülni fog [...], nőm könnyezik, a gyerek sír. Mit csináljak?” A 21. rész paratextusában pedig beszámol a narrátor Trapéz elgázolásáról, és hozzát teszi: „Nélkülünk, egyedül sírt az árokban, mert a mazdás az autóját nézegette. És aztán meghalt, és egy polgárőr ráterített egy zsákot. Ezt nem így fogom elmesélni.” S valóban, Oktáv szövegében egy törpemalac jóval szerencsésebb sorsú lesz, megellik, és családostul sétál elő, hogy Oktáv pártfogásába vegye. A regény vége felé pedig a malacok gazdájára is fény derül, Bognár úr lesz. És hogy ez a polgártárs írja Oktáv fejezeteit, arra van utalás a polgárőr szövegében is. Bognár magát Oktávot tájékoztatja arról, hogy pillanatnyilag „egy egészen egyszerű történeten dolgozik, egy amolyan bűnügyi regény-féleségen, de azzal sem igen halad, mert sehogy se akar összeállni és kikerekedni a cselekmény, és hol az időpontok nem jönnek össze, hol a szereplőket nem sikerül rávezetnie a megoldásra [...]” (256.).

A kettős(-hármás) narráció két szűkösebb elbeszélői nézőpont (Oktáv és Bognár úr), illetve egy távlatosabb, érzelmileg és gondolatilag

kevésbé behatárolt (szerzői) perspektíva jelenlétét biztosítja, az utóbbi kizárólag a szövegszerveződés által (például a szövegek iróniája vagy az intertextusok révén) jön létre. Összességében egy „kint is vagyok, bent is vagyok” játékot (metalepszist) érzékelünk a narrációban, trükközést, ámítást, ám könnyen átlátható hamisságot, hisz a kétféle elbeszélőt megkülönbözteti az írásképük: Bognáré dőlt betűs, Oktávé álló. Úgy tűnik, művészi közegben engedékeny „Bognár úr”, nem irtózik a látszatteremtéstől, a játékos félrevezetéstől, főleg, ha Kosztolányi szellemében járhat el: „azt, ami vagy te, tettesd”. S hogy egyértelmű legyen számunkra a mintakövetés, ír is egy verset *Muszáj, hogy könnyű legyen, nem lehet nehéz* címmel. Ez a negyedik Bognár-mű az Oktáv-szövegen belül az *Esti Kornél énekére* játszik rá, ám a *Hajózni kell, élni nem kellre* magára is vonatkoztatható. Jelzi, hogy a regény a maga játékos könnyedségével mégiscsak súlyos problémával szembesít. Azzal, hogy kognitív torzításaink miatt gyakran magunk okozzuk a bajainkat. És ezt mindkét elbeszélő töredelmesen be is vallja.

(Magvető, 2021)
Domján Edit

DR. HORVÁTH NÓRA

1978-ban született Győrben. Filozófus, művészeti író. A Győri Széchenyi István Egyetem egyetemi docense. 2016-tól a Műhely szerkesztője, 2019-től főszerkesztő-helyettese, 2020-tól főszerkesztője.

Tudományos fokozat (PhD): Filozófia (2014).

Tanulmányok:

2006–2009: Pécsi Tudományegyetem Filozófia Doktori Iskola; 2002–2006: Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, filozófia szak; 1998–2002: NYME – Apáczai Csere János Kar, tanító szak; 1998–2002: NYME – Apáczai Csere János Kar, művelődésszervező szak.

Főbb kutatási területei: az esztétikai életvitel filozófiai megközelítései; létezésesztétika; George Santayana életműve; amerikai esztétizmus, Edward Perry Warren és Fred Holland Day életműve; amerikai pragmatizmus, pragmatista esztétika; Richard Shusterman filozófiája (szómaesztétika); Frenák Pál életművének filozófiai megközelítése;

A magyar és idegennyelvű publikációk listája elérhető az MTMT adatbázisban.

Önálló kötetei: A szépség szeretői – George Santayana és kortársai (2018 GlobeEdit, 2019 JatePress), Frenák Pál Abécédáire-je – Átjárások a filozófia és Frenák organikus mozgásnyelve között / L'Abécédáire of Pál Frenák – Transverses Between Philosophy and the Organic Movement Language of Frenák (Kortárs Táncért és Jelelő Színházért Alapítvány, Budapest, 2022).

DR. HORVÁTH-MÁRJÁNOVICS DIÁNA

1988-ban született Győrben. Irodalomtörténész, kritikus. 2020-tól a Műhely szerkesztője, a lap kritikarovatának vezetője. A Révai Miklós Gimnáziumban érettségizett. A Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájában szerzett doktori fokozatot. Az ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének tudományos segédmunkatársa. Fő kutatási területei: Mészöly Miklós életműve; a kortárs magyar próza.

Tanulmányok:

2014–2017: ösztöndíjas doktorandusz, PTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola; 2011–2013: esztétika szakos bölcsész (MA), PTE BTK; 2010–2013: magyar nyelv és irodalom szakos bölcsész, irodalomtudomány szakirány (MA), PTE BTK;

2007–2010: alapszakos szabad bölcsész (esztétika szakirány), magyar minor (BA), PTE BTK.

Publikációk listája elérhető az MTMT adatbázisban.

Önálló kötete: Örökölt blende. Példázatos irodalom és a Mészöly-hagyaték (2021 Kijarat Kiadó).

KURCSIS LÁSZLÓ

1950-ben született Csornán. Grafikusművész. 1990-től a Műhely arcualattervezője.

Tagság: Magyar Grafikusművészek Szövetsége, Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete, Győri Grafikai Műhely, Art Flexum Művészeti Társaság, Nyugat-Szlovákiai Képzőművészek Egyesülete, Art World Hungary Egyesület. 1975 óta szerepel csoportos és egyéni kiállításokon Magyarországon és külföldön egyaránt. Rendszeres résztvevője a magyar és nemzetközi művésztelepeknek. Alkotásai számos közgyűjteményben és magánkollekcióban megtalálhatók itthon és külföldön egyaránt. Szuverén alkotói munkáját gazdagítja és végigkíséri a művészetoktatói, kiállításrendezői és tervezőgrafikusi tevékenysége, amit a győri Műhely kulturális folyóirat harminc évfolyamának arcualtervei, több mint száz könyvborító, kereskedelmi és kulturális plakát is reprezentál.

kereskedelmi és kulturális plakát is reprezentál.

Tanulmányok:

Dekoratór és Kirakatrendező Iskola, Budapest 1969–1972, Mártélyi művésztelep 1972–1986, Pedagógiai Főiskola, rajz szakirány Győr 1975–1979, Képzőművészeti Egyetem Budapest 1979–1983.

Díjak: 1973 Petőfi-pályázat I. díj, 1986 Győri Grafikai Műhely-ösztöndíj, 2000 Győr Város Kultúrájáért díj, 2003 Győr Város ezüst emlékérmé, 2003 Győr-Moson-Sopron Megye ezüst emlékérmé, 2005 Megyei Tárlat Győr, Művészeti Alap díja, 2007 Regionális Képzőművészeti PRÍMA DÍJ (megosztva, Art Flexum Művészeti Társaság), MAOE Alkotói Támogatás, 2008 Megyei Tárlat Díja, 2014 Téli tárlat díja, 2014 Art Flexum Művésztelep díja.

TAKÁCS NÁNDOR

1983-ban született Mórton. Költő, középiskolai tanár. 2021-től a Műhely szerkesztője, a lap szépirodalmi rovatait (vers és próza) vezeti. A Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban érettségizett. Versei 2007 óta jelennek meg irodalmi folyóiratokban. Pedagógusként a diákok szövegértelmezési és szövegalkotási kreativitásának fejlesztésével foglalkozik.

Tanulmányok: 2014–2017: magyartanár szak (MA), PE MFTK; 2009–2011: biológiatanár szak (MSc), PTE TTK; 2001–2009: biológus szak (Evolúció–Ökológia–Szisztematika szakirány), ELTE TTK.

Önálló kötete: Kolónia (2014 Napkút Kiadó).

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alap

Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata

Nemzeti Tehetség Program

Petőfi Kulturális Ügynökség

műhely

KULTURÁLIS
FOLYÓIRAT

2022

/2

950,- Ft

nka
Nemzeti Kulturális Alap